

Liberalizmin Ak Kitabı

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org

İçindekiler

Önsöz.....	4
Vahşi olan kapitalizm değil devlettir(Pascal Salin).....	5
İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış(Mustafa Erdoğan)	8
İslam ve Liberalizm: İkinci bölüm(Mustafa Erdoğan).....	19
Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, Kabuklu yemiş vermeyin! (1) (Pascal Salin)	27
Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, Kabuklu yemiş vermeyin! (2) (Pascal Salin)	32
Kapitalizm krizde mi? (Pascal Salin).....	38
Kapitalizme ahlâk bulaştırılabilir mi? (Mehmet Yılmaz)	42
İslam ve Kapitalizm Üzerine(1) (Mustafa Akyol).....	45
İslam ve Kapitalizm Üzerine(2) (Mustafa Akyol).....	47
Liberalizm bir Atatürk ilkesi olabilir miydi? (Emre Er).....	49
Vietnam’dan Kapitalizm Dersleri(Mustafa Akyol)	52
İslam ve Liberalizm: Çatışma mı İşbirliği mi? (Mustafa Akyol).....	54
Özgürlükçü bir Avrupa için(Ufuk Uras)	57
Liberaller Allahsız mıdır? (Mustafa Akyol)	59
Devlet eğitimde rekabete açık mı? (Ufuk Coşkun)	61
Devlet TEKEL’inde zenginleşme mümkün mü? (Ufuk Coşkun)	64
Kapitalizm sosyal adalet getirir(Emre Er).....	67
Popülizm ile sosyal devlet arasındaki nüans: kömür, yiyecek, yardımları(Emre Er)	80
Piyasa Fetişizmine Övgü(O. Tan Haskol).....	82
Düz Dünyadan Kaçış Yok(Mustafa Akyol)	87
Suudi Şampanyası ve Dayatılan Dinin Sahteliği(Mustafa Akyol).....	89
Kapitalizm Müslüman’ın Yitik Malıdır (I) (Mustafa Akyol)	91
Kapitalizm Müslüman’ın Yitik Malıdır (II) (Mustafa Akyol)	93
Kapitalizm Müslüman’ın Yitik Malıdır (III) (Mustafa Akyol)	95
Günah işleme özgürlüğü(Mehmet Yılmaz)	97
Küreselleşme Korkusu(O. Tan Haskol).....	100
Küreselleşme Korkusu 2(O. Tan Haskol).....	108
Küreselleşme Korkusu 3(O. Tan Haskol).....	115
Yeni Patronunuz Çindistanlı Olacak ! (Mehmet Yılmaz)	122

Önsöz

1930 model bir ulus-devletin, bir “**devlet babanın**” çocuklarıyız. Son derecede “**Millî**” bir eğitim gördük, öğrenim değil. Hayatta işimize yarayacak meslekî bilgileri ya da eleştirel bir bakışı öğrenmedik “**millî**” okullarda. “**Varlığımızı Türk varlığına armağan etmek**” için eğitildik, eğilip büküldük.

Liberallerin dilinden düşmeyen “**Bireysel haklar ve özgürlükler**” bizim gibi Kemalist çamaşırhanelerde yıkanmış beyinler için çok yeni. Ankara’dan uzaktan kumanda ile yönetilmeye o kadar alıştık ki günlük hayatımızın kanunla değil de **piyasa** ile belirlenmesi neredeyse bilim-kurgu.

Türkiye’yi kâh bir fabrika kâh bir kışla zannediyoruz. Fabrika müdürü ya da gomandan ne emir verirse uygulayacağız. Varlığımızı armağan ettik ya!

Türkiye’de yaşayan insanların ulus-devlet boyunduruğundan kurtulmasında önemli bir rol oynuyor liberaller. Daha da oynayacaklar. Biz de bu kitapta liberalizmin temel tezleriyle uyumlu, bu fikir akımına doğrudan ya da dolaylı destek veren makaleleri birleştirdik.

Peki liberalizm her derde deva mı? Hiç eleştirilecek yanı yok mu? Türkiye’nin gerçekleriyle uyumlu mu? Kendi içindeki tutarsızlıkları hatta insan doğasıyla çatışması hakkında neler söylenebilir?

Liberalizm ne yazık ki insan nefsinin, bencillik ve kibir gibi insan doğasının en korkunç yönlerini ilâhlaştırıp bir ideoloji haline getirebilir. Yepyeni ve modern bir totalitarizm üretebilir. Ama gelin işin bu yanını yakında yayına gireceğimiz bir başka kitaba, **Liberalizmin Kara Kitabı**’na bırakalım. Başlangıç olarak 127 sayfa boyunca liberallerin haklı oldukları kısımları teslim etmeye çalışalım.

Tabi bu arada islâmcı veya solcu arkadaşlar “istemezük” dışındaki argümanlarını ve alternatif önerilerini bizimle paylaşabilirler.

Vahşi olan kapitalizm değil devlettir(Pascal Salin)

[Pascal Salin'in Fransızca özgeçmişi, kitapları ve makaleleri \(47 sayfa\)](#)

“Devletin hiç bir ahlâkî veya bilimsel meşruiyeti yoktur, sadece insan toplumlarındaki şiddetin bir ürünüdür.” Bu sözlerin sahibi [Pascal Salin](#) radikal liberaller(*) olarak adlandırılan [Frédéric Bastiat](#), [Ludwig von Mises](#) ve [Friedrich Hayek](#) gibi düşünürlerin izinden yürüyen dünyaca ünlü bir ekonomist. [Paris IX Dauphine üniversitesinde](#) öğretim üyesi olan Salin ile [Paris](#)'teki evinde görüştük. [Liberalizmin](#) ekonomi dışında kalan alanlara nasıl uygulanacağını sorduk kendisine. Hukuk devletinden bireysel sorumluluğa, millî eğitimden başörtüsü yasağına kadar çeşitli konulara değindik.

Prof. Dr. Salin [Libéralisme adlı kitabında](#) önce [özgürlük](#), [sorumluluk](#) ve [mülkiyet](#) ile temellerini attığı liberalizmi alışılmışın çok dışında bir açıdan sunuyor. Bilimsel bir titizlikle liberal düşüncenin insana, üretkenliğine, farklılığına ve çeşitliliğine olan saygısını anlatıyor.

Bireylerin bir kalıp içinde eritmeye çalışıldığı ülkelerde yaşayan, tebalaşmış adeta “[kamulaştırılmış milletler](#)” için son derecede şaşırtıcı fikirler bunlar. Ancak Salin'in dahil olduğu düşünce akımı Batı'daki liberalizmi de aşması sebebiyle ayrı bir isim alıyor: [Libertaryen](#). Libertaryenler devletin rolünün asgâriye indirilmesini savundukları için 1970'lerden beri minarşist olarak nitelendiriliyorlar. (fr. minarchisme / minarchie, ing. minarchism, [minarchy](#))

Derin Düşünce: Liberalizm gündemden hiç düşmüyor. Ama içinin ne ile doldurulduğu da sanki o kadar belli değil. Size göre en açık tanım nasıl olmalıdır?

Pascal Salin: Aslında liberalizmin gündeme gelmesi sevindirici bir şey. [Marxizmden](#) ilham alan [kollektivizmin](#) etkisinde uzun süre neredeyse unutulmuştu bu kavram. Halbuki gündemden hiç

Liberalizmin ak kitabı

inmemesi gereken konulardan biri bu bence. Yani ideal bir toplum inşa etmek isteyen (ki politik renkleri [sağ](#) veya [sol](#) olabilir) kolektivistler ile liberallerin mücadelesi.

Ne yazık ki liberalizm çoğu kez bir “öcü” gibi gösteriliyor. Devlet ideolojisini, tek tip düşünce baskısını meşru kılmak için yapılıyor bu. Hemen arkasından da aşırı liberallerin dünyayı fethettiğini söylemek ve bütün sosyo-ekonomik felaketleri, krizleri ona atfetmek tabuta son çiviye çakıyor. Ama özgür bir toplumun oluşması sadece ekonomik anlamda yani [özelleştirmelerle](#), ticaretin veya [sermaye piyasalarının gelişmesiyle](#) olmuyor. İşte bunun için temel ilkelere dayanan sağlam bir teoriye ihtiyaç var.

Bir tanım vermek gerekirse liberalizm bireysel hak ve özgürlükleri insan topluluklarının vazgeçilmez referans noktası yapmak demek. Bir başka deyişle, zıddıyla tarif etmek istersek liberalizm meşru olmayan bütün kısıtlamaların ortadan kaldırıldığı bir yaklaşım. Şu halde haklar ve dolayısıyla mülkiyet ve sorumluluk kavramları liberalizmin ayrılmaz birer parçası.

Derin Düşünce: Demek istiyorsunuz ki liberalizm sadece ekonomik bir düşünce sistemi değil. Bir yaşam tarzı, ahlâkî sorgulamaları da içine alan felsefi bir yaklaşım. O halde liberalizm kavramı neden “vahşi kapitalizm” ile sık sık yanyana geliyor?

Pascal Salin: Açıklayayım. Liberalizm başta da söylediğim gibi kişisel hak ve özgürlüklerin tarifi ve savunulmasıyla doğrudan alakalı. Gerçekte bütün insanların birbirlerinin haklarına saygı göstererek bir arada yaşayabilmeleri için tek yol liberalizm. Böyle bakıldığında liberalizm sizin de dediğiniz gibi bir yaşam tarzı hatta hümanizmin kendisi. Zira liberalizm insanı değiştirmeye çalışmayan, olduğu gibi kabul eden, onun doğasına saygı duyan tek yaklaşım günümüzde.

Bizler sadece maddî varlıklar değiliz. Manevi ve aynı zamanda sosyal boyutları var “insan” dediğimiz varlığın. Liberalizme “vahşi kapitalizmin” vahşiliğini atfetmek gerçekte büyük bir hata. Esas vahşi olan devletin kendisi. Neden? Meşru olmayan yasal kısıtlamaların monopolü devletin elinde de ondan. Ama devlet kendisinin sorgulanmasına engel olmak için millî eğitim denen bir monopol kurmuş. Çocuklar büyüdüklerinde bazı soruları sormasınlar diye kafaları belli bir şekilde formatlanıyor. Devlet dediğimiz olgunun gerçekte hiç bir ahlâkî veya bilimsel meşruiyeti yok, sadece insan toplumlarındaki şiddetin bir ürünü.

Derin Düşünce: Yani size göre liberalizm orman kanunlarının geçerli olduğu, en güçlülerin diğerlerini ezdiği bir sistem değil?

Pascal Salin: Kesinlikle böyle bir şey olamaz. Zira liberalizm özgürlükleri savunur ama başkalarının [haklarına](#) saygı çerçevesinde kalmak şartıyla.

Derin Düşünce: Kitabınızda ödevleri değil hakları önplana çıkarıyorsunuz. Neden?

Pascal Salin: Bunun sebebi çok basit. Haklar objektiftir. Ödevler ise kişisel ahlak anlayışının bir sonucudur. Ahlak bir yandan evrenseldir, herkesin haklarına saygı göstermeyi içerir. Ama diğer yandan son derecede kişiseldir. Her birimiz iyiyi ve kötüyü başka türlü ayırd ederiz. Bu sebeple ödevlerin değil hakların ve özgürlüklerin tarif edilmesi ve bunlara saygının esas alınması gerekir.

Derin Düşünce: Liberalizmi uygulamak için nasıl bir politika uygulamak gerekir?

Pascal Salin : Bilinen uygulamaların tam tersinin yapılması gerekir. Ama insanlara “adım adım şu yolu takip etmelisiniz” demek istemiyorum. Bir pusulanın yolu değil kuzeyi göstermesi gibi Liberalizm adlı kitabım da özgürlükçü bir sorgulamayı işaret ediyor. Yani somut adımları her toplum kendi koşullarına

göre atacaktır. Benim vermek istediğim ise bir sorun karşısında özgürlüklerden yana tavır almayı sağlayacak, bu tavır ile devletçi, merkeziyetçi, yasakçı yapıya alternatif fikir üretecek bir yaklaşımdır.

Derin Düşünce: Somut olarak Liberal bir politika nasıl hayata geçirilebilir?

Pascal Salin: Bir siyasal sistemden diğerine geçiş her zaman zor olmuştur. Meselâ Rusya'ya bakın: "Komünizmi terk ediyoruz, liberal ekonomiye geçiyoruz" demekle olmuyor bu işler. Sihirli bir değnek yok yani. Ama Fransa için de durum kolay değil. Devletin uygun gördüğü fikirler devletin öngördüğü biçimde bütün gençlere verildiği için tek tip düşünceden kurtaramıyoruz kendimizi. Medya ve üniversiteler de tek tip düşünceyi yayıyor ve savunuyor.

Millî eğitim dediğiniz nedir? Herkese okuma şansı verme bahanesiyle insanların tek tip düşünmesini sağlamaktan başka?

Bu tek tip düşünceden kurtulmanın kolay olmadığını biliyorum. Sosyalist bir eğitim ve [Keynesçi](#) bir ekonomi eğitimi aldım. Başka türlü düşünmeyi öğrenmem zaman aldı elbette. Şu kesin bir gerçek: İnsanlar tek tip düşünmeyi terk etmedikleri sürece siyaset asla değişmeyecektir.

Vatandaşın çocuklaştırıldığı güçlü devlet modeli ile sorumluluk kavramı ortadan kaldırdığı sürece sorunlarımıza sağlıklı ve kalıcı çözüm aramamız imkânsız.

Derin Düşünce: Bütün toplumsal sorunlar liberal düşünce ile çözülebilir diyorsunuz. Fransa'da ve Türkiye'de yaşanan başörtüsü yasağına sizin ilkelerinizi uygulayabilir miyiz?

Pascal Salin: Elbette. Herkes istediği gibi giyinebilmeli. Sorun zaten devletin anne-babaların yerine karar vermesinden kaynaklanıyor. Çocuklarının hiç bir dinî simge bulunmayan okullarda okumasını isteyenleri de dikkate alırsak çeşitli okulların varlığına izin veren bir yaklaşım olmalı:

- 1) Her türlü giyim serbestliği,
- 2) Başörtülü ve açık üniforma mecburiyeti,
- 3) Kıyafet serbest ama başörtüsü dâhil dinî işaret yasağı.

Bütün bu okulların varlığına izin verilmiş olsa sorun kalmaz. Ama benim kişisel tercihim her şeyin serbest olacağı okullardır. Zira laiklik hiç bir dini dayatmamaktır. Ama aynı zamanda dinî işaretleri veya kıyafet mecburiyetlerine de saygı göstermektir.

(*)Açıklayıcı not: Türkiye'de liberal ve liberteryen kelimeleri Türkçe'de "liberteryen" kelimesi mevcut ancak kısaca bir noktaya dikkat çekmek gerekiyor. ABD dışında "liberteryenizm" daha anarşizme yakın bir liberallik olarak yorumlanabilir. Zira Avrupa ve Türkiye'de "liberal" ABD'de olduğu gibi daha sol bir anlama sahip değil, bildik klasik liberalizme işaret ediyor. ABD'de liberalizm kelimesi büyük ölçüde anlam kaymasına uğradığı için klasik liberaller de Türkiye'de kendilerini "liberteryen" olarak adlandırmakta problem görmüyorlar.

Daha fazla ayrıntı isteyen okurlar için :

http://www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=162&Itemid=58

İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış (Mustafa Erdoğan)

Sunuş: 2008'e Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi olan Mustafa Erdoğan'ın bir makalesiyle başlıyoruz.

Müslümanca bir devlet idaresinin nasıl olması gerektiği İslam'ın kendisi kadar eski bir soru. 9cu yy'da Farabî'den, 14üncü yy'da İbn Haldun'dan günümüze kadar uzuyor bu arayış. Bugün İslam coğrafyasında çoğu ülkeye asker kökenli diktatörler hâkim. Bir buçuk milyar Müslümanın [dünya ekonomisinden aldığı pay ancak Almanya'nınki kadar](#). Ne resmen "şeriat ile yönetilen" Suudî Arabistan ve İran ne de kısmen "İslamî" hükümler uygulayan Fas, Sudan, Nijerya gibi ülkelerin rejimleri Müslümanları imrenilecek bir şekilde yaşatabiliyorlar.

İslam'ın siyasete hükmetmesi gereken temel kavramlarından biri olan kul hakkı ölçüt alındığında diğerlerine örnek olarak gösterilecek tek bir İslam ülkesi bulmak imkânsız. İster istemez şu sorular aklı geliyor:

- Batı ülkelerinin bugünkü seviyelerine erişmelerinde büyük payı olan liberal demokrasi Müslüman bir ülkede uygulanabilir mi?
- Demokrasi ve İslam uyumlu mudur?
- Müslüman bir ülkenin demokratikleşmesi için İslam'ın veya demokrasinin ilkelerinden ödün vermek gerekir mi?

Liberalizmin ak kitabı

Ülkemizde İslam ve liberal demokrasinin uyumu konusu tartışılırken en büyük sorun kavramların tanımı, kapsamı ve aydınlarca algılanışı arasındaki farklardan kaynaklanıyor. [liberalizm de bu kavram karmaşasından fazlasıyla payını almış bir terim](#). Çoğu kez liberal ekonomi ile karıştırılan, [bazen “vahşi kapitalizm” ile özdeşleştirilen liberalizmin](#) İslam ile uyumlu olup olmadığını sormak bile entellektüel bir cesaret istiyor.

Mustafa Erdoğan birazdan okuyacağınız makalesinde sadece cesur sorular sormakla kalmıyor, onlara İslam’ın kaynaklarında ve siyasî tarihinde cevaplar da arıyor. Elbette değerli okuyucularımızın bu yazıyı Derin Düşünce adına yazılmış bir manifesto olarak görmemeleri gerekir. Bir bilim adamının İslâm ve liberal demokrasi üzerine önemli sorgulamalar yaptığı bu çalışma bizim gözümüzde bir son değil bir başlangıç olabilir ancak.

İki bölüm halinde yayınlayacağımız makalenin tamamını indirmek için de ayrıca sitemizden bir bağlantı vereceğiz yayının sonunda. Emeklerinden dolayı Mustafa Erdoğan’a, yayınlamamıza verdiği izinden dolayı da [Liberal Düşünce Topluluğu](#)’na teşekkür ederiz.

Birinci bölüm

- “Liberal İslam”
- Liberalizm, İdeoloji, Din
- İslamî Öğretinin Dinamizm Aracı: [İctihat](#)
- İslam Bir Siyaset midir?
- İslam’da Hilafet ve Siyasi Rejim Sorunu
- “Ümmet” ve Siyasal Topluluk

İkinci bölüm

- İslam’da Birey ve Cemaat
- Piyasa Ekonomisi ve İslam
- İslam’da “Hukuk Devleti”
- Liberalizm, Laiklik, İslam

İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış - Mustafa Erdoğan

Bir süredir, sınırlı bir çevrede de olsa, mütereddit bir üslupla ‘Liberal İslam’ veya ‘İslami liberalizm’ gibi kavramlardan söz ediliyor, bunların anlamlı bir arayışın ifadesi olup olmadıkları en azından bir kısmımızın zihnini meşgul ediyor. Böyle bir arayışın gündemimizde yer etmesi sadece teorik bir ilgi veya sırf bir entellektüel tecessüs meselesi olmasa gerektir. **Bu aslında Türkiye’nin gerçek bir ihtiyacından kaynaklanan ciddi bir ilgidir. Çünkü, liberal-demokratik bir sosyo-politik sistem içinde İslam’ın yerinin ne olduğu sorunu, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olarak Türkiye için özellikle önemlidir. Ayrıca, böyle bir sorunun ortaya çıkmasında galiba en belirleyici etken, geleneksel olarak aydınlar arasında, İslam dininin -iddia edilen- niteliği gereği liberal demokratik bir düzenle bağdaşmadığı yolundaki kanaatin yaygın olmasıdır.**

İlginçtir, günümüz Türkiye’inde, İslam’la liberalizm arasında bir uyum arayışını değerli ve yararlı bir çaba olarak görenler yanında, bu ikisi arasında asgari düzeyde bile bir uzlaşmanın olabileceği düşüncesinden pek hoşnut olmayanlar daha da fazladır denebilir. Bunların bir kısmının hatta “liberal İslam” vb. ifadeleri duymaya bile tahammülü yoktur. Denebilir ki, genellikle liberal eğilimli kimseler İslam’ın “liberal” bir yorumunun mümkün olduğunu duymaktan hoşnut olan ana grubu oluşturuyorlar. Çünkü, liberaller böyle bir ihtimalin hem genel olarak “insanlık durumu” için bir kazanç olacağını düşünüyor, hem de özel olarak Müslüman Türkiye’de bunun özgürlükçü/çoğulcu bir sosyo-politik sistemin yerleşmesi şansını artıracaklarını düşünüyorlar. Binder’in (1996: 30) haklı olarak işaret ettiği gibi, güçlü bir İslami liberalizm ortaya çıkmadığı sürece Orta Doğu’da (ve özel olarak da Türkiye’de) siyasi liberalizm çabalarının başarıya ulaşabilmesi son derece zordur.

Buna karşılık, İslamiyet’in liberalizmle bağdaştırılması girişimleri birbirinden oldukça farklı kesimlerin de tepkisini çekmektedir. Bunların başında, İslam’ın herhangi bir “modern” düşünceyle bir arada anılmasından rahatsızlık duyan “ilerici” Kemalistler ile fikri formasyonları laikçi Kemalizm’in döşediği yolda oluşmuş olan bazı sosyalistler gelmektedir. Onlara göre, din bizatihi “gerilik” demek-tir, bu nedenle insanın insanlaşması her şeyden önce dinden özgürleşmesiyle mümkündür. Bir insani “yücelme” çabası olarak dinden özgürleşmek ise ancak akılcı “aydınlanma”nın yoluna girmekle ve “bilim”e sarılmakla, onun “irşad”ına teslim olmakla mümkündür. Böyle düşünenler gerçi “liberalizm”den de pek hazzetmezler, ama yine de “çağdaş uygarlık”ın entellektüel temellerinden biri olan liberalizmin adının İslam’la ilgili meselelerde geçmesini sakıncalı bulurlar. Üstelik, uygarlığı din karşıtlığı ile özdeşleştiren ve medeni bir siyasi toplumun her türlü dini tezahürden arın(dır)ılmış bir toplum olduğunu düşünenlerin bir kısmı kendilerinin “liberal” olduğu hüsnü kuruntusu içindedir.

Öte yandan, “liberal İslam” tartışmalarından hoşlanmayanlar arasında bazı İslamcılar da vardır. Bunlar da başlıca, ya son onyılların kolektivistik entellektüel ortamının baskısı altında İslam’ı prososyalist bir biçimde kavrayan, ya da “Müslüman” olduktan sonra da insana ve topluma bakışı özünde değişmemiş olan eski kolektivistlerdir. Ne yazık ki, İslami gelenekle zihinsel bağlantısı bir hayli zayıf olan günümüz siyasi İslamcılar çok büyük ölçüde bu grubun entellektüel etkisi altında bulunmaktadır. Esasen, 1970’lerden itibaren çeviriler yoluyla Türkiye Müslümanları arasında popüler hale gelen ve esas itibarıyla Kuzey Afrika kaynaklı olan İslamcı neşriyat da, sömürgecilik-karşıtı psikolojinin etkisiyle, İslamiyet’i bir tür sosyalizm -veya sosyalizan bir “ideoloji”- olarak yorumlamaktaydı. Böyle bir hava içinde, liberal fikirlere pek iyi gözle bakılmaması yadırgatıcı olmasa gerektir.

“Liberal” sıfatından ürken dindarların bir kısmının başka ve daha haklı görünen gerekçeleri vardır. Bu gerekçelerden biri genel veya evrensel diyebileceğimiz bir sorunla ilgili olup, liberalizmin ne olduğuna ilişkin yanlış bir kavrayıştan ileri gelmektedir. Bu kavrayışın özünde, çağdaş bir “ideoloji” olarak liberalizmin evrene, hayata, birey ve topluma ilişkin tutarlı bir bilgi ve değerler sistemine dayandığı ve toplumu bu doğrultuda tanzim etmeyi amaçladığı düşüncesi yatmaktadır. Yani, liberalizmin kapsayıcı bir felsefe, total bir ideoloji olarak dine alternatif olma iddiası taşıdığı sanılmaktadır. Bu nedenle bazı Müslümanlar, herhangi bir kötü niyet veya kasıt eseri olmaksızın, liberalizmi sanki “küfr”ün bir türüymüş gibi algılamaktadırlar. Ne var ki, bu anlayış tamamen liberalizm hakkındaki bilgi eksikliğinin

ürünüdür ve yedi-sekiz yıl öncesine kadar zikre değer bir liberal neşriyatın olmadığı ülkemizde mazur da görülebilir.

Bir kısım Müslümanın “liberalizm”e karşı devamlı bir alarm halinde bulunmasının -mazeret görülebilir- diğer bir nedeni de Türkiye’nin özel şartlarıyla ilgilidir. Şöyle ki: Bugünkü Türkiye siyasetinde “liberal” sıfatı, yanlış olarak, esas itibarıyla dindar-karşıtı anlamında kullanılmaktadır. O kadar ki, toplum ve siyaset meselelerine bakışı açıkça illiberal (hatta anti-liberal) olan bazı siyasetçiler sırf dini pratiklerinin zayıf olması veya bu konulardaki kayıtsızlıkları nedeniyle zaman zaman “liberal” olarak yaftalanmakta; buna karşılık kişisel olarak dindar ama toplum ve siyasete bakışı açısından nispeten “liberal” olanlar ise anti-liberal olarak nitelendirilmektedirler. Bu görüntü ise, samimi dindarların liberalliğin “din düşmanlığı” demek olduğuna şartlanmalarına yol açmaktadır.

“Liberal İslam”

Bu yazının temel problemi, İslam’ın “liberal” bir yorumunun mümkün olup olmadığı ve bu çerçevede böyle bir yorumun İslami literatürde yer alan bazı dayanaklarının gözden geçirilmesidir. Bu konuyu bir ölçüde aydınlatmak için, İslam’la ilgili -çoğu İslami gelenek içinde yer alan- literatürden yararlanarak, söz konusu problemin muhtemel cevabına ilişkin bazı ipuçlarına işaret etmek gerekiyor. Ama bundan önce, bir “İslami liberalizm”den veya “liberal İslam”dan neyi kastettiğimizi kısaca açıklamalıyız.

Konuyu, liberal-demokratik sistemin Orta-Doğu’daki geleceği ilgili olarak ayrıntılı bir biçimde işlemiş olan Leonard Binder’a göre (1995:391-92), Müslüman düşünürler arasında iki tür İslami liberalizmin varlığından söz edilebilir. Birinci anlayıştaki Müslümanlara göre, istişare (şura) kurumunun dışında, İslam’ın temel kaynağı Kur’an Müslümanların siyasal örgütlenmesiyle ilgili hükümler içermediği -bu konuda sessiz kaldığı- için, Müslümanlar kendi siyasal kurumlarını liberal (demokratik) bir sistemle bağdaşacak şekilde seçmekte özgürdürler. Bununla beraber, böyle bir çabanın sonunda ortaya çıkacak olan siyasal örgütlenmenin yine de “İslami” olarak nitelenmesi gerekir. İkinci İslami liberalizm biçimi ise, (parlamento, seçimler, sivil haklar vb.) liberal siyasi kurumların Batılı liberalizmin siyasal, epistemolojik ve ahlaki ilkelerine değil, fakat doğrudan doğruya şer’i kaynaklara, ilahi kökenli İslami yasama ilkelerine dayandırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Biz burada Binder’ın kurumsal analizinden önemli ölçüde farklı olarak, meseleye esas itibarıyla doktrin düzeyinde bakmaya çalışacağız. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak, üzerinde yoğunlaşmak istediğimiz, İslamî öğretinin liberal ilkelerle uyumu ve farklılığı sorunu olacaktır. Buna bir bakıma, bir din ve dünya görüşü olarak İslam’ın “liberal” bir yorumunun teorik olarak mümkün olup olmadığının araştırılması da denebilir. Böyle bir konuyu incelemeye girişmenin, bazılarınca, bir tür “liberal İslam” yaratmak yönündeki peşin bir istekliliğin işareti olarak algılanması mümkündür. Bu bakımdan belirtmem gerekiyor ki, amacım varlığı şüpheli bir şeyi varmış gibi göstermek, yani “İslam zaten liberaldir” gibi bir hükme varmak değildir. Sadece, bu konuda üzerinde durulmaya değer bulduğum bazı noktalara dikkat çekmeği amaçlıyorum. Aslında bu tür bir tahlilin, kurumsal analizden daha zor ve elle tutulur sonuçlara ulaşılması ihtimali daha zayıf bir iş olduğunun da farkındayım. Bu nedenle, burada yapılan tahlilin, tartışılan konuyla ilgili bütün problem alanlarını tüketme

iddiası taşımayan geçici bir “deneme” olduğu ve herhangi bir “bilimsel” veya “dini” otorite iddia etmediği şimdiden vurgulanmalıdır. Amacımız, daha ziyade, bir tartışma zemini oluşturmak ve konu hakkındaki farklı düşüncelerin ifadesine bir kapı aralamaktır. Yazının davet edebileceği muhtemel eleştirilerden sonra konuyu yeniden ele alabileceğimi ümit ve temenni ediyorum.

Liberalizm, İdeoloji, Din

Liberalizmin İslam'la teorik bağdaşabilirliği sorununu, İslam açısından ele almadan önce, liberalizmin niteliği hakkında kısa bir açıklama yapmamız gerekiyor. Bu konuda öncelikle belirtilmesi gereken nokta, yaygın olarak sanıldığı gibi aksine, liberalizm bildik anlamda bir "ideoloji" olmadığıdır (I). Burada "ideoloji" terimini ne "sınıfsal çıkarları gizlemek üzere üretilmiş bir düşünce" olarak Marksçı anlamda, ne de "bir toplumda hakim olan kolektif semboller sistemi" olarak olağan sosyolojik anlamda kullanıyoruz. "ideoloji"den kastettiğimiz, toplumsal ve siyasal alana ilişkin olan, Popper'ci anlamda "kapalı" ve normatif bir düşünce sistemidir. İdeolojinin "kapalı"lığı, onun hakikat tekerciliği -yani her şeyi açıklama iddiası- güttüğü için hiç bir farklı/rakip görüşe müsamaha etmemesi anlamına gelir. Bu anlamda ideoloji "dünyevi (bir) din" gibidir (Heywood 1992: 7).

Öte yandan, bu anlamda bir ideoloji, toplumsal-siyasal hayatın nasıl örgütlendirilmesi gerektiğine ilişkin bir tasavvura sahip olması anlamında "normatif"tir. Hayek'in deyimiyle, ideolojiler "kurucu - rasyonalist" toplum tasarımlarıdır. Bir ideolojinin Hayek'çi anlamda "rasyonalist" olarak nitelenebilmesi için onun epistemolojik anlamda "akılcı" olması da şart değildir. Burada söz konusu edilen "rasyonalizm" daha ziyade yöntemle ilgili olup, tecrübeden bağımsız bir şekilde soyut ilkelerden yola çıkan sosyo-politik bir tasavvur, bir kurgu anlamına gelmektedir. Bu çerçevede, epistemolojik anlamda esas itibarıyla akılcı sayılamayacağı halde, bir din de -siyasal İslam örneğinde olduğu gibi- pekâlâ ideolojileştirilebilir. Bu anlatımdan da anlaşıldığı gibi, ideolojiler "siyasi" nitelikte kurgulardır.

Bu özellikleri dolayısıyla ideolojiler eyleme yöneliktirler; yani hedef grupları örgütlü toplumsal eyleme yöneltme amacı güderler (Heywood 1992:7). İşte bu anlamda liberalizm bir ideoloji değildir; o daha ziyade bir siyasi ilkeler manzumesidir. Dolayısıyla liberalizmin tüm toplumsal alanı kapsayan normatif bir projesi yoktur. Zaten onun temel iddiası da, bu tür total projelerin insanca var olma ve kendimizi gerçekleştirme potansiyelimizin önündeki en büyük engeller oldukları yönündedir. Gerçi liberalizmin birtakım felsefi ve ahlaki dayanakları vardır, ve bunlar çeşitli liberal düşünürlerin eserlerine serpiştirilmiş durumda bulunabilirler. Ne var ki, bu gibi ontolojik ve epistemolojik ön kabuller tam bir tutarlılık göstermekte olmayıp, yazardan yazara farklılık göstermektedirler. Hatta "liberal" diye bilinen herhangi bir yazarın felsefi öncülleri her zaman liberal doktrinle zorunlu bir uyum içinde de olmayabilirler. Onun için liberallerin "mezhep ve meşrepleri" de değişkendir. Örneğin, liberallerin tanrıtanımaç olanları da vardır, deist, hatta dindar (Hristiyan veya Müslüman) olanları da (ontolojik bakımdan); empirist olanları da vardır "akılcı" olanları da (epistemolojik bakımdan). Liberalizm, felsefi bakımdan, belki ahlak alanında tutarlı bir anlayışa sahiptir; ama bu "ahlak" da dinlerle zorunlu bir bağdaşmazlık içinde değildir.

Birtakım felsefi ve ahlaki temel değerleri bulunmakla beraber, esas itibarıyla siyasi bir doktrin olan liberalizm bu nedenle bir "din" olan İslam'ın rakibi değildir. Bu nedenle bizatihi İslam'ın liberalizmle çatışması a priori bir zorunluluk değildir. Mafatih, bunu söylemek, liberalizmle genel olarak dinler ve özel olarak da İslamiyet arasında birebir bir uyum bulunduğu ve bunlar arasında zaman zaman gerilim ve çatışmaların ortaya çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim aşağıda bu tür gerilim ve çatışma durumlarına işaret edilecektir. Burada anlatmak istediğimiz, sadece, liberalizmin alternatif bir din olmadığı ve onunla İslam arasında her zaman bir çatışma olmasının zorunlu olmadığıdır. Çatışma ihtimali ise, liberal bir sosyo-politik düzende İslam'ın yeri bakımdan değil, fakat daha ziyade Müslümanların çoğunlukta olduğu bir demokraside dinin kamusal hayata egemen kılınmak istenmesi durumunda belirginleşir.

İslamî Öğretinin Dinamizm Aracı: [İctihat](#)

İslam'ın liberal bir bakış açısından sempatik görülebilecek yönlerinden biri, onun içerdiği hukuki çoğulculuk ve dinamizm unsurudur. Bu, esas itibariyle, İslam'da dinin yorum tekeline sahip bir din adamları sınıfının bulunmamasının sağladığı bir sonuçtur. Aksine, çeşitli itikadî ve amelî mezhepler Kur'an'ın (ve "Sünnet'in) yorumu konusunda birbirleriyle rekabet halindedirler. Ve bu durumun kurumsal bir temeli de vardır: "İctihad" (2). İctihat ve rey müessesesi tarihsel olarak [dinin değişken toplumsal ortamlara ve yeni ortaya çıkan sorunlara uyarlanmasını](#) mümkün kılmış olan dinamik bir araçtır. Daha da önemlisi, "İctihat İctihat ile nakz olunmaz" (Mecelle, m. 16) (3) kuralında ifadesini bulan metodolojik doktrin, merkezi bir din yorumunun bağlayıcı otoritesinin önünde önemli bir engeldir. Her yetkin din bilgini Kur'an ve Sünnet'i kendi tarihsel-toplumsal bağlamına uygun olarak yorumlamak ve pratik bir İslamî anlayış geliştirmek ahlaki otoritesine ve hatta sorumluluğuna sahiptir.

Uzman olmayan Müslümanlar ise belli bir müctehidin İctihadiyle kategorik olarak bağlı olmayıp, kendi ihtiyacına en uygun çözümü öngören İctihadı benimseyerek ona göre amel etmeye mezdur. Bu konuda meşru bir "seçme hakkı" bulunduğu söylenebilir. Gerçi, tutarlı birer "İctihatlar sistemi" niteliğinde olan amelî mezhepler arasında keyfî gidip-gelmelerin meşruluğu tartışmalı olmakla beraber (Karaman 1975: Beşinci Bölüm; Karaman 1982: 227 vd.), bizatihi mezheplerin varoluşu zaten Müslümanlara makul ölçüde bir seçme imkanı sağlamaktadır. Kaldı ki, ihtiyaca göre mezhepler arasında tercihlerde bulunulamayacağı görüşünün kendisi de nas değil, nihayet bir İctihattır.

İslam Bir Siyaset midir?

Tartışma konumuz bakımından İslam'ın önemli bir yanı da, onun özünde bir "ideoloji" değil, fakat sadece bir din olmasıdır. Bir din olarak İslam bağlalarına esas itibariyle kozmolojik ve ahlaki bir referans çerçevesi, bir "dünya görüşü" sunar. Toplumsal alana ilişkin olarak ifade etmek gerekirse, İslam dini özünde bir ahlak öğretisidir. Gerçi, İslam geleneksel olarak aynı zamanda bir "hukuk" ve bir "siyaset" olarak da okunmuştur. Mamafih, hukukî hükümlerin Kur'anî öğretinin büyük bir kısmını teşkil ettiği söylenemeyeceği gibi, onun İslam'ın aslı yönünü oluşturduğu hususu da tartışmalıdır. Öte yandan, İslam'ın aynı zamanda bir "hukuk" ve özellikle bir "siyaset" olduğu görüşü de nihayet bir "okuma biçimi"nin sonucudur. Ayrıca, bu şekilde "okunan" ve yorumlanan Kur'an ayetlerinin yine de özünde ahlaki "maslahatlar"la ilgili oldukları söylenebilir. Ayrıca, bunların bir kısmının evrensel mi yoksa tarihsel mi oldukları konusu da Müslüman bilgin ve düşünürler arasında tartışmalıdır.

Başka bir nokta, bugün İslam hukuku (fıkıh) olarak bildiğimiz normlar bütününe hemen hemen tümüyle akli bir cehdin (İctihat ve kıyasın) ürünü olduğudur. Bu rasyonel argümantasyonun sistematik bir bilimi olarak "fıkıh usulü" (İslam hukuku metodolojisi) disiplini de zaman içinde Müslüman bilginlerce (fakihler/fukaha) kurulmuştur. Bu disiplinin özü, İslam'ın aslı kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'ten hüküm çıkarma yönteminin geliştirilmesi olup, "fıkıh"ın kendisinden (yani "sonuçlar"dan) daha önemlidir. Başka bir ifadeyle, hukuk normları sisteminin (fıkıh) bu normların yöntemsel kaynaklarının (usulü fıkıh) bir türevi olması anlamında, İslam'ın hukukî-normatif kısmı ikincil niteliktedir (Ebu Zehra 1979). Bundan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz sanıyorum: Verili bir kurallar bütünü olarak fıkıhın İslamiyet'in "nihai" hukuku olması mantıken zorunlu değildir. Ya da fıkıh İslam'ın hukuk konusundaki son sözü değil, fakat daha ziyade tarihsel bir yorumudur.

İslam'ın bizatihi bir "siyaset" olduğu iddiasına gelince; bu aslında İslami bir siyaset ve devlet teorisinin var olduğunu söylemek demektir. Ne var ki, "İslami" denebilecek bir siyaset teorisinin ve bir sosyo-

politik kurum-sal modelin varlığı son derece şüphelidir. En azından Kur'an'ın öğretisi açısından bu hükme varmak yanlış olmasa gerektir. Ayrıca, gerek İslam düşünce geleneğinde, gerekse Müslüman toplumların pratik siyaset geleneğinde İslam'ın bir siyaset ve devlet teorisi olarak anlaşılmasını zorunlu kılan veriler çok azdır (Arslan 1995: 47vd., 59vd.). Ayubi'nin işaret ettiği gibi, bu konuyla ilgili İslami literatürde "aslında genel bir kategori olarak devletten veya bir toplumsal gerçeklik ve bir yasal (hukuki-M.E.) soyutlama olarak siyasi örgütten değil, özgül olarak hükümet sorunundan ve gene özgül olarak hükümdarın yönetiminden söz" edildiği dikkati çekmektedir. Nitekim geleneksel İslami düşüncede "siyaset" kategorisi devlet tiplerine değil, devlet adamlığı tiplerine ilişkin bir sınıflamadır (Ayubi 1993:18). Bunun nedeni, sanırım ki, çok basittir; o da, yukarıda işaret edildiği gibi, İslam'ın bir siyaset olarak değil, dini ve ahlaki bir öğreti olarak gelmiş olduğu gerçeğidir. İslam'ın bir siyaset olarak okunması, büyük ölçüde, onun tarihsel pratiğinde "dini" olanla "siyasi" olanın birbiriyle iç içe geçmiş ve İslam'ın başlangıçta bazı tarihsel nedenlerle aynı zamanda bir siyasal örgütlenme biçiminde ortaya çıkmış olmasıdır. İslam peygamberinin kariyerinin bir yanının siyasi olduğu (onun yeni doğmakta olan İslami topluluğun önderi de olmuş olması gerçeği) ve onunu ölümünü takiben ortaya çıkan halifelik kurumu, geleneksel olarak, İslamî doktrinin zorunlu bir gereği veya parçası biçiminde yorumlanagelmıştır.

Oysa burada "dini" olan ile "tarihi" olanı birbirinden ayırmak gerekir. Şöyle ki: Kendisine düşman bir ortam içinde, kuşatılmış ve "heretik" bir cemaat olarak ortaya çıkmış olmak ve varlığını bu elverişsiz ortamda sürdürmek zorunda kalmış olmak, İslam peygamberini zamanla cemaatini siyasi bir nitelik kazanacak şekilde örgütlemeye ve Medine döneminde fiilen bir siyasi kurumsal yapıya dönüştürmeye mecbur etmişti. Dolayısıyla, bu tarihsel özgü pratiğin dini bir zorunluluk olarak görülmesi gerekmez, bunu "insani durumu"nun tesadüfi (contingent) bir görünümü olarak yorumlayabiliriz.

İslam'da Hilafet ve Siyasi Rejim Sorunu

Hilafet müessesesi konusunda da benzeri biçimde akıl yürütmek yanlış olmaz. Başka bir ifadeyle, tarihsel bir pratik olarak halifelüğün dinin (İslam'ın) zorunlu bir sonucu olmaktan çok, tarihin belli bir anında dünyevi siyasal gereklerin ortaya çıkardığı dolayısıyla, bir form olarak, daha sonraki nesiller için dinen zorunlu olmayan bir sonuç olduğu söylenebilir. Ne var ki, bu tarihsel pratik, siyasi yöneticilerin iktidarlarına dini bir meşruluk ve dokunulmazlık (kutsallık) kazandırma politikasının da etkisiyle, zamanla Müslümanların zihninde zorunlu bir dini kurum imajı doğurmuş ve hilafetsiz bir İslam olamayacağı kanaati "ümme" içinde yaygınlık kazanmıştır. Türkiye'de hilafetin resmen ilgasından sonra İslam dünyasında yapılan tartışmalarda bu konu yeniden gündeme geldiğinde, Mısır'lı düşünür Abd el-Razık İslam'da Siyasal Otoritenin Kaynakları (1925) başlıklı kitabında bu noktaya dikkat çekmişti. Abd el-Razık'a göre, seküler bir niteliğe sahip olan İslam hilafeti hükümeti bütünüyle tarihsel bir fenomendir. Aslında hilafet dini bir rejim değildir, yani böyle bir kurumun tesisi dini bir zorunluluktan kaynaklanmamıştır. Esasen hilafet, özü itibarıyla bir saltanat veya monarşi rejimidir (Binder 1996: 206-209, 219-220; Vergin 1992: 45-46).

Abd el-Razık Halifenin otoritesini halktan (ümme'ten) aldığı ve halifelik kurumunun dinen zorunlu olmadığı görüşünün, hilafetin ilgası dolayısıyla yapılan tartışma çerçevesinde daha önce Türkiye'de dile getirilmiş olduğu hususuna da işaret etmiştir (Binder 1996: 214). Burada işaret edilen kişi İzmir milletvekili ve zamanın Adliye Vekili Mehmed Seyyid beydir (Vergin 1992: 46)(4). İslami modernizmin önde gelen temsilcilerinden Prof. Fazlur Rahman'ın (1919-1988) bu konudaki görüşü de aslında bundan pek farklı değildir. Nitekim ona göre (Rahman 1993: 336, 362), İslam'da her çeşit yetki ve gücün fiziki kaynağı bizzat ümmetin kendisi olup, halife de bu çerçevede ümmetin veya İslam toplumunun iradesini üstlenmiş en yüksek icra görevlisidir. Bundan dolayı, "tanımlanmış ve

sınırlandırılmış bir süre için toplumun vekâletini almış olan seçilmiş bir cumhurbaşkanı veya başbakan, bugün bu görevi yerine getirebilir. Bu süreç, her bakımdan demokratik bir süreçtir...”.

İmdi İslam’ın ne bir hukuk ne de bir siyaset olduğunu, fakat aslında dini ve ahlaki bir öğretilen başka bir şey olmadığını söylemek aynı zamanda onun bir ideoloji olmadığını da söylemektir. İslam’ın siyasi bir ideoloji olmadığını söylemenin bazı sonuçları da vardır. Özel olarak siyasi alanla ilgili olarak ifade etmek gerekirse, İslam’ın öngördüğü bir siyasi rejim ve atıfta bulunduğu bir “siyasi topluluk” yoktur. Burada hatırlatmak gerekir ki, siyasi rejim konusunun aslında iki yönü bulunmaktadır. Bundan dolayı, bu konu başlıca iki yaklaşım açısından incelenebilir.

Bunlardan birincisi “siyasal bilim” yaklaşımıdır. Öncülüğünü İbn Haldun’un (1332-1406) yaptığı bu yaklaşımın esasını Müslüman toplumlarının “siyasal” gerçekliğinin akılcı yoldan incelenmesi oluşturmaktadır.

İbn Haldun Müslümanları bir yandan dindaşığa bir yandan da “asabiye”ye (grup dayanışmasına) dayanan “gerçek” (olgusal) bir siyasi toplum olarak ele almış ve onun kurumsal yapısını esas itibarıyla hilafet kurumu etrafında kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Ona göre, hilafet zamanla “saltanat”a dönüşmüş olsa da, özünde “ilahi olarak düzenlenmiş bir Hukuk rejimi prototipi”dir. Dolayısıyla bu rejimin hedefleri dünyevi olmayıp dinidir. Mamafih İbn Haldun’un İslam toplumunun siyasi yapısını saf ilahi bir kurum olarak görmemiş ve bu hususta da bir sosyal bilimci gibi davranmış olduğu da gözden kaçmamaktadır. Nitekim, ona göre, söz konusu hukuk rejimi özünde şer’i olmakla beraber, yine de insanların doğal ihtiyaç ve isteklerini gözardı eden bir rejim değildir; aksine o insanın isteklerinden kaynaklanan toplumsal kurumlara da dayanmak zorundadır, bu evrensel bir zorunluluktur (Binder 1996: 210-11). Daha açık bir deyişle, Şeriat’ın koyacağı kuralların insan doğasını ve toplumun niteliğini göz önüne almayan, “umran”ın gerçekliğine aykırı kurallar olması düşünülemez. İbn Haldun’un kendi ifadesiyle, “Şeriat’le ilgili bir emrin, varlığın gereksinmelerine aykırı olması hemen hemen mümkün değildir.” (Arslan 1987: 212).

Siyasi rejim konusuna ikinci yaklaşım ise “siyasal felsefe” yaklaşımıdır. Tipik ve büyük temsilcisi Farabi (870-950) olan bu ikinci yaklaşımda, bir tür “İslami erdem” anlayışı açısından İslami siyasi toplumun normatif bir teorisi aranmaktadır. Farabi özellikle Medinetül Fadıla başlıklı eserinde böyle bir ideal toplum modelinin esaslarını çizmiştir. Bu ideal model dini olmaktan çok “felsefi” bir dille tasvir edilmekte ise de, Farabi’nin asıl motivasyonu ve öngördüğü normatif çerçevenin arka planı bakımından, bunun özünde yine de İslami bir proje olduğu anlaşılmaktadır (Erdoğan 1990).

İbn Haldun’un sosyolojik teorisinden farklı, fakat Farabi’nin teorisine hiç değilse yüzeysel olarak benzer biçimde, günümüz siyasi İslamcılar da İslam’ı saf politik bir ideoloji olarak görmektedirler. Bu bakış açısına göre, İslam toplumsal-siyasal alanı tümüyle kuşatan bir proje öngörmektedir ve bu projenin modern siyasi rejim kavramlarına tercüme edilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede, “ümme”i siyasi bir kavram olarak görenler -yani, “ümme”in siyasi bir topluluğa ve birleşik bir İslam toplumuna işaret ettiğine inananlar- yanında, “ümme” yerine “ulus” temeline dayanan İslami devletler olabileceğine (veya olması gerektiğine) inananlar da vardır. Örneğin, “siyasi İslamcılar” arasında sayılamayacak olmakla beraber, Fazlur Rahman (1993: 360, 365), Müslümanların kuracakları düzenin İslam’ın toplumsal-ahlaki buyruğunu dikkate almak, İslam’ın hayati önem atfettiği değerlere (“eşitlikçi içtimai ve iktisadi değerler”) dayandırılmak kaydıyla, ulusal sınırlar içinde kalan İslami devletler kurulabileceğini belirtmektedir. Mamafih, ona göre, bu nitelikteki İslami demokrasilerin, aralarında -üstün bir bağlayıcı otorite şeklinde olmasa da- istişarî nitelikte uluslararası bir meclis kurmaları da uygun olur. Bu farklılığa rağmen, ideolojik İslam yaklaşımı tüm toplumsal-siyasal alanın

dinden hareketle düzenlenmesi gerektiği görüşünde birleşmektedir. Bunun -Fazlur Rahman örneğinde- demokratik olsa da, liberal bir İslam yorumu sayılması oldukça zordur.

Ama doğrusu, bu görüşü ne tarihsel tecrübe doğruluyor ne de bunun doktrinel temelleri sağlamdır. Tarihsel açıdan bakıldığında, geçmişteki “İslam devletleri”nin aslında Müslümanların hakim unsurunu oluşturdukları ve çağdaşlarına göre köklü farklılıklar göstermeyen, fakat bazı İslami kurumların geçerli olduğu siyasal yapılar niteliğinde oldukları görülmektedir. İslami siyasetin belki tek önemli tarihsel kurumu olan ve birleşik bir “İslam siyasal toplumu” anlamını içeren hilafetin ise dini karakteri, - yukarıda belirttiğimiz üzere- tartışmalıdır.

Nihayet İslam’ın aynı zamanda bir siyasal rejim olduğu iddiasının en önemli dayanağı, muhtemelen, “hakimiyet”le ilgili olarak dinden kaynaklandırılan bir görüştür. Nitekim, Kur’an’daki “Allah’ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler kafirlerdir” (Maide,44) mealindekine benzer ayetlere dayanarak, Tanrısal egemenliği dünyevi-siyasal alanda da tesis etmenin dini bir zorunluluk olduğu öteden beri ileri sürülmüştür. Bununla beraber, aşağıda ele alacağımız gibi, bu ve benzeri ayetlerden bir Tanrısal egemenlik teorisi çıkarma düşüncesine karşı bizzat bazı Müslüman yazarlarca da çok ciddi itirazlar yapılmış olduğu da kay-da değer bir husustur.

“Ümmet” ve Siyasal Topluluk

Öte yandan, İslami terminolojideki “ümmet” kavramının, ilk bakışta, Müslümanların zorunlu olarak bir “siyasal topluluk” oluşturduğu şeklinde anlaşılması gerektiği söylenebilir. Nitekim günümüz İslamcılar “ümmet” terimine genellikle siyasal bir anlam vermektedirler. Örneğin, M. Z. Rayyis’e göre (1990: 482-83), “ümmet” İslam yönetiminin temelidir ve hangi ırk, renk ve dilden olursa olsun İslam’a inanan herkes “İslam toplumunun doğal üyesidir”. Ayrıca önde gelen bir İslam hukukçusu da (Karaman 1974: 59-60) “ümmet”i siyasal bir kavram olarak yorumlar görünmekle beraber, dini naslardan zikrettiği dayanaklar aslında ümmetin siyasi bir kavram olmaktan çok dini ve ahlaki bir kavram olarak yorumlanmasına daha elverişli görünmektedir. Buna karşılık, modernist Müslümanların çoğu, örneğin Abd el-Razık peygamberin getirdiği mesaja dayanan ortak bir inancın oluşturduğu bir dini topluluk olarak ümmetin siyasal bir boyutu olmadığını ve Müslümanların siyasal olarak birleşmesi gerekmediğini ileri sürmüştür (Binder 1996: 206-208).

Nazih Ayubi’ye göre de (1993: 13-14, 16), İslam’ın aynı zamanda bir siyaset (devlet) olduğu görüşü ve bu çerçevede “ümmet”in zorunlu bir siyasi birlik veya topluluğa işaret ettiği düşüncesi İslam’ın temel kaynaklarında ve klasik İslami literatürde temeli bulunmayan, oldukça yeni (1930’larda ortaya çıkmış) bir görüştür. Keza, Medine Vesikasında “ümmet” teriminin Medine Yahudilerini de kapsayacak şekilde kullanılmış olması da dikkat çekici bir noktadır(5). Bu durumda ümmet, dinen zorunlu evrensel bir siyasi kategori olarak değil, fakat belli bir tarihsel zamanda siyasi olarak örgütlenmiş bir birliğin beşeri unsurunu ifade eden, “toplum” veya “halk” benzeri bir kavram olarak görülebilir. Ayrıca, bugünkü Müslümanların çoğunun zihninde de “ümmet” Müslümanların siyasal birliğine işaret eden bir kavram olmaktan çok, ortak bir inançta birleşen insanlar topluluğu olarak yer etmiştir.

İkinci bölüm ([Bu sayfada](#))

- **İslam’da Birey ve Cemaat**
- **Piyasa Ekonomisi ve İslam**
- **İslam’da “Hukuk Devleti”**
- **Liberalizm, Laiklik, İslam**

DİPNOTLAR:

- (1) Liberalizm hakkında derli-toplu bilgi edinmek için bkz. Atilla Yayla, Liberalizm, Ankara: Turhan, 1992; Mustafa Erdoğan, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal, 1993, ss. 15-90; John Gray, Liberalism, Milton Keynes: Open University Press, 1986; Norman Barry, Classical Liberalism in the Age of Post-Communism, London: Institute of Economic Affairs, 1996.
- (2) Bu konuda bkz. Şener 1971; Kara-man 1975.
- (3) Mecelle hakkında özlü bir tetkik için bkz. Gür 1975.
- (4) Seyyid Bey'in Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyyesi başlıklı bu risalesi İsmail Kara'nın Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi başlıklı derlemesinin 1. cildinin (İstanbul: Risale, 1986) 179-220. sayfaları arasında "Hilafetin Şer'i Mahiyeti" başlığıyla yayımlanmıştır.
- (5) "Ümmet" teriminin İslami literatür-deki gelişimi için ayrıca aynı eserin s. 29 vd.-na bakınız.
- (6) Aynı yönde bkz. Hanefi 1992:158-59.
- (7) "Şeriat'ın Amaçları". Bunlar beş ta-nedir: dinin, hayatın, aklın, neslin ve malın korunması: bkz. Ebu Zehra 1979: 314-15.
- (8) Fazlur Rahman İslam'ın yeryüzünde "sosyo-ekonomik adalet"e veya "sosyal adalet"e dayalı ahlaki bir sosyo-politik düzer. kurmayı nihai amaç olarak öngörmüş olduğunu çeşitli eserlerinde ısrarla belirtmektedir. Örn. bkz. Rahman 1996: 78, 83.
- (9) Laiklik konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan 1995: Üçüncü Bölüm.
- (10) Bu konuda bkz. Yürüşen 1996: 13-16.

KAYNAKLAR:Ahmad, I. A., "İslam, Hukuk Devleti ve Piyasa Ekonomisi", Çev. M. Erdoğan, Liberal Düşünce, n. 3, ss. 25-29.Akbulut, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim Açısından Egemenlik Meselesi", İslami Araştırmalar,C. 8, S. 3-4, 1995, ss. 149-59.Arslan, Ahmet, "Türkiye'de Birey, Top-luluk ve Liberalizm", Türkiye İkinci Uluslara-rası Liberalizm Sempozyumu'na sunulan tebliğ.Arslan, Ahmet, İslam Demokras. Türkiye, Ankara: LDT, 1995.Arslan, Ahmet, İbn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.Ayubi, Nazih, Arap Dünyasında Din ve Siyaset, Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Cep Kitapları, 1993.Barry, Norman, "Market, Morality, Religion and State", Türkiye İkinci Uluslararası Liberal Düşünce Sempozyumu'na sunular. tebliğ.Binder, Leonard, Liberal İslam, Çev.: Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey, 1996.Ebu Zehra, Muhammed, İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usulü, Çev.: Abdülkadir Şener, Ankara: Fon Matbaası, 1979. Erdoğan, Mustafa, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Ankara: LDT, 1995.Erdoğan, Mustafa, "Farabi'nin Siyaset Felsefesi Üstüne", Türkiye Günlüğü, n. 11, Yaz 1990,ss. 72-80.Gür, A. Refik, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul: Sebil, 1975.Hanefi, Hasan, "Dini Değişme ve Kül-türel Tahakkum", Çev.: İlhami Güler, İslami Araştırmalar,C. 6, S. 9 (1992), ss. 157-164.Heyvood, Andrevv, Political Ideologi-es, London: Macmillan, 1992.Karaman, Hayreddin, İslam Hukukunda İctihad, Ankara: DİB, 1975.Karaman, Hayreddin (yy. haz.), Dört Risale, Dergah: İstanbul 1982.Karaman, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul: İrfan, 1974. Rahman, Fazlur, İslam, Çev.: M. Dağ-M. Aydm, İstanbul: Selçuk, 1993.Rahman, Fazlur, İslam ve Çağdaslık, Çev.: A. Açıkgenç-M.H. Kırbaçoğlu, Ankara: Ankara Okulu Yaymları, 1996.Rahman, Fazlur, Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu, Çev.: Salih Akdemir, An-kara: Ankara Okulu Yaymları,

1995.Rayyıs, M. Ziyaüddin, İslamda Siyasi Düşünce Tarihi, Çev.: Ahmed Sarıkaya, İstanbul: Nehir,
1990.Şener, Abdülkadir, Kıyas, İstihsan, İstislah, Ankara: DİB, 1971.Vergin, Nur, “İslam’da Çağdaşlık ve
Türk Demokrasisine Geçişte Rolü”, Türkiye Modeli ve Türk Kökenli Cumhuriyetlerle Eski Sovyet
Halkları, Ankara: Yeni Forum yayını, 1992.Yürüşen, Melih, “Refah Partisi’nin Yükselişine Çeşitlilik
Perspektifinden Bak-mak”, Liberal Düşünce, Sayı 3, Yaz 1996, ss. 13-21.

İslam ve Liberalizm: İkinci bölüm (Mustafa Erdoğan)

İkinci bölüm ([Birinci Bölüm için](#))

- İslam’da Birey ve Cemaat
- Piyasa Ekonomisi ve İslam
- İslam’da “Hukuk Devleti”
- Liberalizm, Laiklik, İslam

İslam’da Birey ve Cemaat

Kur’an’ın asli muhatabı birey olarak insanlardır, sorumlu bireylerdir. Gerçekten de Kur’an gerek inanmaya çağıran gerekse ödevler ve sorumluluklar yükleyen ayetlerinde genellikle bireylere (kişilere) hitap eder. Kur’an’daki çoğu hitap ifadeleri “Ey insanlar!”, “Ey mü’minler” şeklindedir ve bunlarla kastedilen herhalde -istisnai durumlar dışında- birey üstü kolektif bütünler olmayıp, tek tek kişilerdir. Bundan dolayı, inananlara hitap eden ifadelerden, tek tek Müslümanları aşan üstün bir topluluk veya bir “bütün”den çok, inananların bir “toplamı” anlamında somut içerikli kavramların anlaşılması doğru olsa gerektir. Nitekim, Kur’an insanların bireysel sorumlulukları üstünde son derece ısrarlıdır; o kadar ki, insanlarla Tanrı arasında hiç bir aracı kabul etmez, insanlar doğrudan doğruya Tanrı’ya karşı sorumludurlar. Arslan’ın da işaret ettiği gibi (1996), Tanrı’ya karşı hesap verme sorumluluğu altında olan, iyi ve kötü “ameller”i nedeniyle muaheze edilecek olan ancak Müslüman kişilerdir(6).

Öte yandan, bütün dinler gibi, İslam’ın da cemaatçi bir yanının bulunduğu açıktır. Nitekim, sosyal dayanışma üstündeki ısrar ve bir bütün olarak İslami toplumun iyiliğini gözetme gereği ile ilgili buyruklar bunun işaretleridir. Hatta, Fazlur Rahman’a göre (1993: IX-X); Kur’an’ın özellikle ilk inen surelerinde toplumsal yön o kadar kuvvetli işlenmiştir ki, kolaylıkla, İslam’ın sırf sosyal bir hareket olarak doğmuş olduğu hatasına düşülebilir (Oysa, İslam’da topluma ve toplumsal varlığa önem verildiği doğru olmakla birlikte, bu onun kişiden çok toplumu gözettiği veya amaçladığı anlamına gelmez). Öte yandan, bir “gelenek” olarak İslam’ın kişilere bireysel tercihlerini bazı noktalarda kısıtlayan ortak bir kimlik sunduğu da doğrudur.

Bununla beraber, ortak kimliğin yine de mü'minlerin bireysel tercihlerinden türeyen, varlığını bu tercihlere borçlu olan bir olgu olduğu söylenebilir. Bu durumda, cemaatçi formların İslam tarafından "birey insanın kendi iradesine ve inisiyatifine terke (dilen) bir varlık alanı" (Arslan 1996) olarak görülmesi mümkündür. Bu nedenle, İslam'ın esas itibarıyla kolektivist bir sosyal öğretiyi öngördüğü söylenemez (Ayubi [1993: 55, 57]. İslam'ın "siyasi" bir din olmamasının, onun bireyci olduğu anlamına gelmediğine işaret ederek, onun esas itibarıyla "kamu etiği" ve "kolektif moral"le ilgili, yani "kamu ahlakının kolektif olarak uygulanması temeli üzerine kurulu" olduğunu belirtmektedir).

Kanaatimce, İslam'ın kolektivist bir biçimde okunmasında çağdaş kolektivist ideolojilerden etkilenmiş olan İslamcı aydınların etkisi büyüktür. Ayrıca, bireyciliğin her türlü sosyal formasyonu ve aidiyeti reddetmek anlamına geldiğinin sanıldığı bir kültürel ortamda, insanî varoluşun toplumsal boyutunu vurgulayan her öğretiyi bireycilik-karşıtı bir kavramla tanımlama alışkanlığının teessüs etmiş olması, İslam'ın cemaatçi yanının da kolektivist bir toplumsal öğreti şeklinde algılanmasını kolaylaştırmaktadır.

İslam'ın bireyi sorumlu temel özne olarak kabul etmesi açısından bakıldığında, onun bir tür "insan hakları" anlayışıyla bağdaşabileceği de söylenebilir. İnsanın Tanrı ile ilişkisi nasıl kavranırsa kavransın, İslam'da tür olarak insanın yaratıklar içinde en onurlu varlık sayılması ve bireysel sorumluluğun esas alınması, birey olarak insandan hareketle geliştirilen insan hakları öğretisi ile bağlantı kurulabilmesini kolaylaştıran bir nokta olarak görülmelidir. Ahmet Arslan'ın İslam-demokrasi ilişkisiyle ilgili olarak belirttiğine benzer şekilde (Arslan 1995: 43-44), insan hakları alanında da modern-seküler insan hakları teorisininkine benzer sonuçlara ulaşacak bir dini açıklama veya argümantasyon pekala geliştirilebilir.

Böyle bir İslami insan hakları teorisinin söz gelişi bir tür "ilahi doğal hukuk" anlayışından hareketle geliştirilmesi mümkündür. Ayrıca, bununla birlikte veya bundan bağımsız olarak, muhtemel bir İslami insan hakları teorisi "makasidü's-Şeria"ya (7) dayandırılabilir. Bununla beraber, ilke açısından bu bağdaşabilirlik, muhtemel bir İslami "insan hakları" listesi ile evrensel insan hakları arasında tam bir uyum olacağı anlamına da gelmez. Bugün insan hakkı olarak evrensel düzeyde kabul edilen bazı iddia ve taleplerin böyle bir listede yer almayacağı söylenebilir. Nitekim, İslam'ın, bizatihi dinin ve/veya dini topluluğun meşruluğunun sorgulanmasına imkan verecek özgürlük haklarını kabul edebileceği oldukça şüphelidir.

Piyasa Ekonomisi ve İslam

Önemli bir nokta da, İslam'ın, liberalizmin kurucu unsurlarından biri olan piyasa ekonomisiyle bağdaşır görünmesidir. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, piyasa ekonomisinin liberalizmin zorunlu unsurlarından olması, onun başka kültürlerle uyuşmayacağı anlamına gelmemektedir. Aksine, piyasa sistemi çeşitli sosyal formlar ve ahlak anlayışlarıyla bağdaşabilir niteliktedir. Esasen, piyasa sistemi liberalizmden önce de vardı. Günümüzün önde gelen liberal düşünürlerinden Norman Barry'nin de işaret ettiği gibi (1996), piyasa ekonomisinin her yerdeki temel -yani, vazgeçilmez- gereği özgürlüktür. İslam'ın özgürlük-karşıtı bir biçimde yorumlanması da her halde bir zorunluluk değildir. Keza, piyasa sözleşmenin kutsallığının ve adil olarak kazanılan mülkiyetin esas itibarıyla ihlal edilmezliğinin genel bir ilke olarak tanınmasını gerektirir; ama her bir hukuk sisteminin bu amaçların korunması için öngöreceği yöntemler elbette, kültürel ve dini normları yansıtacak şekilde farklılık gösterecektir.

Nitekim, Kur'an birçok ayetinde mülkiyet ve miras hakları ile sözleşme kurallarını kabul etmiştir. Ayrıca, Kur'an ve Sünnet'te ekonominin devlet tarafından yönetilmesi ve üretim araçlarının devlet mülkiyetine geçirilmesi gerektiğine ilişkin herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır. Öte yandan, İslami literatürde barış dönemlerinin normal geçim yolu olarak ticaretin saygın bir yeri bulunduğu da kayda değer bir noktadır. Keza, tarihsel olarak bakıldığında, İslam peygamberinin kendisinin de ticaret yapmış olduğu ve İslam'ın tarihsel pratiğinde iktisadi mübadele mekanizmasına hasım bir yaklaşımın sözkonusu olmadığı görülmektedir.

Mamafih, İslam'ın bazı hükümleri ilk bakışta piyasanın bireyciliğiyle bağdaşmaz görünebilir. Kur'an ve Sünnet'in sosyal dayanışma ve yardımlaşma üzerindeki ısrarı böyle bir izlenimin doğmasında etkili olabilir. Hatta bu nedenle, İslami öğretilerden bir tür sosyalizm çıkarma girişimleri bir ara epey popüler hale gelmişti. Bununla beraber, İslam'ın sosyal dayanışmayla ilgili buyruklarının çoğu ahlaki birer ödev, birer "hayır" niteliğindedir ve İslam'da -bir istisna dışında- genel ve zorunlu bir yeniden dağıtımcılık yoktur. Bu istisna, bilindiği gibi, "zekat"tır. Prof. Fazlur Rahman'ın (1993: 20, 50) bir tür "sosyal adalet" ve "refah" tedbiri olarak nitelediği ve İslami bir toplumsal-ahlaki düzenin son derece hayati bir unsuru olarak gördüğü zekat da (8) sermaye birikimini engelleyecek nitelikte, servet karşıtı bir yeniden-dağıtım kurumu olmayıp, piyasayla bağdaşabilen makul bir vergidir. Zekatın amacı zenginliğin müsadere edilmesi değil, "temizlenmesi"dir; yani "ekonomik" değil, "ahlaki"dir. Esasen Peygamberin sünnetinde de piyasanın korunması yönündeki tavsiye ve pratikler dikkati çekmektedir(Ahmad 1996: 25-29).

Öte yandan, belirttiğimiz gibi İslam hem mülkiyet hem de miras haklarını kabul eder. Kur'an'ın mülk edinmeye getirdiği sınırlar "ekonomik" değildir; bunlar daha ziyade mülkiyetin kendi başına bir değer (ahlakî anlamda) olmadığını, fakat "amacı"na uygun kullanılması istenen bir Tanrısal bağış olduğunu insanlara hatırlatan ilahi tavsiyelerdir. Kişinin mülk veya servetinde "başkalarının da hakkı bulunduğu" yolundaki kutsal ifadelerle asıl kastedilenin zekât olduğu, bunun dışında-ki konularda sözkonusu ifadenin ahlaki bir buyruk olarak yorumlanması gerektiği söylenebilir.

Miras haklarıyla ilgili olarak belki en problematik konu kadınların mirastaki paylarının erkeklerin yarısı nispetinde öngörülmüş olmasıdır. Bunun liberal bir bakışla onaylanması mümkün değilse de, burada daha önemli olan nokta, İslam'ın "miras hakları"nı kategorik olarak reddetmiş olmamasıdır. Kaldı ki, bugün bazı yazarlar bir tür "teleolojik" yorum yoluyla, Kur'an'ın mirasla ilgili ayetlerinden, kadının günümüzde aile ve toplum içindeki yerini göz önünde tutan sonuçlar çıkarılabileceğini düşünme eğiliminde görünüyorlar.

Buna karşılık, İslam'ın mutlak anlamda bir "mübadele serbestisi"ni kabul ettiği de söylenemez, bunun birtakım ahlaki sınırları olduğu düşünülmektedir. Bu, haklı bir kaygıdır. Nitekim liberal piyasa ekonomisi anlayışı da hiçbir ahlaki sınır tanımaksızın her şeyin serbestçe mübadele edilmesi anlamına gelmemektedir. Ayrıca, bütün aktüel piyasa ekonomilerinde bedel karşılığında mübadele edilmesi ahlaken onaylanmayan değerlerin var olduğu fiilen de kabul edilmektedir.

Öte yandan, İslam'ın "adil kazanç" üzerindeki vurgusu da, yanlış olarak sanıldığıının aksine, liberal piyasa sistemiyle bağdaşmayan bir husus değildir. Çünkü, bir piyasa ekonomisi mübadele sürecinin herkes için geçerli genel ve adil kurallar çerçevesinde işlemlerini öngörür. Bu, liberal öğretinin ahlaki temellerinin zorunlu bir türevi olduğu gibi, pratik açıdan da, böyle -en azından- asgari ahlak kodu ile çevrelenmemiş bir mübadele mekanizması piyasa ekonomisinin kendisini de tahrip edicidir. Bu nedenle, liberal düşünürler piyasada mübadelelerin adilliğini garanti edecek, hile, ikrah ve sahtekârlık

gibi sapmaları “medeni” yoldan müeyyidelendirecek, gerektiğinde “cezalandıracak” bir kurallar sisteminin varlığını şart koşarlar.

Bu hususta İslam’la liberalizm arasında ortaya çıkabilecek belki en ciddi gerilim faizin meşruluğu sorunuyla ilgilidir. Piyasa ekonomisinin, üretim faktörlerinden birinin karşılığı olan faizi esas itibariyle meşru bir kazanç olarak gördüğü malumdur. Ancak ekonominin faiz üzerinde odaklaşmasının (veya bir “faiz ekonomisi”nin) piyasa sisteminin zorunlu bir unsuru olmadığı da bellidir. Başka bir anlatımla, “rant-kollama” etkinliği yoluyla kazanılan para anlamında faiz piyasanın özü değildir. Öte yandan İslam’ın karşı çıktığı olgunun, üretim ve mübadele sürecinin olağan araçlarından biri olan “faiz”den ziyade, ahlaki bir kötülük ve toplumsal bir yıkıcılık olan “faizcilik” olduğu söylenebilir. Kur’an’ın, esas itibariyle, “ekonomik” faize değil, fakat ahlaki bir kötülük olarak “riba”ya karşı olduğu, “faiz”i kınayan ayetlerin hemen hemen hepsinin -ticaretle değil- hayırseverlikle ilgili bağlamlarda yer almış olmasından anlaşılabilir.

Ayrıca, İslam hukukçuları, bugün “faiz” olarak nitelediğimiz bazı işlemleri (peşin para karşılığında indirim ve kredi karşılığında fazla ödeme gibi) meşru saymışlardır. Hukukçuların caiz görmedikleri, sadece tamamen parasal ödünç vermedeki faizdir (Ahmad 1996: 25). Fazlur Rahman bu konuda şöyle yazmaktadır (1993: 369): “Kur’an’ın yasakladığı riba düzeni ile modern bankacılık ve faizi aynı saymak iki şeyi açıkça karıştırmaktır, çünkü faiz, modern gelişimci ekonomi’ kavramı çerçevesinde... tamamen farklı fonksiyonu olan özel bir düzenlemedir.”

İslam’da “Hukuk Devleti”

Liberalizmin önde gelen siyasi ilkelerin-den biri olan “hukuk devleti” açısından meseleye baktığımızda, bu konuda da İslam’ı peşinen dışlamanın kolay olmadığını görüyoruz. Nitekim, bir kısım Müslüman düşünürlere göre, İslam’da bir “hukuk devleti” anlayışı vardır. İslam keyfi yönetime karşıdır ve yönetimin adilliğine asli bir değer tanır. Daha belirgin bir biçimde ifade etmek gerekirse, İslamî sistem somut durumlara göre değişen yöneticilerin keyfi emirlerine göre değil, genel olarak uygulanan kanunlar dâhilinde bir yönetimi öngörür. Şeriat böyle bir genel hukuk kodudur. Müslüman yöneticiler Kur’an’da ifadesini bulan temel ahlak ilkeleri ve onlara dayanan hukuki yorumlar çerçevesinde hareket etmek zorundadırlar. Kur’anî ilkelerle sosyal şartlar arasında ortaya çıkan görünüşteki çatışmaları çözmekle görevli olanlar da politikacılar olmayıp, bağımsız din bilginleridir.

Yani, İslam’da hukukun vaz’ı sözkonusu değildir, hukuk -Hayekçi anlamda- bir keşif sürecinin ürünüdür. Bu çerçevede, “yasama”yı bir devlet işlevi olmaktan çıkarıp, bağımsız bir bilimsel etkinlik olarak (“içtihat” kurumu yoluyla) din bilginlerine bırakmış olması nedeniyle, İslam’da modern anlayıştan daha üstün bir “kuvvetler ayrılığı” ve dolayısıyla “hukuk devleti” doktrininin var olduğu ileri sürülmüştür (Ahmad 1996: 23-24).

Aynı görüşte olan başka bir çağdaş İslam düşünürü de (Rayyis 1990: 480, 423-24) İslam’da “yasama”nın siyasi otoriteden bağımsız bir kurum olarak ümmete verilmiş olduğuna ve yöneticinin (“imam”ın) de bu kutsal yasamayla bağlı olduğuna işaret ederek, bu durumu İslam’da “kuvvetler ayrılığı”nın varlığının bir kanıtı olarak göstermektedir. Düşünür, “hukuk devleti” ile ilgili olarak, ayrıca “yasalar önünde eşitlik”in İslami adaletin özünü oluşturan unsurlardan biri olduğu kanaatinde dir.

Mamafih, İslam’da doktriner olarak “yasama”nın siyasi otoriteden bağımsız ve ulemaya ait bir etkinlik olduğu (ve olması gerektiği) görüşüne Fazlur Rahman karşı çıkmaktadır. Ona göre (1993: 363-64), İslam’ın hukuki yorumunun seçilmiş bir meclise bırakılamayacağı görüşü yanlış ve tehlikelidir. Çünkü,

ulemanın görevi teşrii değil, irşadîdir; yani topluma İslam'ı öğretmek suretiyle dini önderlik yapmaktır. Müslüman toplumlar pekâlâ seçilmiş yasama meclisleri oluşturabilirler ve oluşturmaları gerekir. Bu meclisler elbette ulemanın uzmanlığından yararlanmak için çeşitli kurumsal düzenlemeler yapabilirler. Böyle bir meclisin çıkardığı yasalar her zaman doğru olmayabilir, fakat toplumun iradesini yansıttıkları sürece hem İslami hem de demokratik olacaklardır.

Esasen, Kur'an'da "genel yasama" niteliğindeki hükümler İslam öğretisinin son derece küçük bir bölümünü oluşturur. Keza İslam'ın kutsal kitabında hukukla ilgili olarak yer alan hükümler bile indikleri dönemin ve toplumsal ortamın özelliklerini yansıtır. Bu nedenle, Fazlur Rahman (1995: 22-23) bu gibi hükümleri "dolaylı hukuk malzemesi" olarak kabul etmenin daha uygun olacağını belirtmektedir.

Liberalizm, Laiklik, İslam

Genel olarak dinler gibi, İslamiyet'in de liberalizmle temelde bağdaşabilir olduğunu ileri sürmek, elbette, bu ikisi arasında tam bir uyumun var olduğunu söylemek değildir. Şüphesiz, özellikle bir devlet ideolojisi haline gelmesi durumunda İslami öğretinin liberal ilkelerle bağdaştırılması imkansız olan bazı yönleri de vardır. Dolayısıyla, liberalizm-İslam ilişkisi sorununa ilişkin gerçekçi ve dürüst bir yaklaşımın, İslam-liberalizm bağdaşabilirliği yanında İslam-liberalizm gerilimi ihtimalini de göz önünde bulundurması gerekir.

Söz konusu gerilim, özellikle İslam'ın devlet dini olarak resmileşmesi durumunda belirginleşir. Böyle bir durumda hem rejime muhalefetin meşru sayılması son derece zordur, hem de eleştirel ve sorgulayıcı etkinliklerin özgürlük zemini olan sivil hakların güvencesi yoktur. Buna karşılık, İslamiyet'in sivil toplumun etkin bir aktörü olarak kalmasında ve hatta kamusal hayatı demokratik yoldan etkilemeye çalışmasında liberalizme herhangi bir aykırılık yoktur. Aykırılık şöyle dursun, liberalizmin ahlaki çoğulculuk ve yarışmayı meşru görmesi, hatta yararlı sayması açısından, bunun istenir bir durum olduğu açıktır. Şüphe yok ki, liberalizmin öngördüğü özgürlükçü toplum, bütün inanç sistemlerinin meşruluğunun tanındığı ve mensuplarının barışçı özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir toplumdur. Böyle bir toplumda, elbette dinlere ve dini motivasyonlu sivil ve siyasi etkililere de yer vardır.

İslam'ın resmileştirilmesine -yani bir devlet ideolojisine dönüştürülmesine- gelince. Bununla hukuki ve siyasi düzenin dinle temellendirilmesini (meşrulaştırılmasını) ve hem siyasal hem de kamusal alanda İslami öğretinin resmi belirleyici referans çerçevesini oluşturmasını kastediyoruz. Bir dinin devlet tarafından kayırılması anlamına geleceği için, İslam'ın özgürlükçü bir din olup olmadığından bağımsız olarak, böyle bir durumun liberalizmle bağdaşmayacağı açıktır. Çünkü bu, siyasi liberalizmin temel ilkelerinden olan "devletin tarafsızlığı"na ters düşer.

Devletin tarafsızlığı, onun tasarrufundaki cebir gücünün vatandaşlara belli bir inanç ve değerler sistemini dayatmak amacıyla kullanılmamasını emreder. Bunu, hukuk diliyle ve dinle bağlantılı olarak ifade etmek gerekirse, liberal devlet zorunlu olarak laik bir devlettir(9). Açıktır ki, bir din devleti, kaçınılmaz olarak, monist bir sosyo-politik model öngörür; diğer dinler ve değer sistemleri karşısında resmi dini avantajlı kılar ve en azından siyasal ve kamusal alanda diğerlerinin meşruluğunu tanımaz. Böyle bir durum, liberalizmin temel değerlerinden olan "çeşitlilik"le de (10), eşitlikle de bağdaşmaz.

Gerçekten de, belli bir dinin devlete egemen olduğu yerde aslanan "dindaşlık" olacağı için, kişilerin insan olarak eşitliğinden olduğu gibi, hukuki-siyasi eşitlikten de söz etmek son derece zordur.

Mamafih, liberalizmin zorunlu şartı olan laiklik, dine kamusal alanda hiç bir şekilde yer vermeyen bir anlayış değil, fakat devletin bütün değer sistemleri karşısında tarafsız kalmasında ısrar eden bir anlayıştır. Tarafsızlık gereği, başlıca, tartışmalı ahlaki ve dini sorunlara devletin karışmasının baskıcılığı beraberinde getirecek olmasından doğmaktadır. Bundan dolayı, liberalizmin aşırı bir laiklik biçimine bağlı olduğu kolayca söylenemez. Başka bir anlatımla, liberalizm, kamusal alanda dinlere sınırlı ölçüde ve saldırgan olmayan bir biçimde kolaylık sağlanmasına veya onlara seramonik bir değer atfedilmesine bile karşı çıkan katı bir laikçilikle de uyuşmaz.

Esasen, kendisi de bir doktrin olan laikliğin, değer sistemleri ona yabancı olan bir topluma dayatılmasını öngördüğü ölçüde, bu tür bir liberalizmin “totaliterizmin yumuşak bir biçimi” olduğu ve çoğulculuğa ters düştüğü söylenebilir. Bu çerçevede, örneğin eğitimin laikleştirilmesiyle ilgili olarak denebilir ki, kamu okullarını finanse eden vergi mükelleflerinin oralarda ne öğretileceği üzerinde bir etkiye sahip olmaları da gerekir.

Norman Barry’nin ifadesiyle (1996), “eğer bir liberal hukuka, eğitime ve devlete mutlaka laik bir yaklaşımda ısrarlı olması gerekiyorsa, bu yönde kamu desteği var olduğu zaman bile devletin bu meselelere (tartışmalı ahlaki sorunlara-M.E.) karıştırılmaması gerektiğine ilişkin kendi doktrinini bunu istemeyenlere dayatıyor değil midir?”

Mamafih, İslam dininin devletçe -belirttiğimiz anlamda- resmileştirilmesinin Kur’-an’ın öğretilerine uygun olmadığı ve dolayısıyla “İslam Devleti” ifadesinin yanlış olduğu yolunda geleneksel anlayıştan köklü biçimde farklılaşan bir görüş de vardır. Buna göre, din ile siyasetin ayrılması esasına dayanan bir laiklik anlayışı İslam’ın da gereğidir. Nitekim, bir yazar (Akbulut 1995: 157) Müslümanın laik olamayacağını, ama Müslümanların kurduğu devletin pekala laik olabileceğini ileri sürmektedir. Yazar bu görüşünü şöyle temellendirmektedir: Dinin muhatabı doğrudan doğruya birey olarak insanlardır. Buna karşılık, laiklik siyasi alanın düzenlenmesine ilişkin bir ilkedir. Siyasi alanda ise din adına hareket edilemez; çünkü aksi halde din adına başkalarına müdahale etmek kaçınılmazlaşır. Oysa Kur’-an’ın kendisi “dinde zorlama olmadığı”nı belirtmiştir.

İnsanları yönetme işi (yani, siyaset) ise gerektiğinde zor kullanmayı, fiziki güce başvurmayı gerektirir. Bu ise hiç kimsenin Allah adına hareket etme yetkisine sahip olmadığı yolundaki Kur’anî öğretilere ters düşer.

Bu görüş açısından bakıldığında, siyasi alanın dini alandan farklılığı egemenlik meselesinde de kendisini göstermektedir. Başka bir anlatımla, İslam’ın siyasi laiklikle bağdaşabilir olduğu görüşü, egemenlik sorununun geleneksel “İslamî” anlayıştan farklı bir biçimde ele alınmasını gerektirmektedir. Yine aynı yazara göre, “hakimiyet’in ve “hüküm verme” yetkisinin ancak Allah’a ait olduğu yolundaki geleneksel görüş, Haricilerin ilgili Kur’an ayetlerini yanlış yorumlamalarından kaynaklanan hatalı bir anlayıştır.

Bu anlayış iki bakımdan hatalıdır. Birinci yanlış, ontik (varlık alemiyle ilgili) egemenlik ile siyasi egemenliğin birbirine karıştırılmasından doğmaktadır. Ontik hakimiyetin Allah’a ait olduğunda şüphe bulunmamakla beraber, siyasi alanda egemenlik Tanrı tarafından insanlara verilmiştir. Siyasi hakimiyetin Allah’a ait olduğu görüşünün dayandırıldığı ayetler ise aslında toplumun yönetimiyle (siyasetle) ilgili olmayıp, mutlak güç sahibinin Allah olduğunu belirtmektedirler. Öte yandan bazı ayetlerde Allah toplumun yönetimiyle ilgili işlerin toplumsal irade tarafından düzenlenmesini buyurmaktadır. Ayrıca, Allah’ın insanlara “hükmetme”, egemen olma yetkisi verdiğine dair de ayetler vardır. Allah’ın bu konuda insanlara koyduğu başlıca kayıt ise “adalet” ve “hakkaniyet” ilkelerini

gözetmektir. İkinci yanlış, insanın Tanrı'nın halifesi veya vekili gibi görülmesiyle ilgilidir. Bu da Kur'anî öğretiyeye açıkça aykırı bir görüştür. Gerçekte hiç bir insanın Allah'ın yerine iş yapmaya hakkı ve yetkisi yoktur (Akbulut 1995: 149-154).

DİPNOTLAR:

(1) Liberalizm hakkında derli-toplu bilgi edinmek için bkz. Atilla Yayla, Liberalizm, Ankara: Turhan, 1992; Mustafa Erdoğan, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal, 1993, ss. 15-90; John Gray, Liberalism, Milton Keynes: Open University Press, 1986; Norman Barry, Classical Liberalism in the Age of Post-Communism, London: Institute of Economic Affairs, 1996.

(2) Bu konuda bkz. Şener 1971; Kara-man 1975.

(3) Mecelle hakkında özlü bir tetkik için bkz. Gür 1975.

(4) Seyyid Bey'in Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyyesi başlıklı bu risalesi İsmail Kara'nın Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi başlıklı derlemesinin 1. cildinin (İstanbul: Risale, 1986) 179-220. sayfaları arasında "Hilafetin Şer'i Mahiyeti" başlığıyla yayımlanmıştır.

(5) "Ümmet" teriminin İslami literatür-deki gelişimi için ayrıca aynı eserin s. 29 vd.-na bakınız.

(6) Aynı yönde bkz. Hanefi 1992:158-59.

(7) "Şeriat'ın Amaçları". Bunlar beş ta-nedir: dinin, hayatın, aklın, neslin ve malın korunması: bkz. Ebu Zehra 1979: 314-15.

(8) Fazlur Rahman İslam'ın yeryüzünde "sosyo-ekonomik adalet"e veya "sosyal adalet"e dayalı ahlaki bir sosyo-politik düzer. kurmayı nihai amaç olarak öngörmüş olduğunu çeşitli eserlerinde ısrarla belirtmektedir. Örn. bkz. Rahman 1996: 78, 83.

(9) Laiklik konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan 1995: Üçüncü Bölüm.

(10) Bu konuda bkz. Yürüşen 1996: 13-16.

KAYNAKLAR:Ahmad, I. A., "İslam, Hukuk Devleti ve Piyasa Ekonomisi", Çev. M. Erdoğan, Liberal Düşünce, n. 3, ss. 25-29.Akbulut, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim Açısından Egemenlik Meselesi", İslami Araştırmalar,C. 8, S. 3-4, 1995, ss. 149-59.Arslan, Ahmet, "Türkiye'de Birey, Top-luluk ve Liberalizm", Türkiye İkinci Uluslara-rası Liberalizm Sempozyumu'na sunulan tebliğ.Arslan, Ahmet, İslam Demokras. Türkiye, Ankara: LDT, 1995.Arslan, Ahmet, İbn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.Ayubi, Nazih, Arap Dünyasında Din ve Siyaset, Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Cep Kitapları, 1993.Barry, Norman, "Market, Morality, Religion and State", Türkiye İkinci Uluslararası Liberal Düşünce Sempozyumu'na sunular. tebliğ.Binder, Leonard, Liberal İslam, Çev.: Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey, 1996.Ebu Zehra, Muhammed, İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usulü, Çev.: Abdülkadir Şener, Ankara: Fon Matbaası, 1979. Erdoğan, Mustafa, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Ankara: LDT, 1995.Erdoğan, Mustafa, "Farabi'nin Siyaset Felsefesi Üstüne", Türkiye Günlüğü, n. 11, Yaz 1990,ss. 72-80.Gür, A. Refik, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul: Sebil, 1975.Hanefi, Hasan, "Dini Değişme ve Kül-türel Tahakkum", Çev.: İlhami Güler, İslami Araştırmalar,C.

6, S. 9 (1992), ss. 157-164. Heywood, Andrew, Political Ideologies, London: Macmillan, 1992. Karaman, Hayreddin, İslam Hukukunda İctihad, Ankara: DİB, 1975. Karaman, Hayreddin (yy. haz.), Dört Risale, Dergah: İstanbul 1982. Karaman, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul: İrfan, 1974. Rahman, Fazlur, İslam, Çev.: M. Dağ-M. Aydın, İstanbul: Selçuk, 1993. Rahman, Fazlur, İslam ve Çağdaşlık, Çev.: A. Açıkgenç-M.H. Kırbaşoğlu, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996. Rahman, Fazlur, Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu, Çev.: Salih Akdemir, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1995. Rayyis, M. Ziyaüddin, İslamda Siyasi Düşünce Tarihi, Çev.: Ahmed Sarıkaya, İstanbul: Nehir, 1990. Şener, Abdülkadir, Kıyas, İstihsan, İstislah, Ankara: DİB, 1971. Vergin, Nur, "İslam'da Çağdaşlık ve Türk Demokrasisine Geçişte Rolü", Türkiye Modeli ve Türk Kökenli Cumhuriyetlerle Eski Sovyet Halkları, Ankara: Yeni Forum yayını, 1992. Yürüşen, Melih, "Refah Partisi'nin Yükselişine Çeşitlilik Perspektifinden Bakmak", Liberal Düşünce, Sayı 3, Yaz 1996, ss. 13-21.

Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, Kabuklu yemiş vermeyin! (1) (Pascal Salin)

“Liberalizmin önüne bir sıfat koyma ihtiyacı duyanlar genellikle onu anlamayanlardır.” (P.Salin)

Çeviren: Mehmet Yılmaz

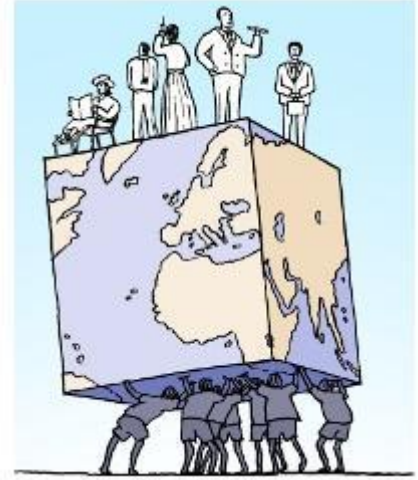
Pascal Salin’in Fransızca özgeçmişi, kitapları ve makaleleri (47 sayfa)

Sunuş: Alexandre Kojève, Georges Bataille, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx gibi filozofların eserlerinde rastlıyoruz “Tarihin sonu” kavramına. Son yıllarda ise Francis Fukuyama **The End of History and the Last Man** adlı makalesinde (ki daha sonra [kitap](#) olarak yayınlandı) bütün insanlığın evrensel bir demokrasiye doğru gittiğini ve buna erişildiğinde ideolojik savaşların ve tarihin biteceğini iddia etti. Hegel gibi Fukuyama da bundan sonra tarihin “sadece” batı tarzı demokrasinin dünyanın geri kalan kısmına yayılmasından ibaret olacağını savundu.

İşte ilkinin bugün sunduğumuz (iki bölüm halinde yayınlayacağımız) ve Pascal Salin’in Fukuyama’ya cevaben kaleme aldığı makale sosyal demokrasiye yönelik sert eleştirilerden fakat aynı zamanda liberalizm hakkındaki bazı yanlış anlamalara ve önyargılara verdiği yanıtlardan oluşuyor.

Alt başlıklar ise şöyle:

1. *İdeolojik uzlaşma*
2. *Konstrüktivizmin belirtileri*
 - a. *Eşitçilik*
 - b. *Demokratik mutlakiyet*
 - c. *Bilimcilik veya bilme yanılgısı*
3. *Anti-liberal cephe*

Çeviri notları:

Individualizm ve Kollektivizm terimleri

Salin “individualisme” kelimesini bireysellik anlamında, kollektivizm (birliktecilik -kamuculuk) kavramının zıddı olarak kullanıyor. Yazar ilke olarak “kamu yararına” bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı çıktığı için bireysellik olumlu kollektivizm ise olumsuz hatta pejoratif şekilde kullanılıyor bu metinde. Ancak metin dahilinde bireyselliliği bencillik veya “ben merkezilik” olarak görmemek, bu hassasiyeti bireysel hakların esas alındığı bir düşünce sisteminin doğal sonu olarak algılamak icab ediyor.

Türkçe’de kabul gördüğünü varsayarak Fransızca’daki individualisme kelimesini bireysellik olarak çeviriyoruz. Collectivisme kelimesinin ise sadece Türkçe okunuşunu yazmakla yetineceğiz bu çeviride.

Konstrüktivizm

Bu kelime de Salin’in kaleminde olumsuz hatta pejoratif bir anlama sahip. İdeolojik çerçevelerde oluşturulmuş “ideal toplumları” inşa etme eğilimini simgeliyor. Devrimci konstrüktivistler olduğu gibi muhafazakârlar da Salin’in gözündeki liberalizme aykırı duruyorlar. Yazara göre bireylerin yaşamak istedikleri hayata ne bir devrim adına ne de dini, gelenekleri koruma adına karşı çıkılmamalı.

Kökünde inşa etme, bina etme anlamı olan bu kelimeyi de çevirmiyoruz, sadece okunuşunu kullanacağız.

Pragmatizm ve Utilitariyanizm

Bu makale dahilinde [pragmatizm](#) ve utilitariyanizm kelimelerinin daha çok oportünizme yakın bir biçimde, nispeten pejoratif anlamda kullanıldığına tanık oluyoruz. İdeolojisinden, ilkelerinden uzaklaşmaya hazır, günlük faydalar uğruna özgürlüklerden fedakarlık etmeye meyilli, fırsatçı. Fakat aynı zamanda “orta yolcu” çözümler arama çabası. Son kararı okuyucuya bırakma gayretiyle bu kelimeleri de orjinal metindeki haliyle kullanacağız.

Bilgilerini derinleştirme isteyen okuyucularımız stratejik ve ahlâkî sorgulamalar için Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, John Stuart Mill, Daniel Dennett gibi düşünürlerin eserlerinden faydalanabilirler.

Teknik notlar

Serbest çeviriden uzak durduk, metnin aslına sadık kaldık. Başlık ve çevirilmesi imkânsız bazı kelime oyunları müstesnadır. Türkçe’de daha anlamlı olabilmesi için nadiren kısalttığımız veya uzattığımız cümleler de oldu.Orjinal metin [buradan](#) okunabilir.

Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, Kabuklu yemiş vermeyin!**Pascal Salin**

Dünyaya liberal ideolojinin hatta tuhaf bir adlandırmayla neoliberalizmin hakim olduğunu duyuyoruz. şu bir gerçek ki hâlâ merkezî bir planlama yaparak ve üretim imkânlarını kamu mülkiyetinde tutarak ekonomik başarılar elde edilebileceğini düşünenlerin sayısı çok azaldı.

Dünyada özelleştirmeler gittikçe yaygınlaşıyor. Ama gerçekten özgürlükçü toplumlarda yaşamak için katedilmesi gereken yol aslında çok uzun. Hâlâ özgürlüklükçülüğe düşman bir zihniyet var.

Özgürlükçüğe yüzeysel ödünler veren ama bunun tam tersi ilkelerden ilham alan bir görüş ve uygulamalar ile karşı karşıyayız aslında. Zira bir toplum için sadece iki vizyon olabilir: Özgürlükçü veya kostruktivist. Bu iki vizyon kesinlikle bir arada barınamaz. İşte bunun içindir ki şu veya bu şirketin daha çok kâr etmesi için özelleştirilmesi başlı başına bir liberalleşme sayılamaz.

Günümüzün ideolojik mücadelesi Nazizm'e veya Komünizm'e karşı tavır almanın yeterli olduğu o devirlerden daha zor belki de. Çünkü çağımızın fikir mücadeleleri temel ilkeleri ve etkilerini daha iyi anlamayı gerektiriyor. Bunu yapmayan çağdaşlarımız daha rahat bir duruşu seçiyorlar : karşılıklı ödün vermeyi, muğlak tanımları, vasat bir uzlaşmayı ve rastgele işleyen bir pragmatizmi...

İdeolojik uzlaşma

Francis Fukuyama adlı amerikalı bir devlet memurunun yazdığı makale[1] büyük yankılar uyandırmıştı bundan bir kaç yıl önce. Bu yazar şüphesiz insanların duymak istedikleri şeyleri en uygun zamanda yazarak haklı bir ün elde etti. Ne var ki "ekonomik ve politik liberalizmin göz kamaştırıcı zaferi" ve "demokrasinin yaygın kabulü" şeklinde ifade ettiği tezi tartışılır. Kullandığı kelimeler bile alarm verici: Liberalizmin önüne bir takı veya bir sıfat konuyorsa bu genellikle onun yanlış anlaşıldığını ve gerektiği gibi tarif edilmediğini gösterir.

Zamanımızın tek zaferi sosyal demokrasinininki yani seçilmiş bir azınlığın bütün güçlere sahip olduğu ve karma ekonomi adına devletlerin hâlâ üretime katıldığı, ağır ve adil olmayan vergiler topladığı bir sistem. Demek ki bireysel özgürlük kavramından çok uzaktayız. Gerçek şu ki bu sosyal demokrasi bir ruh, bir ilham yoksulluğu çekiyor. Her ne kadar ideoloji savaşlarında bir ateşkes temsil etse de bu sosyal demokrasi ideolojilerin bitiş noktası olamaz. Düşünsel olarak bir parça "yavan" olsa da aslında karşı çıkılması gereken bir dünya görüşünden esinlendiği aşikâr: Pragmatizm ve şüphecilik! İşte bunun için ideolojilerin sonu bu nokta olamaz.

Bireyselleşme ve kolektivizm uzlaşma imkânı olmayan, topluma bakışları birbirine taban tabana zıt iki görüştür. Bireyselleşme gözüyle bakıldığında insan akıl ve özgürlük sahibidir. Diğer insanlarla olan ilişkilerini kendi başına düzenleyebilecek durumdadır. Kollektivist bir değerlendirmede ise toplum kendini oluşturan bireylerden ve onların isteklerinden, tercihlerinden bağımsız olarak vardır.

Kollektivizmin en korkunç uygulamaları marxist totaliter rejimlerde olduysa da bugün sosyal demokrasiye en sıkı yapışan gene kollektivistlerdir. Jean-François Kahn tarafından Fukuyama'nın makalesiyle aynı zamanda yayınlanan bir makalenin başlığı bile bunu göstermeye yeterli: "Araç olarak liberalizm, amaç olarak demokrasi" [2]. Sanki bireysel özgürlükler politik bir amacın araçları olabirmiş gibi!

Bireyselleşme ile kolektivizm arasındaki bu uçurumu görmezlikten gelerek hataya düşüyor Fukuyama. Zira Toplum kavramında birbirine zıt görüşlerin süregelen çatışmalarını bilmezden geliyor. Bu hataya bir örnek vermek gerekirse şu cümlesi anılabilir: "Belki de insanlığın ideolojik evriminin son noktasındayız. Batı tarzı liberal demokrasinin evrenselleştiği, insanların tasavvur edebileceği en olgun hükümet şekline erişildiği bir çağ".

Liberalizmi bir tür ekonomik idare şekli veya ekonomik materyalizm olarak değerlendirirken Francis Fukuyama aslında Jean-François Kahn'dan çok uzakta sayılmaz. Bilmediği gerçek şu: Liberteryen düşünürleri okuyarak kolayca görebiliriz ki liberalizm bir metafizikten ve ahlâk anlayışından ilham alır. Bu düşünürlerin arasında ise Murray Rothbard, Frédéric Bastiat, Ayn Rand[3] hatta Friedrich Hayek'i sayabiliriz. İdeolojilerin sonu sandığı şey belki de sadece kendi bilgisizliği.

Daha sonra da altını çiziceğimiz gibi demokrasi sadece yöneticileri belirlemek için bir yöntemdir. Ama bireysel özgürlükleri korumak için yeterli olmaktan çok uzak. Temsilî demokrasinin esas aldığı çoğunluk yönteminin hiç bir bilimsel veya ahlâkî dayanağı yok. Çünkü bir insanın kimliğini yitirmeden bir başka insan tarafından temsil edilmesi imkânsız. Bu tip bir demokrasi anlayışı sadece keyfi bir hükümet belirlemedir. İşte bu yüzden demokrasiler totaliter hale gelebilirler.

Verilmek istenen ideolojik mesajlar net olmayınca “liberal demokrasinin üstünlüğüne inanmak” gibi sözler en umulmadık düş kırıklıklarına yol açabilir. Meselâ komünizmin bitişi Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalizmin değil demokrasinin bir zaferi olarak kutlandı. Sanki demokrasi bu ülkelerin sorunlarını çözmeye yetebilirmiş gibi. Bireysel özgürlükler korunmadıkça ve toplumsal yaşam yasal bir düzene oturmadıkça yaşanacak her sorun bu ülkeleri yeni maceralara sürükleyecektir.

Kollektivist ideolojiler insan doğasına ve onun özgürlükten aldığı ilhama aykırı düştükleri için tarih boyunca hep başarısızlığa uğramışlardır. Ama her seferinde yeniden dirilmeye hazırlar.

Batı dünyasının “mucizesi” bireyselciliğin mucizesidir. Bu mucize kendisini yıkmaya yönelik bütün girişimlere karşı savunulmalıdır ve sosyal-demokrasi de bu tehditlere dahildir. Francis Fukuyama “sıkıcı” bir döneme girdiğimizi, tarihin bittiği yerde basit maddî kaygıların ideolojik mücadelelerin ve savaşların yerini alacağını savunuyor.

Ne kadar da yanılıyor! Gerçekte düşünce arenası tam tersine endişe verici bir durumda. Şu anda hâkim olan durum durağan bir kesinlik değil genel kabul gören fikirlerin reddedilmesidir. Pusuda bekleyen can sıkıntısı değil tersine keyfiyet ve şiddet.

Bütün bu zor durum karşısında Francis Fukuyama'nın duruşu tehlikeli aslında: Karşılıklı tavizlerle ve umursamazlıklarla varılmış bu vasat durumdan tatmin olmamızı bekliyor. Oysa bu “denge” son derece kırılğan bir yapıda. Marksizmden veya ırkçı teorilerden ilham alan ideolojilerin suç ortaklığı ortadan kalktı diye totalitarizmi ölmüş kabul edebilir miyiz? Bu gaflet uykusunu kabul edenler güç odaklarının kabaran iştahıyla uyanmak zorunda kalacaklar er veya geç!

Bütün bu belirsizlikler ve entelektüel iflas karşısında gözleri kamaşanlar elbette sosyal demokrasiye tarihin bitişi diyebilirler. Ama sosyal demokrasi asla insanın son gelişme aşamasını temsil edemez. Olsa olsa demagojik bir açık arttırmadan, lobilerden, masa altı oyunlarından ve oluşan bir müsamereden bahsedebiliriz. Sosyal demokrasiyle geldiğimiz nokta rüşvet alış-verişinin ve vasatlığın zaferidir.

Tabi insan toplulukları için ikinci bir yol daha var: Bireysel özgürlüklerin fethi. Belki ancak o zaman tarihin bitişinden bahsedebiliriz. Çünkü böyle bir noktaya erişildiğinde devlet artık insanları kendi fitratlarına göre yaşamaktan alıkoymayacak demektir.

Ne varki “kamu yararına” bahanesiyle bastırılacak nice bireysel hak ve özgürlük olabilir. Kapalı kapılar ardında yapılacak nice plan ve uygulanacak şiddet bu hedefe varılmasını engelleyecektir çoğu kez. Özetle “tarihin sonu” hemen yarın belirecek bir durum değil.

Birinci bölümün dipnotları

[1] Bu makale Fransızca’ya «La fin de l’histoire ? » adıyla çevrildi ve **Commentaire** dergisinin ağustos 1989 sayısında yayınlandı. Böyle bir yazının bir Amerikalı tarafından yazılmış olması ideolojik uzlaşma fikrinin Fransızlara özgü olmadığına da bir ispatı.

[2] **L’Événement du Jeudi** dergisi 2-8 kasım 1989.

[3] Rus asıllı Amerikan düşünürü, Ayn Rand «l’objectivisme» akımının kurucusudur.

Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, Kabuklu yemiş vermeyin! (2) (Pascal Salin)

Çeviren: Mehmet Yılmaz

Pascal Salin'in Fransızca özgeçmişi, kitapları ve makaleleri (47 sayfa)

Çeviri notları: Sosyal demokrasilerin sorunlarına özellikle de eşitçilik, demokratik mutlakiyet ve bilimciliğe değinen bu ikinci bölümün de ilgi ile okunacağını umuyoruz. ([Birinci bölüm buradan okunabilir](#))

Örneğin Demokratik mutlakiyet adlı paragrafta tartışmaya açılan konular AKP'ye yönelik "çoğunluk diktası" eleştirilerini ve bu yöndeki tartışmaları zenginleştirecek cinsten.

Salin bu bölümde özellikle Fransa'dan örnekler vererek açıklıyor bazı kavramları. Türk okuyucu için de bu örnekler bir kaç bakımdan değerli:

1. Fransız devriminden önce, Napoleon savaşlarıyla başlayan dönemden itibaren [1800 model ulus-devlet inşası](#) Atatürk devrimlerine ilham kaynağı oluşturmuş bir süreç.
2. Bugünkü devlet kurumlarımızda Fransız etkisi çok önemli.
3. Diğer Avrupa devletlerine bakarak Fransızların sosyal devlet anlayışları Türk tarzına çok daha yakın.
4. Türkiye'de sosyal güvenlik yasasıyla gündeme gelen sorunlar ile Fransa'daki Sosyal Güvenlik sisteminin ağır borçlar altında çöküşü arasında da önemli bir paralellik var.

Dikkat Liberalizm! Sevmeyin, kabuklu yemiş vermeyin! - Pascal Salin

Politika konuşurken sağ-sol ayrımı yapmak artık gelenekselleşmiştir. Her iki tarafın da alışlagelmiş söylemleri vardır. Meselâ “Fransız sosyalistler artık liberal oldu” derken sosyalistlerin eski millileştirme düşlerini terk ettiklerini ve hür teşebbüsün önemini kabul ettiklerini anlarız.

Gerçekte sağlıklı bir okuma için Friedrich Hayek[1]’in önerdiği bir başka ayrım yapılmalıdır: Konstrüktivizm ve liberalizm. Konstrüktivistler kendi isteklerine göre, adeta bir makina inşa eder gibi bir toplum inşa edilebileceğini düşünürler. Ama konstrüktivistler arasında muhafazakâr konstrüktivistler ile reformcuları ayırd etmek gerekir. Muhafazakâr olanları “ideal’e yakın” gördükleri bir durumu korumak isterken reformcular hayalî bir ideale varmak için halkı yönlendirme çabasındadırlar.

Bu sebeple bütün muhafazakârlara “sağ” deyip sosyalistleri de her zaman reformcu olarak görmek yanlıştır. Fransız sosyalistleri son derece kollektivist ve muhafazakâr olabilirler. Meselâ “kazanılmış hakların” müdafası, sosyal güvenlik sisteminin korunması veya Fransız tipi kamu hizmetinin sürdürülmesi söylemleri hep sol söylemlerdir.

Bu tutumun zıddı olarak liberalizm Friedrich Hayek’in sözleriyle “Nereye varacağını bilemesek bile değişime engel olmamaktır”. Tanım gereği insanların yeni durumlara uyum sağlama kabiliyetine güvenmek demektir özgürlükçülük.

Ne var ki Fransa’daki politik ortamlarda hemen herkes konstrüktivisttir. Önyargılarına, kişisel çıkarlarına, sahip olduğu bilgilerin seviyesine bağlı olarak hemen bütün politikacılar devleti kullanmak isterler: Ya mevcut durumu korumak için ya da reformlar yaparak arzu ettikleri yeni duruma benzetmek için.

Elbette bütün bu farklı tercihlerin birbiriyle uyum içinde olması beklenemez. Bu mücadelede her politikacı kendi görüşünü diğerlerinin üstünde görme ve gösterme eğiliminde haliyle. Bu alanda elde edilecek başarı ise değişik çıkarların mücadelesine bağlı. Yani Batı demokrasisi Fukuyama’nın zannettiği gibi çıkarların bir yakınsama (convergence) içine girdiği “sıkıcı” bir süreç değil zira konstrüktivist bir dünya görüşünü ürünü. Umulduğunun tam tersine çıkar çatışmalarının sürekli olduğu ve sertleştiği bir atmosfer oluşturuyor sosyal demokrasi.

Konstrüktivizmin belirtileri

İster muhafazakâr olsun isterse reformcu, konstrüktivist dünya görüşü bütün politik söylemlere yansıyor. İşte bunların en önemlileri:

Eşitçilik

Cumhuriyetçi sloganın da gösterdiği gibi Fransız siyasetinin en belirgin ve en çok uygulanan düşüncelerinden biridir. Aslında burada suistimal edilen bir kavram karmaşası var: Hakların eşitliği ve sonuçların eşitliği. Birincisi 1789 insan ve vatandaş hakları bildirgesinden geliyor: “insanlar hak bakımından hür ve eşit doğarlar”. Ancak hemen arkasından kollektivist bir ilhamla yazılmış ikinci bir cümle geliyor: “Toplumsal ayrıcalıklar sadece kamu yararıyla temellendirilebilirler”.

Her nasılsa zaman içinde ikinci cümle birinciye egemenlik altına alıyor ve 1948’de yayınlanan “Evrensel insan hakları” bildirgesinde net bir biçimde vurgulanıyor: “iş hakkı, sosyal güvenlik hakkı, ...”.

İnsanların hür ve eşit doğması fikri liberal ve bireyselci bir görüş çünkü herkesin onuruna saygıyı ve hayatını özgürce kurma hakkını anlıyoruz bu ilkedен. Oysa ikinci cümle tam bir kolektivizm mamulü. İnsanın eylemlerinin sonuçlarına müdahale etmeyi öngörüyor. Bireylerin ürettikleri zenginlik politik güç sahiplerinin uygun gördüğü biçimde yeniden dağıtılmalı topluma. Yani herkese diğerlerinin hayatına hatta çalışmasının meyvelerine karışma hakkı veriyor.

Bu yolla, eşitçilik ilkesi adına yeni eşitsizlikler oluşturuluyor. Meselâ kendi çalışmasıyla geçinenler ile başkalarının sırtından geçinenler. Veya politik güce sahip olanlar (veya dikkate alınanlar) ile göz ardı edilenler.

Demokratik mutlakiyet

Bir ülkeyi veya kurumu değerlendirirken demokratiklik birinci ölçüt haline geldi. “Hukuken haksızsınız çünkü politik olarak azınlıksınız” diyen eski sayıştay başkanı Jean Foyer değil miydi? Demek ki hukuk artık insanlar arası ilişkileri düzenleyen kalıcı ilkeler bütünü değil politik güç ilişkilerin her hangi bir andaki geçici saptamasıydı sadece.

Demokratik mutlakiyet öyle bir egemenlik kurdu ki zihinlerde artık en iyi organizasyon şekli olarak düşünülmeye başlandı. Üniversiteler hatta kamuya ait şirketler bile demokrasi ile idare ediliyor.

Hayatın her aşamasına yayılan demokratik mutlakiyet elbette liberalizmin piyasa yaklaşımından korkulan ortamlarda daha hızlı ilerliyor. Diyalog ve pazarlık yoluyla çözüm aramaktansa “demokratik” olarak seçilmiş temsilcilerin bulacağı bir uzlaşmaya peşinen razı olunuyor. Biz buna çıkarlar arası yakınsama fantezisi diyoruz. Zira piyasanın bireyler arasında sağlayacağı gerçek uzlaşma yerine organize olmuş grupların çıkarlarının kolektivist bir biçimde uzlaştırılması söz konusu.

Toplum içi ilişkilerin bu biçimde kavramsallaştırılması ister istemez lobilere, meslekî ve mahallî gruplaşmalara (corporatisme) yönlendiriyor ülkeyi. Fransa gittikçe 1789 devrimi öncesi, Ancien Régime dediğimiz döneme benziyor. Ama bu benzerlik elbette bir rastlantı değil. Bu durumun temel sebebi gücün bireylerde değil politik gruplarda olduğunun peşinen kabul edilmesi.

Bu açıdan bakıldığında bir ülkenin demokrasiyle veya monarşiyile yönetilmesinin ne önemi var? Gerçekte hiç bir merkezî güç bireyler arası ilişkileri sağlıklı bir biçimde organize edemez. Eninde sonunda kabaca davranacak, insanları meslekî, dinî, sosyal kategorilere koyacaktır. Kategorisel çıkarları dengelemek ve bu grupları bir arada yaşatmak amacıyla da merkezî kararlar alacaktır.

Bütün devletler varlıklarını meşru kılmak için grupsal soyutlamalar yaparlar. Bu grupların çıkarları arasında “sosyal uyum” sağlamak ister istemez devletin görevi olur çünkü bireysel değil kolektif çıkarlar söz konusudur.

Bu kolektivist dünya görüşü eninde sonunda günlük hayatın siyasallaşmasına yol açacaktır. İster sağlık hizmetleri söz konusu olsun isterse eğitim ya da ticaret, her şey ama her şey bir kutuplaşma biçimini alacaktır. Çünkü insanların ihtiyaçları ve kişisel bilgileri ihmal edilir kolektivist yaklaşımlarda. Bir uyum ve huzur ortamı değil doymamış beklentilerden kaynaklanan tatminsizlikler ve bunun getireceği çatışmalar kaçınılmaz olacaktır.

Sizin seçtiğiniz temsilcilerden oluşsa bile hayatınızın en önemli kararları başkaları tarafından alındığı bir ortamda nasıl tatmin olabilirsiniz? Ya alınan kararların sonuçlarına katlanacaksınız ya da birey olarak yaşadığınız zorlukları ve günlük hayatınızın gerçeklerini yöneticilere anlatmak için adil olmayan bir kavgaya gireceksiniz.

Bilimcilik ve bilme illüzyonu

Konstrüktivizm dediğimiz şey aslında müthiş bir kibir örneği. Toplumu kendi isteklerine göre şekillendirebilmek için iki şeyden emin olmak lâzım:

- 1) Toplumun her bir üyesinin amaçlarını bilmek (Sanki bireylerin sonsuz farklılığı global bir sentez ile ifade edilebilirmiş gibi)
- 2) Bu amaçlara erişmek için en iyi yolları bilmek (Yani toplumu oluşturan fertlerin sonsuz karmaşıklığındaki etkileşim süreçlerine tam anlamıyla hakim olmak!)

İşte bu akıl almaz iddiaların temsil ettiği kibire sahip olmakla açıklayabileceğimiz bir dünya görüşüne sahip konstrüktivistler, özellikle de sosyalistler. Özgür ve dayanışma içinde bir toplumun şiirsel fantezisi ile yaşıyorlar. Kardeşlik ilkesine göre yaşayan “yeni insan” hayali onları “kalkınmada öncelikli bölgeler” veya “şehirleşmede öncelikli mezarlar” oluşturmaya kadar götürüyor.

Bu kalkınması planlanmış ideal toplumlar aslında kendini diğerlerinden üstün kabul eden kimselerce kurgulanıyor ki seçilmiş veya seçilmişlerce atanmış olmaktan başka hiç bir “erdemleri” yok. Fransa’da çoğu elitist okullardan mezun söz konusu sınıfın üyesi olabilmek için 3 vasıf aranıyor:

- 1) Yönetici sınıfı savunabilme kapasitesi,
- 2) Kendine özgü dilini ve kodlarını çabucak kavrama ve kullanma,
- 3) Daha iyi bir dünya vaad edebilme yetisi.

Bütün bu konstrüktivistler hayatın gerçeklerini kendi istekleri doğrultusunda yeniden yaratmak istiyorlar. Ama bu “proje” bir illüzyondan, aldatmacadan öteye gitmiyor. Çünkü gerçekte bilmek değil bildiğini sanmak ve iddia etmek söz konusu. Bilim de dâhil ellerine ne geçerse kullanıyorlar. Ne keynesçilik ne de kamu malları teorisi bundan kurtulabiliyor.

Gerçekte bilimsel değil bilimci bir anlayış ile karşı karşıyayız. Yani görünüşte bilimsel, matematik formülleriyle ispatlar yapan ama temel yöntemsel ilkelere uymayan bir anlayış.

Ne yazık ki bu bilimcilik ülkenin ekonomi politikalarına bir araba tamircisi gibi yaklaşıyor. Makro göstergeler ve “büyük dengeler” ile meşgul. İnsan topluluklarının temeli olan bireysel davranışlarının mikro dengeleri ise tamamen göz ardı ediliyor. Askerlerden ve araba tamircilerinden ödünç aldıkları kelimeler bilimcileri ele veriyor: “İşsizliğe savaş açtık, kamu harcamalarını frenledik, ekonomi ısındı...”

Anti-liberal cephe

Hangi kanattan olursa olsun bütün kolektivist politikacılar aynı önyargılara sahipler ve kendileriyle rekabet edebilecek tek ideolojinin liberalizm olduğunun farkındalar. Bu sebeple onu aşağılama çabası içindeler ve bu amaçla iki manipülasyon yöntemi kullanıyorlar.

Birincisi liberalleri birer materyalist olarak göstermek. Liberalizmin kapsamını daraltarak basit bir araç gibi sunmak, sadece piyasayı öne sürmek bu tekniğin en belirgin özelliği. Onlara göre:

“Piyasa sadece kâr amacı güttüğünden çalışanları ve sosyal hakları değil şirketleri savunacaktır. İşte bu sebeple piyasa devlet kontrolünde olmalı, sosyal ve politik amaçlara hizmet etmelidir. Devlet sosyal adaleti ve piyasanın ürettiği zenginliklerin adil bir biçimde halka dağılmasını sağlamalıdır.”

Jean-François Kahn’ın da değ i gibi piyasa büyük demokrasi düşün ü gerçekleştirmek için bir araçtır.

İkinci yöntem ise liberalleri ultra-liberal olarak adlandırmak yani tehlikeli bir aş ırı bir uç, bir fondamentalist, extremist gibi göstermek. Daha da basiti liberalizmi faşizme yaklaşt ırmak: Formül basit:

“Liberaller sağdadır, zaten adamlar aş ırı uç, demek ki aş ırı sağ yani faşist!”

Sağcı ve solcu kollektivistlerin liberaller ile ilgili olumsuz propaganda yapmalarını anlıyoruz elbette. Zira liberalizm onlara alternatif olabilecek tek güç. Gerçekte liberaller ne sağda ne de solda. Bu etiketler sadece kollektivistlere konabilir.

Bizim “ultra sosyal demokrat” veya “ultra merkezci” gördüklerimiz bizi “ultra liberal” diye etiketleme peşinde.

Ne var ki bütün bu manipölasyon ve propaganda tarihsel gerçeklerle çeliş ki halinde. Örneğ in 19cu yy baş ında yaşamış büyük Fransız liberali Frédéric Bastiat’nın Landes milletvekili iken mecliste sağda değil solda oturduğunu hatırlatmaya gerek var mı? Ya da Belçikalı libertarien Gustave de Molinari’nin Saint-Lazare sokağ ı diyalogları[2] adlı eserindeki diyaloglardaki üç kiş inin sosyalist (solcu konstrüktivist), muhafazakâr (sağcı konstrüktivist) ve ekonomist (liberal) olduğ unu ve diğ er ikisine kafa tuttuğ unu?[3]

Friedrich Hayek de The Road to Serfdom [4] adlı ünlü eserinde sol ve sağ ın aş ırı uçlarına yani komünizm ve nazizme tek gerçek alternatif olarak liberalizmi göstermemiş miydi?

Fransız politik hayatına hakim olan görüş entellektüel bir pragmatizm. Oysa ilkelerinden soyutlanmış bir düşünce düşünce değildir. Yoksa her şey aynı anda doğ ru ve yanlış olabilir:

“Piyasa gereklidir ama kamu teşekkülleri de! Sabit döviz kurları olmalıdır ama değ işebilmelidir. Şirketler özgür olmalıdır ama devlet kontrolü şart!”

Bütün bu ipe sapa gelmez “fikirler” aslında onları üretenlerin önyargılarının, günlük çıkarlarının ve karmaş ık kafalarının birer ürünü.

Kabul etmek gerekir ki bu entellektüel modalar genellikle solda doğ ar ve felsef i kültür eksikliğ inden zamanla tabulaş ır. Sağcı politikacılar ise modayı takip eden temkinli bir duruş alırlar. Karşı çıkmazlar ama biraz yumuşatmaya çalış ırlar: “Asgari ücret olsun ama çok yüksek olmas ın.” Sosyal güvenlik canavarına itirazları yoktur ama daha iyi yönetebileceklerini iddia ederler...

Liberalizmin ak kitabı

Politik mücadelenin sertleşmesi için bütün koşullar bir araya gelmiştir artık: Herkes aynı fikirleri savunmak için aslında olmayan bir farkı öne sürerek yarışma halindedir. Artık önemli olan sadece seçim stratejileri ve adam seçimidir.

Yanılmıyorsam Julien Freund diyordu, “liberal olan kimse insanlara karşı hoşgörülü, fikirlere karşı ise hoşgörüsüzdür”. Yani aynı anda zıt fikirlerin doğru olması kabul edilemez ama bütün insanlar aynı derecede saygı hak ederler. Fransa’daki politik arenada bunun tam tersini yapıyoruz: insanlara hoşgörüsüz, fikirlere ise hoşgörülüüz...

İkinci bölümün dipnotları

[1] Bu konuda örnek olarak “Özgürlük Anayasası” (Hayek) gösterilebilir, özellikle de “neden muhafazakâr değilim?” adlı ek. Gene Hayek’ten “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” ikinci bir örnek.

[2] Gustave de Molinari, *Dialogues de la rue Saint-Lazare*, Paris, Guillaumin, 1849.

[3] Ondokuzuncu yüzyılda ekonomist kelimesinin liberal ile eşanlamlı olarak kullanıldığını hatırlatalım. Liberal düşüncede olan hemen herkes bu disiplini derinlemesine incelemişti.

[4] Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom*, Londres, Routledge & Kegan Paul, Chicago, University of Chicago Press, 1944 (Fransızca çevirisi, *La Route de la servitude*, Paris, Librairie de Médicis, 1946 ; 2e éd., Paris, PUF, 1993).

Kapitalizm krizde mi? (Pascal Salin)

Çeviren: Mehmet Yılmaz

Kapitalizmin simgesi haline gelen büyük ve saygın firmaların adlarının karıştığı skandallar sıklıkla kapitalizmin kendisinin sorgulanmasına yol açar. Ancak davalar ve medyadaki fırtınalar sürerken, söz konusu firmaların hisse senetleri borsada dalgalanırken bir analiz yapmak kolay değil. Her gün yeni bilgilerin veya spekülasyonların birbirine karıştığı ortamlarda **sıcağı sıcağına tepki vermenin** verimsiz olduğunu düşünüyoruz.

2001’de yaşanan [Enron](#) skandalı da istisna değil bu şema içerisinde. Son yıllarda WorldCom, Andersen, Vivendi gibi firmaların karşılaştıkları zorluklar, hatta iflaslar hemen her çevrede kapitalizmin işleyişi ve liberal ekonominin geçerliliği üzerine yeni tartışmalar başlattı. Verilen tepkiler bir kaç istisna dışında **regülasyonların kuvvetlendirilmesi ve kontrol prosedürlerinin ağırlaştırılması** yönünde oldu.

Piyasa savunucularıyla müdahalecileri karşı karşıya getiren ebedî tartışmada ikinci grubun puan kazandığı izlenimi oluştu insanlarda. Bu bakış açısını benimseyen insanların fazlasıyla acele ettiklerini

düşünüyoruz. Mantıkla yaklaşıldığında **tam tersine bu tür olayların kapitalizmin otoregülasyon kapasitesine olan güveni arttırması** gerekir.

Sosyal bir sürecin işleyişini değerlendirmek isteyen herkesin bilmesi gereken bir altın kural varsa o da şudur: Özel bir olaydan genel bir kural çıkarılamaz. Gelin görün ki ne zaman büyük bir şirket şu veya

Liberalizmin ak kitabı

bu şekilde bir skandala karışsa hep aynı hata yapılıyor. Sanki bir kaç büyük şirket dünya kapitalizmini temsil ediyormuş gibi.

Tıpkı özelleştirmenin yanlış olduğunu savunanların İngiltere'deki bir tren veya ABD'deki bir uçak kazasını örnek göstermeleri gibi. Özellikle Fransa'da yani "kamusal alanda" büyük suçların işlendiği, **devlet hastanelerinde binlerce insana AIDS'li kanların verildiği** veya Credit Lyonnais gibi devlet bankalarının iflastan halkın parasıyla kurtarıldığı bir ülkede bu örnekler neredeyse gülünç. Aslında gülünç değil son derecede korkutucu ve üzücü.

Ne yazık ki böylesi skandallar, kazalar ve benzeri şekilde medyada geniş yankı bulan olaylardan istifade eden kamusal güçler etki alanlarını genişletiyorlar. Hepimizin özgürce faydalanması gereken haklar üzerindeki baskılarını arttırıyorlar.

Tarafsız bir gözlemcinin işleyen ve işlemeyen özel firmaları izleyerek varması gereken sonuç nedir? Her birinde onbinlerce insanın çalıştığı ve sayıları binleri bulan bu büyük firmalarda, **muhasebe hatalarından kaynaklanan iflasların bu denli az olması takdir edilecek bir şey değil midir?** Mecburen ortaya çıkacak bir kaç "kazaya" bakarak dünyanın her yerinde sürekli yenilenen üretim süreçleriyle insanları, sermayeyi, enerjiyi ve hammaddeyi bir araya getiren bu yapının tamamının krizde olduğunu iddia etmek ne derecede geçerli olabilir?

Hata insanîdir

Kapitalizmi bu açıdan eleştirenlerin yaptığı en büyük hata mevcut durumu hiç bir hatanın, vergi kaçırmanın, iflasın, işsizliğin ve hatta aktiflerde hiç bir değer kaybının olmadığı ideal bir durumla karşılaştırmalarıdır.

Hata insanîdir ve bütün sosyal organizasyonlarda ortaktır. Daha da önemlisi hata bütün öğrenme süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Şu halde ideal bir dünya hayali peşinde koşmaktansa kendi kendimize şunu soralım: Hangi sistem herkese kendi hedeflerine doğru özgürce ilerlemeyi sağlar? Yanıt basit: Kapitalizm. Çünkü **bireysel sorumluluğun getirdiği disipline** dayanır. Çünkü **kapitalizmde her hatanın bir bedeli** vardır ve hatalardan da yararlanarak bir bilgi-beceri üretme süreci söz konusudur.

Yukarıdaki saptamalarımız ışığında Enron olayını tahlil edelim. Bu firma enerji piyasasında ciddi dönüşümlere yol açan yenilikleri ihdâs etti ve uygulamaya koydu. Enron sayesinde enerji üreticisi mantığından finansal aracılık mantığına geçildi. Bu piyasa yaklaşımı sayesinde enerji üretici firmalar tüketicilerin değişen ihtiyaçlarına kolaylıkla uyum sağlar hale geldiler. Gene bu sayede **Enron 400 yeni finansal ürün çıkardı** piyasaya. Elbette bu derecede alışılmışın dışında bir yaklaşım bazı riskler içeriyordu. Bunun da iki ana sebebi vardı :

- 1) Yeni kurulan piyasada beklenmedik dalgalanmalar olabilirdi,
- 2) Klasik muhasebe teknikleri bu kadar yeni bir sektöre hitab etmiyordu, uyarlanması gerekiyordu.

Liberalizmin ak kitabı

Hiç şüphesiz başlangıçta Enron bu risklerin getirdiği olumsuzluklara yenik düştü. Ama bu kayıpları kabul etmek ve şeffaflık içinde duyurmak yerine **yöneticiler şirketin hisselerini hiç bir şey olmamış gibi satmaya devam ettiler ki bunun affedilir tarafı yok**. Enron'un yöneticilerinin ve önemli ortaklarının neden böylesi bir gidişe izin verdiklerini tam olarak hiç bir zaman anlamayacağız belki de. Ama bu hatalar silsilesini kapitalizmin sırtına koymak son derecede yanlış. Çünkü gerek yöneticilerin gerekse ortakların çıkarı kısa vadede batmadan hemen önce büyük kârlar elde etmek değil firmaya duyulan güven sayesinde uzun vadede istikrarlı büyüme ve sürekli kâr elde etmek.

Ne yazık ki Enron yöneticileri bazı spekülâtörlerin yaptığı gibi gerçeği gizleyerek büyük riskleri göze aldılar. Bu durumun tersi bir örnek Amazon firmasıdır. Uzun zaman kâra geçemeyen firma gerçekleri hiç bir zaman gizlemedi ve küçük yatırımcıların güvenini kazandı. İlk kârını 2001'in 4üncü çeyreğinde gerçekleştirebilen firma Enron'un ki gibi bir güven krizi asla yaşamadı.

Gerçekte Enron skandalı dürüstlüğün uzun vadede kazanabilecek tek strateji olduğunu bir kez daha gösteriyor. Eldeki bilgilere bakarak anlaşılan şu ki Enron'un yöneticileri kapitalizmin temel ilkelerinden birini "unutmuşlar". Hesaplarda yapılan oynamalar ortaya çıktıktan sonra (ki eninde sonunda olacaktı bu) ne yatırımcılar, ne üreticiler Enron ile çalışmak istemediler.

İş ahlakı dışarıdan bir kanunla dayatılamaz.

Piyasanın affetmez dinamikleri vardır, yaptırımlar hatanın büyüklüğüyle orantılı olarak mutlaka hatalı firmayı kısaca alır. Bu sebeple firmalar her zaman gerçeği söylemek ve piyasa aktörlerinin haklarına saygı göstermek zorundadır.

Peki Enron gibi olaylar her zaman meydana gelebileceğine göre ne yapmak gerekir? Devletin denetimlerini sıklaştırmak mı? Bu tür mekanizmalar zaten var. Ama [SEC](#) (Securities and Exchange Commission) gibi kurular gerçek bir güvenlik sağlamıyorlar doğrusu. Yatırımcılar kontroller sayesinde güvenli yatırım yaptıklarını düşünedursunlar **SEC Enron'un hesaplarını 1996'dan beri denetlememişti**. Ekim 2001'e kadar da hiç bir şey yapmadı. İşin aslına bakarsanız piyasa, kontrol kuruluşlarından çok daha önce tepki vermeye başlamıştı. Meselâ 2000 yılı sonunda **83 \$ olan Enron hisseleri** skandalın gün ışığına henüz çıkmadığı **16 Ekim 2001'de 33\$'a düşmüştü** bile. Birçok saygın

yatırımcı Enron'u müşteri portföylerinden çıkarmaya başlamışlardı. SEC ifade etmeden çok önce Enron'un hesaplarındaki şeffaflık eksikliği gündemdeydi.

"Vahşi kapitalizmin" kurbanları(!)

Enron yöneticilerinin sorumsuz davranışları sadece kendilerine zarar vermedi elbette. Çalışanların ve küçük yatırımcıların önemli miktarda kayıpları oldu. Önce yatırımcıların cephesinden bakalım. Büyük yatırımcılar bilgi toplamak için çok değişik imkânlara sahipler. Bu sebeple yakınmaya hakları olduğunu

Liberalizmin ak kitabı

düşünmüyoruz. Küçük yatırımcılara gelince... Enron hisselerinin çok riskli olduğu hiç bir zaman bir sır değildi. Bir kere Enron kendi sektörünü kendisi icad etmiş bir firmaydı. Klasik finansal göstergelerle ölçülemeyen riskler söz konusuuydu. İkinci olarak da Enron hisselerinin en yüksek fiyata ulaştığı günlerde [price/earnings ratio](#) 81 idi! Güvenli yatırım arayan birinin yapması gereken devlet tahvili almak veya portföyüne değişik sektörlerden hisseler olarak toplam riski azaltmak değil midir?

Enron'un finansal sağlığı hakkında yatırımcıları rahatsız etmesi gereken başka belirtiler de vardı. Çalışan başına ciroda Enron ABD'nin birinci firmasıydı. Ayrıca satış gelirlerindeki artış inanılmaz derecede yüksekti. Bir gösterge "inanılmaz" gibi göründüğünde genellikle inanılmazdır! Ortada bir hata olduğu düşünülerek kontrol edilmelidir bir yatırım kararı vermeden önce. **Gerçekten de Enron'un şubeleriyle yaptığı operasyonlarda bazı muhasebe hareketlerinin bir kaç kez kaydedildiği ve cironun yapay olarak şişirildiği ortaya çıktı.**

Gelelim çalışanlara. Bu kesimin en büyük sorunu işlerini kaybetmek değil yıllardır biriktirdikleri paraları kaybetmeleri oldu. Hızla yükselen Enron hisselerine önemli yatırımlar yapmışlar ve bütün emekliliklerini Enron'a bağlamışlardı. **Ne yazık ki bütün yumurtaları aynı sepete koyma hatasının bedelini çok ağır ödediler.**

Enron'un batışı sırasında oluşan türbülانstan Andersen de payını aldı. Hatırlayacaksınız, bu firma Enron'un hesaplarını kontrol edip « güvenlik sertifikası » veren finansal danışma şirketi idi. 1930'larda **önemli bir Amerikan firmasının muhasebe hatalarını açığa çıkararak saygınlık kazanan** ve bu saygınlığı haklı olarak en büyük sermayesi yapan Andersen'in binlerce uzmanından sadece bir kaçının

Enron hakkında aynı ciddiyeti koruyamaması bu firmanın da bir anda yeryüzünden silinmesine sebep oldu. Bu da kapitalizmin otoregölasyon kapasitesinin en büyük ispatı değil mi?

Bir Enron ve Andersen'in başına gelenlere bakın bir de **yıllardır rüşvetin, beceriksizliğin, seçim yatırımlarının ve her türlü israfın kol gezdiği** ama hiç bir üst düzey devlet memurunun ceza almadığı kamu sektörüne.

Enron skandalından sonra gerek büyük firmalar gerekse Andersen'in rakibi olan finansal danışmanlık şirketleri muhasebe ve kontrol ile ilgili proseslerini gözden geçirdiler ve hatırı sayılır iyileştirmeler kaydetttiler. Bütün riskleri ortadan kaldıracak bir yöntem sadece bir hayal. Ama deneme-yanılma ile sürekli iyileştirmeye dönük bir süreç yaşadığımız bir gerçek.

İşte serbest piyasanın ve kapitalizmin gücü de burada.

Pascal Salin radikal liberaller olarak adlandırılan Frédéric Bastiat , Ludwig von Mises ve Friedrich Hayek gibi düşünürlerin izinden yürüyen dünyaca ünlü bir ekonomist. Paris IX Dauphine üniversitesinde öğretim üyesi olan Salin'in 13 kitabı ve çok sayıda makalesi bulunuyor.

Kapitalizme ahlâk bulaştırılabilir mi? (Mehmet Yılmaz)

“Kâr hırsıyla gözü dönmüş Wall Street bankacıları biraz Şariat’a uygun davranırlardı kriz bu noktada olmazdı.” Bu sözler Fransa’da yayınlanan haftalık ekonomi dergisi [Challenges’in yazı işleri müdürü Vincent Beaufigs’e](#) ait. Papa 16cı Benoit’nın Fransa’yı ziyaret ettiği günlerde **“Vatikan’ın yazdığı metinleri değil Kur’an’ı okumak gerekir”** diyen gazetecinin makalesi çok tepki aldı, birçok dile çevrildi ve internette hızla yayıldı.

Beaufigs’e göre İslâm **“paranın para kazanmasına karşı çıkıyor”** ve bu ilkenin modern finans terimlerine tercümesi **“her kredinin karşılığında [açıkça belirlenmiş] bir aktifin bulunması gerektiği”**.

Gerek içinde bulunduğumuz kriz gerekse [ENRON](#) firmasının 2001’deki [batışıyla simgeleşen bir önceki krize](#) baktığımızda **sebest piyasanın en temel kurallarından birinin çiğnendiğini görüyoruz: Şeffaflık!** Finansçıların [derivate](#) (fr. [Produits dérivés](#)) dedikleri finansal ürünler gerçek ekonomiyi besleyen geleneksel krediler gibi değiller. Meselâ gelecekte olabilecek fiat dalgalanmalarının risklerini başka yatırımcılarla paylaşmaya yarayan bu ürünler finans aleminin belki de en anlaşılabilir kısmını oluşturuyor. Meselenin daha da endişe verici kısmı ise şu: **“Derivate”** dediğimiz ve **sırtını reel ekonomiye dayamayan** bu piyasanın büyüklüğü geleneksel hisse senedi piyasasının 60 ila 80 katı olarak hesaplanmış WFE (World Federation of Exchanges) tarafından. IMF ve Dünya Bankası’nın da teyid ettiği rakamlara göre meselâ 2007’de el değiştiren **derivate** ürünlerin **günlük hacmi** 5.5 trilyon dolar. (ABD’nin **6 aylık** ekonomik aktivitesi)

Bunun anlamı şu: İçinde “vasati 40 çöp” olan Kav marka iki kibrit kutusu alın. Hepsini masaya dökün. Bir tanesini elinize alın. Bu tek çöp bütün dünyadaki 6 milyar insanın bir günde ürettiği zenginliği, **dünyanın günlük gayri safi “millî” gelirini** temsil etsin. İkinci bir çöp alın. Bu da bütün dünya borsalarında bir günde el değiştiren (reel ekonominin finansmanı için kullanılan) geleneksel hisse

Liberalizmin ak kitabı

senedi hacmini temsil ediyor. Masada geri kalan çöpler ise paradan para kazanmaya yarayan **derivate** piyasası.

Yeniden Beaufils'e kulak verelim:

"İslâm'ın finans anlayışını ortaçağ kokan bir değiş-tokuş mekanizması gibi görmemek gerekir. Körfez bankacıları bu ilkelerin 21ci yüzyıl ile nasıl bağdaştığını gösterdiler. [...] Sadece kutsal kabul etikleri bir ilkeyi çiğnemiyorlar. Kimsenin anlamadığı derivate ürünlerden uzak duruyorlar. Körfez bankalarının subprime krizinden sağ salim çıkmalarının tek bir sebebi var, girmediler. Finans'ta Kur'an'a uymanın başka faydaları da var: Tüzel kişiler borsadaki kapitallerinin üzerinde borçlanamıyorlar. Özel kişilerin de gelirlerinin üzerinde, aşırı borçlanması imkânsız. İşte zararı olmayacak bir kaç kural."

Aslında bütün İslâmî yatırım kurumları aynı derecede desteklemiyorlar Beaufils'in açıklamalarını. Meselâ Bahreynli bankacılar Müslüman ülkelerdeki bankaların krizden daha az etkilenmiş olmasını ahlâkî/dinî kaygılara bağlamıyorlar. Şans eseri(!) olarak subprime türü ürünlere yatırım yapmamış olmaları onları kurtaran. 1990'larda Mısır'da özellikle İslâmî finans kuruluşlarını vuran kriz de hâlâ hatıralarda.

IMF İslâmî yatırım kurumlarını yeterince şeffaf olmamakla suçlarken Tunus gibi devlet laikçiliği yapan Müslüman ülkeler de bu tür bankalara şüpheyile bakıyor.

Diğer yandan İslâmî kaygılar ve yatırım ilkeleriyle hiç bir alakası olmayan Çin'in dış ticaret fazlası yatırım kaynaklarını idare eden fon yöneticilerinin **Şeriat'a** aykırı bazı yatırımlara uzak durmuş olması onları büyük kayıplar vermekten kurtardı. (*Le Monde Diplomatique*, N° 656) Yaşamakta olduğumuz kriz Çin'i "sadece" dolaylı olarak vuracak. Avrupa ve ABD'ye ihracatında düşme beklenen bu dinamik ülke şeffaflığı son derecede tartışmalı olan finansal ürünlere hemen hiç yatırım yapmadığı için çok daha az etkilenecek. Ancak başka riskler var. Meselâ ülkenin büyük döviz rezervleri var ve doların değer kaybetmesi karşısında potansiyel kayıplar söz konusu.

Al Jazeera'nın üzerine çok sayıda özel program hazırladığı İslâmî yatırım araçları aslında çok daha zengin bir ürün yelpazesinin özel bir parçası. Etik/ahlâklık yatırım sektörü diye gruplayabileceğimiz bu alanda çok çeşitli ürünler var: Meselâ Avrupa'da çevreye saygılı, çocuk çalıştırmayan, silah üretmeyen firmalara yatırım yapma imkânı tanıyan ürünler uzun zamandır küçük yatırımcıya sunuluyor.

ABD'de ise dindar Protestanlara hitab eden meselâ sadece porno ve alkol ticaretinden uzak duran firmaların hisselerinin dâhil edildiği portföyler öneriliyor yatırımcılara.

Son yıllarda Fransa'da daha çok sol görüşlü yatırımcılar arasında ilgi gören **"emeğin sömürülmesine direnen"** firmalar ve yatırım araçları çıktı ortaya. Bunlardan biri, belki de en ünlüsü [Max Havelaar](#). Özellikle spekülasyonun ve fiat dalgalanmalarının üreticilere zarar verdiği ürünlerde bu markanın arkasındaki dernek (evet, firma değil) üreticileri ezmeyen fiatlar uyguluyor. Ayrıca ticaretten elde edilen gelirin bir kısmı ile üreticilere okul, hastahane inşa ediyor. Bu markanın arkasındaki ahlâkî davaya inanan, markaya güvenen tüketiciler kakao, kahve ve çukolata alırken cüzi bir miktar fazladan ödüyorlar ama "adil ticaret" (ing. [fair trade](#), fr. [Commerce équitable](#)) adına gönüllü bir fedakârlık bu. "Adil ürün" satın alarak bir anlamda bağış yapan tüketici istediği zaman marka değiştirebilir hatta bağış yapmaktan vazgeçebilir. Devlet eliyle zorla toplanan ve politik kaygıların gölgesinde dağıtılan sosyal yardımlarla karşılaştığımızda "adil ticaret" merkezi ve kollektif "ahlâk" anlayışına güçlü bir alternatif.

Liberalizmin ak kitabı

Adil ticaret basit bir moda değil. Kalite standartları gibi kendi etiketleri, normları olan bir endüstri haline geliyor. Üreticiden tüketiciye kadar uzanan zincirin bütün halkaları ahlâkî “kaliteyi” üretmek ve

savunmakla yükümlü. Bundan bir kaç sene öncesine kadar sıradan süpermarketlerde bir kaç rafta sıkışıp kalan “adil ticaret” ürünleri artık kendi mağazalarında satılıyor. Bu markalarla aynı kaygıları paylaşan, meselâ emeğe, çevreye saygılı biçimde tüketmeyi arzulayan insanlar “gönül rahatlığıyla” bu mağazalardan alış-veriş yapabiliyorlar.

Ekonomi, liberalizm ve kapitalizm üzerine kaleme aldığım yazıların tamamında devletin ahlâk üretmesine, erdemin kurumsallaştırılmasına karşı çıktım. Devlet eliyle üretilecek, savunulacak, tepeden inme bir ahlâk bence kalıcı olamaz. Toplumun bireylerince içselleştirilemez. Politikleşmesi, seçimden seçime renk değiştirmesi de cabası. İster dinî temelli olsun ister seküler, bütün ahlâkî arayışların insanı merkeze alması gerektiğine inanıyorum.

[Haki](#)’nin deyişiyle insanlık felsefî bir kriz yaşıyor. İnsanı bir para kazanma robotu kabul eden yaklaşımlar başarısızlığa mahkum. Ama daha da acısı Enver’in [dediği gibi](#) doğayı egemen olunacak bir “şey” olarak görünce kendimizi yani insanı da (doğanın bir parçası olduğu için) bir “şey” mertebesine indirmiş oluyoruz.

Ekonomi bir alet. Sosyalist veya kapitalist, bir ekonominin erdemli olması kanaatimce imkânsız. Terliklerimiz veya cep telefonumuz ne kadar erdem üretebilirse kapitalizm de o kadar başarabilir bunu.

Ama faize, derivate piyasalara veya çevre kirleten firmalara yasaklar getireceksek bunları felsefî ve hukukî temellere oturtmalıyız. Ancak bu şekilde ideolojik/dogmatik olmayan, esnekliği sayesinde kalıcı, tartışmaya, evrilmeye açık bir ekonomik sistem kurabiliriz.

Bu bağlamda bütün riski borç alana yükleyen ve dünyadaki sefaleti arttıran faizin alternatiflerinin aranmasını gelecek krizlerin önlenmesi için faydalı bir çaba olarak görüyorum. Zira onbinlerce üreticinin çeşitli risklere katlanarak üretim yaptığı bir ekonomide kazancı paylaşp riskleri üreticiye bırakırsanız bir kaç on yıl sonunda bankaların zenginleşmesi, üreticilerin ise fakirleşmesi kaçınılmaz olur. Yıllardır [karar destek bilgi sistemlerini](#) geliştirdiğim sigortacılık sektörünün özellikle de [reinsurance](#) alanında yapılabilecek bir çok araştırma var bu yönde. Bazen sadece istemek bile yetebilir...

İslam ve Kapitalizm Üzerine(1) (Mustafa Akyol)

Kapitalizm nedir? İlk sorgulanması gereken, “kapitalizm” denince ne anladığımız.

Bu kavram Türkiye’de çoğu insanın aklına, işçilerini aç karnına çalıştırırken ellerini ovuştura ovuştura para sayan zalim ve sahtekar patron imajları getirir. Yılmaz Güney filmlerinden “Olacak O Kadar Televizyonu”na dek sürekli boy gösteren bir temadır bu. Gözünü para hırsı bürümüş, ilkesiz ve namussuz adamlardır kapitalistler...

Oysa bu karikatür, kapitalizmin doğru bir tarifi değildir. Kapitalizm, özetle, devletin yerine bireyin girişimci olduğu ekonomik sistemdir. Sermaye birikimi oluşturan bu girişimciler, şirketler ve fabrikalar açıp istihdam yaratır ve elbette ki “patron” olmuş olurlar. Ama “zalim patron” olmaları gerekmez; aksine çalıştırdıkları insanlara haklarını veren dürüst insanlar da olabilirler. Hatta kazançlarının bir kısmını idealist bir biçimde toplum yararına da harcayabilirler.

Zaten kapitalizmin teorik savunucuları da, böyle bir “kapitalist ahlak” öngörmüşlerdir. Ünlü İngiliz iktisatçı Adam Smith’in çok anılan “Milletlerin Zenginliği” kitabından başka “Ahlaki Duyguların Teorisi” adlı bir kitabı da vardır ve orada kapitalist ekonomiyi ve bireysel özgürlüğü etik bir zemine oturtur. Günümüzde Amerika’nın önde gelen Katolik ilahiyatçılarından biri olan Michael Novak da, “Demokratik Kapitalizm’in Ruhu” adlı eserinde aynı mesajı verir: Novak’a göre kapitalizm zenginlik üretmekte en başarılı yöntemdir ve ilahi dinlerin öğrettiği hayırseverlik ilkesiyle desteklendiğinde, bir toplum için en sağlıklı sosyo-ekonomik sistemi oluşturur.

Kur’an ve Kapitalizm

Denebilir ki, “kapitalizm Hristiyanlıkla uyuşmuş olabilir, ama İslam’a uymaz.”

Oysa tam aksine, İslam’ın kapitalizme Hristiyanlık’tan daha bile açık olduğunu savunmak mümkündür. İncil’de fakirlik övülmesine rağmen, Kur’an’da “mülk” olumlu bir kavramdır. İslam peygamberi Hz. Muhammed, hayatının büyük bölümünde ticaretle ilgilenmiştir ve hatta “rızkın onda dokuzu ticarettedir” dediği rivayet edilir. Zaten İslam dünyasının Ortaçağ’daki görkemli yükselişinde de, dünya ticaret yollarının merkezinde yer alması ve Müslüman tüccarların bu konumu çok iyi değerlendirmesinin rolü büyüktür.

Ama elbette kapitalizm ticaretten ibaret değildir ve asıl belirleyici karakteri “sermaye birikimi” ve “ekonomik eşitsizlik”tir. Kapitalizme karşı çıkan Müslüman teolog ve entellektüeller de bu noktaya işaret ediyor ve Kur’an’da sosyal adalete yapılan vurgunun kapitalizmle çeliştiğini düşünüyorlar.

Oysa böyle bir çelişki yoktur, çünkü Kur’an’ın sosyal adalet kavramı, toplum içindeki zenginlerin, kendi istek ve rızalarıyla fakirlere yardım etmeleri üzerine kuruludur. Özel mülkiyet ve veraset pek çok ayette güvence altına alındığına göre, kimsenin malına zorla el konamaz. Zekat ve sadakalar da, zorla alınan değil, gönüllü olarak verilen bağışlardır. Bir başka deyişle Kur’an; fakirlerin “devrim” yapmasından veya malların “kollektivizasyonundan” değil, kapital sahiplerinin ahlaklı ve merhametli davranmasından söz etmektedir.

İşte bu nedenledir ki, İslam asıl sosyalizmle bağdaşmaz: Sosyalizmde özel mülkiyet yerine devlet mülkiyeti vardır ve “sınıfsız toplum” hedeflenir. Eğer toplum “sınıfsız” ise kim kime zekat verecek, hayırseverliğin ne anlamı kalacaktır ki?...

Zaten sosyalizm felsefi açıdan da İslam’a uymaz. Sosyalizm, seküler bir araç olan “devlet”in eliyle “yeryüzünde cennet” yaratmayı hedefler; oysa İslam’a göre cennet burada değildir ve dünya eksikliklerle dolu bir “sınav ortamı”dır. Sosyalizmin hemen her zaman felsefi materyalizmle el ele gelişmiş olması, bir tesadüf değildir...

‘Gavur İcadı’ mı?

Tüm bunları aslında çok daha uzun makaleler ve hatta kitaplarla ele almak gerekiyor. Zaten bu konuda geniş bir literatür var. Bunlar, özetin özeti.

Ancak şu kadarını söylemek lazım: “Kapitalizm İslam’a aykırıdır” diyerek kestirip atan Müslümanlar, dikkat etmeliler: İslam dünyasını, Batı’nın ilerlemesini sağlamış, başarı getirdiği aşık olan bir sosyo-ekonomik sistemden mahrum bırakma yolunda olmasınlar... Matbaaya, televizyona veya internete “gavur icadı” demek ne ise, kapitalizmi lanetlemek de o olabilir.

Belki de Müslümanların modern dünyanın başarılı araç ve sistemleriyle kavga etmek yerine, onları kendi ahlaki ilke ve amaçlarına göre nasıl değerlendirebileceklerini düşünmeleri gerekiyor. İlim Çin’de bile olsa alınacak ise, ekonomi neden Batı’dan alınmasın?

İslam ve Kapitalizm Üzerine(2) (Mustafa Akyol)

Bizde “kapitalizm” denince daha ziyade maddecilik, açgözlülük, paraya tapınma gibi ahlaki alçalmalar akla geliyor. Benim “kapitalizm”den kastım (ve kavramın doğru manası) ise; devletin otoritesinin sınırlandığı bir sosyo-ekonomik düzen ve girişimci bireylerin yaratıcılık ve yenilikçiliğini teşvik eden bir kültür. Sosyalizmin seküler bir anlayışla “devlet”e yüklediği sosyal adalet hedefinin ise, Kuran’ın ve diğer ilahi kitapların öngördüğü gibi, asıl olarak bireylerin ve cemaatlerin vicdanıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yine de kapitalizm “bu topraklara” yabancı bir kavram gibi durduğu için toplumumuzun çoğuna, özellikle de dindar kesime biraz uzak geliyor. Dindar iş adamları başarılı kapitalist girişimlerde bulunsalar bile, yaptıkları işin öyle tanımlanmasını istemiyor gibiler. Kanımca bu önyargıyı biraz sorgulamak gerek. Girişimcilik, iş kurmak, para kazanmak, kar etmek gibi kavramlar gerçekten de “ithal” mi, yoksa İslam’ın özünde ve geleneğinde olup da bazı Müslümanların zamanla kötü görmeye başladığı meşru değerler ve hedefler mi?

Araştırmacı yazar Faruk Türkoğlu’nun Referans gazetesinde yayımlanan “[Girişimci Milletin Efendisidir](#)” başlıklı uzun analizinde bu soruya ışık tutacak bir bölüme rastladım. Türkoğlu, “Tarih

Liberalizmin ak kitabı

Boyunca Girişimcilik” alt başlığıyla, Osmanlı İmparatorluğu’nda “bezirganlığın” (“iş adamlığının”) ilk başta iyi görülmesine rağmen sonradan kötü bir imaj kazanışını şöyle anlatmış:

Osmanlı İmparatorluğu’nda 17. yüzyıla kadar her tür ekonomik faaliyet, toplum içinde prestijli bir konuma sahipti. Tarıma büyük önem verilir, mal alıp satanlar için “Bezirganlık, ulular sanatıdır, dünyanın şenliği bunlardır” gibi olumlu tanımlamalar kullanılırdı. Esnaflık ise ekonomik istikrarın temel unsuru sayılırdı. Esnafa ve tüccara bakış açısı, duraklama ve gerileme dönemlerinde değişti. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler iyi izlenmeyince üretimi artırma yolları tıkanı. Doğu ticaret yollarının kapanması, ticaretteki kazançları azalttı. Fetihlerden elde edilen gelir de zamanla gerileyince, Sabri Ülgener’in “İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası” adlı eserinde vurguladığı gibi, ekonomik hayat bir durgunluk içine girdi.

Bu ortamda üretime ve ekonomiye daha fazla önem verilmesi gerekirken tam aksi yönde eğilimler ortaya çıktı. Kanaatkârlığın ve mistik değerlere sığınmanın yaygınlaştığı bir ortamda, devlet büyüklerine kapılanma ve kolay yoldan para kazanma gibi olumsuz eğilimler güçlendi. Gerileme döneminde başlıca iş alanları aşağıda görüldüğü gibi irtifa kaybetti:

- Osmanlı’nın gelişme döneminde “hırfet” kelimesi sanat ve zanaat, harif kelimesi, zanaatkar anlamında kullanılırdı. Sonraki dönemlerde “harif” kelimesi “herif”e dönüştürülerek olumsuz anlamlarda kullanılmaya başlandı.

- Gerileme döneminde, toplumun büyük çoğunluğu esnafıya karşıydı. Şair Sümbülzade Vehbi bunlar için “Sınıf-ı esnafa yoktur insaf” nitelemesi ile toplumdaki bu duygulara tercüman oluyordu.

- “Bezirgan” kelimesinin anlamındaki alçalma günümüzde de devam ediyor. Bu kelime normal bir alım satım faaliyeti için değil de kuşku duyulacak ticari faaliyetler için kullanılıyor.

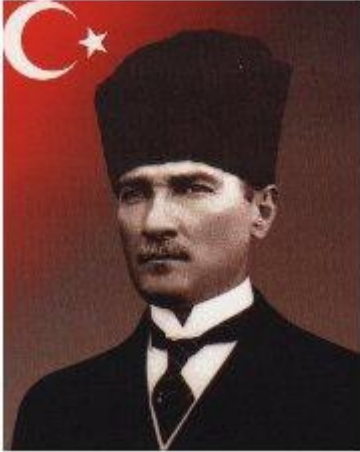
Ticaret ve her tür kazancı amaçlayan ekonomik girişimlerin, dürüst rekabet kurallarına ve yasa hükümlerine uygun olduğu sürece onurlu bir iş sayılması gerektiği ancak Osmanlı’nın son döneminde kabul edildi. Hazreti Muhammed’in “El kasib-u Habibullah” (çalışıp kazananı Allah sever) hadisi, geçen yüzyılın başlarında hatırlandı ve İstanbul Kapalıçarşı’nın Çadırcılar Kapısı üstüne Hattat Sami Efendi tarafından yazıldı.

“Paranın elin kiri” sayıldığı dönemler geride kalmış görünse de girişimciliğin ve girişimcinin, toplum içinde hak ettiği itibarı gördüğü henüz söylenemez. Bürokrasinin önemli bir bölümü, girişimcilere hâlâ zorluk üstüne zorluk çıkarıyor.

Girişimcilere zorluk üstüne zorluk çıkaran söz konusu “bürokrasinin önemli bir bölümü”nün laiklik ve fikir özgürlüğü gibi başka konularda da hala 1930’lardaki gibi, yani “çağdışı” bir zihniyetle düşünüp davrandığını da buraya eklemek lazım.

Bir başka deyişle “kapitalizm”in iyi bir şey olup olmadığı konusunda, “kapitalizm düşmanları”nın dünya görüşüne, özellikle de dine yönelik bakış açılarına göz atılarak da fikir yürütülebilir...

Liberalizm bir Atatürk ilkesi olabilir miydi? (Emre Er)

Atatürk yaşamı süresince iki farklı ekonomi politikası uyguladı. Birincisi doğru algılanmış ve uygulanmış olsaydı şu anda bütün atatürkçüler aynı zamanda liberal hatta bazılarımızın deyişiyle “liboş” olacaktı. Doğrusu atatürkçü arkadaşlarımin ekonomi görüşlerinin kendi düşüncelerinin bir sonucu değil tarihin bir cilvesi olduğunu düşündüğümde içim bir hoş oluyor. Bakıldığı zaman her iki politikanın uygulanmasında da çok ciddi hatalar yapılmıştır. Başlangıçta yapılan yanlışlar sonraki dönemlerde çok pahalıya mal olmuştur.

Atatürk’ün birinci politikası liberal unsurları ağırlıkla içermekteydi; esasları Lozan Anlaşması imzalanmadan 4 ay önce toplanan İzmir İktisad Kongresi’nde ortaya kondu. Devlet özel işletmeleri

destekleyecekti; ancak kendisi alt yapı yatırımları dışında ekonomik faaliyetlere doğrudan girmeyecekti. 1930 yılına kadar benimsenen liberal ekonomi politikaları uygulanamadı. Çünkü liberal devletler para babaları ile iyi geçinmek zorundadırlar. Cumhuriyet ise yatırım yapabilecek paraya sahip feodal beylerden korkmanın da ötesinde tiksiniştir. Eksik modernleşme okumalarıyla onları bir önceki çağın temsilcileri olarak görmekten öteye gidememiştir. İkinci dönem 1930’da başlar. İlki 1933’te uygulanan kalkınma planları devletçiliğin simgesidir. Bu dönemin en büyük hatası ise modern ekonomiden sadece sanayileşmeyi anlaması, tarımı ikinci plana atmasıdır. Ülkemizde traktör kullanımı, İzmir İktisad Kongresi’nden 27 yıl sonra 1950 yılında Demokrat Parti hükümeti kurulana kadar yaygınlaşmamıştır.

Toplumsal gelişim ekonomi yani alt yapı ile başlar. Ekonomik gelişme ise çağın üretim araçlarını kullanmakla sağlanabilir. Feodal ekonomi yapısından modern üretime atlamak elbette kolay değildir. Ancak feodaliteyi bebeklerin dış dünyayı algılaması gibi sadece bakarak incellerseniz bir değişimi başlatmak dahi imkansız hale gelir. Feodal yapının ana unsuru olan derebeyler bebeğin algılamasıyla despot acımasız insanlardır. Ancak sanılanın aksine sistemi dönüştürebilecek olanlar da onlardı; çünkü modern gelişmenin en çok ihtiyaç duyduğu kapitale sahiplerdi. Modern üretim seri halde yapılır, ucuza mal eder; fakat ilk yatırım maliyetleri üretim araçlarının pahalı olması nedeniyle yüksektir. Eskiden tarla sürmek için bir öküz bir saban yeterliyken şimdi traktör satın almak gerekir. Verimliliği artırmak için sulama sistemleri kurulur. Böylesine büyük yatırımları yapmaya en yakın kesim toprak ağalarıydı. Ancak Cumhuriyet ağaları kendi otoritesine karşı bir tehdit olarak gördüğü için onlarla işbirliğine yanaşmadı. Aksine toprak reformunu onlara karşı bir silah olarak kullandı. Acaba ağaların toprakları köylülere dağıtıldığında, köylüler ellerindeki üç beş dönüm arazi için nasıl traktör alacaklardı, nasıl sulama sistemleri kuracaklardı? Bu gün dahi şahıslara ait tarım arazilerinin çok küçük olması ülkemiz tarımının en büyük sorunudur.

Modern tarım sanayiye doğurur, ticareti geliştirir. Bunun bir kaç sebebi vardır. Kapitalist yatırımcılara dönüşen feodal beyler köylülerinin ihtiyaç duyduğundan fazlasını üretmeye başlarlar. Üretim fazlası yeni traktörler almak, sulama sistemlerini geliştirmek, kaliteli tohum ithal etmek için satılmalı ve nakite dönüştürülmelidir. Böylece içeride ticaret gelişir. Diğer yandan iş gücü ucuz olduğu için uluslararası pazarlarda rekabet üstünlüğü elde edilir. Böylece tarım ürünleri ihracatı artar. Kazanılan para arttıkça kapitalist daha fazla kazanabileceği ve ürettiğini daha kısa yoldan tüketebileceği yeni üretim alanları arayışına girer. Sanayi bu arayışın bir sonucudur. Fabrika daha yüksek ilk yatırım gerektirirken, daha fazla kazandırır. Diğer yandan pamuk gibi bir çok tarım ürünü fabrikaların ham maddesidir. Ucuza mal edilen tarım aynı zamanda ağırlıklı olarak tarımsal gıda ile beslenen işçinin masraflarını düşürür. Gerek işçi gerekse ham madde maliyetlerini düşüreceği için ve yatırım malı ithalatına döviz temin edeceği için sanayiye geçmeden önce tarımı modernleştirmek çok önemlidir. Türkiye’de ise bunun tam tersi denenmiştir. Cumhuriyet, Demokrat Parti dönemine kadar tarımı bir feodal üretim şekli olarak görmüş, yatırımlarını sanayiye yönlendirmiştir. Bu sermayesi kısıtlı bir ülkede uygulanabilecek en kötü modernleşme yöntemiymiş. Modern gelişim süreçleri göz ardı edilerek devlet gücü ile bir ülkenin ekonomisinin modernleşeceği zannedildi. Elbette Cumhuriyetin elindeki para bütün ülkeye fabrika kurmaya yetmezdi. Yetse bile fabrikalar yurt dışından ithal edilen ham madde ve masrafları yüksek olması nedeniyle pahalı olan iş gücü ile verimli üretim yapamayacağı için ürünlerini yurt dışına ihraç edemezlerdi. Döviz kazanamayan ancak dövizle makina teçhizat ve ham madde tedarik etmek zorunda olan bir ekonomik yapı ise sürekli develüasyon ile karşılaşacaktı. Paranın değeri düştükçe fabrikaların döviz cinsinden girdilerinin maliyeti daha da yükselecek ve uluslararası rekabet gücü daha da zayıflayacaktı. Cumhuriyet yerli üretimin kronik sorunlarını çözmek yerine gümrük vergilerini yükselten korumacı politikaları tercih ederek sorunları 1980’li yıllara kadar taşıdı.

Atatürk’ün harap ve bitap bir ülke devraldığı doğrudur. Ancak çok fakir bir ülkede devletin vergi toplayarak ekonomiyi tek başına modernleştirebileceği düşüncesi kesinlikle bir çelişkidir. Bu nedenle çözüm devletçilik olamazdı ve olmamıştır. Cumhuriyet iki büyük hata yaptı. Birincisi köy ağalarını düşman belleyerek önemli miktarda kapitali modern üretime sokamadı. İkincisi tarımı desteklemeyerek sanayinin ucuz ham madde, iş gücü ve döviz temin etmesini imkansız hale getirdi. Yanlış ekonomik modernleşmenin semptomu develüasyondur. Ne yazık ki hükümetler nedenleri araştırıp ortadan kaldırmak yerine belirtilerin önüne set çekmeyi tercih ettiler. Türkiye modernleşmeye yanlış başlamasının cezasını çok çekti ve hala dış ticaret açıkları vererek çekmektedir.

Çözüm kapitalin görece fazla yoğunlaştığı feodal beylerle devletin işbirliği yapmasıydı. Liberal ekonomi politikaları ancak bu şekilde uygulanabilirdi. Devlet köy ağalarını traktör almaya, sulama sistemleri kurmaya, kaliteli tohum temin etmeye teşvik etmeliydi. Modern tarımla sermaye birikecek, döviz kazanılacak, ham madde ucuza temin edilecekti. Böylece sanayileşmenin önü açılacaktı. Türkiye ekonomisini modernleştirirken Cumhuriyetin ilk yıllarında çok üzerinde durulan eğitim bir şart olmaktan çıkacak, kurulan ekonomi alt yapısı için bir gereklilik olacaktı. Bir başka yazıda ekonomiyi modernleştirmeksizin halkı eğitmenin anlamsızlığını ele alacağım.

Vietnam'dan Kapitalizm Dersleri (Mustafa Akyol)

HO CHI MINH CITY - 1975 yılının Nisan ayı, Vietnam için bir dönüm noktasıydı. Komünist Kuzey Vietnam ordusu, 16 yıl süren kanlı bir savaştan sonra, Amerikan yanlısı Güney'in başkenti Saigon'u ele geçirmişti. Amerikalılar geride kalan son vatandaşlarını helikopterlerle apar-topar kaçırırken,

muzafer “Vietcong” birlikleri de Güney'deki hükümetin merkezi olan Başkanlık Sarayı'na tanklarla girdi.

O yıl “Yankiler” Vietnam'dan tümüyle kovuldu. 1950'lerden beri adeta bir “Amerikan üssü” olan Saigon'a, Kuzey'in efsanevi lideri Ho Chi Minh'in ismi verildi. Ve 80 küsur milyon nüfuslu bu egzotik ülkede, içine kapalı ve merkezden kontrollü bir komünist rejim kuruldu.

Ama komünizm “karın doyurmayacak” ve bir süre sonra da Vietnam yönetimi bunu görecekti.

Bu satırları yazarken tam da 1975 Nisanında kapıları tanklarla parçalanan Başkanlık Sarayı'nın yanında yükselen modern bir binanın kafeteryasında oturuyorum. Başkanlık Sarayı'nın adı artık “Birlik Sarayı” ve tepesinde kırmızı renkli Vietnam bayrağı dalgalanıyor. Ziyaretçilere de “Amerikalı emperyalistlerin vatandan nasıl kovulduğu” anlatılıyor. Ama dışarı çıkınca karşınıza Kentucky Fried Chicken gibi Amerikan mamulü fast-food restoranlar, alabildiğine kapitalist “mall”lar (alışveriş merkezleri), ve aklınıza gelecek her türlü yabancı marka ile karşılaşıyorsunuz. Çünkü Vietnam, aynen kuzey komşusu Çin gibi, “dışa açılma” ve adını koymasa da “kapitalistleşme” politikası izliyor.

Her şey 1986 yılındaki “doi moi” (yenilenme) politikası ile başlamış. Vietnam o zamana kadar devletin her şeye el koyduğu ve herkesin eşit derece fakir olduğu tipik bir komünist ülke iken, yavaş yavaş “kollektivizasyon”dan geri adım atılmış. Yönetim, çiftçilere tarlalarını geri vermiş ve tarım fiyatlarını serbest bırakmış. Asıl devrim ise 2000 yılında gelmiş: Yerli ve yabancı şirketlere tam serbestlik tanınmış, gümrük duvarları kaldırılmış ve bir “borsa” kurulmuş. O gün bu gündür Vietnam hızla kalkınıyor. Geçen yılın büyüme oranı yüzde 7.5. Yabancı yatırımcılar büyük kentlerde şirketler kurarken yabancı turistler de ülkenin tropik kıyılarına akın ediyor. Ve bu sayede giderek daha fazla Vietnamlı hizmet ve bilişim gibi modern sektörlerde iş buluyor. Rakamlar, geçen 10 yıl içinde nüfusun üç birinin “fakirlik sınırı”nın üstüne çekildiğini gösteriyor. The Economist dergisinin geçenlerde ülkeyi “Asya’nın Öteki Mucizesi” diye tanımlaması, boşuna değil.

Ülke siyasi olarak hala “komünist”. Başkent Hanoi’nin kalbi hala Ho Chi Minh’in dev anıt mezarı. Dahası kentte gezinirken karşınıza orak-çekiç sembolleri, Lenin heykelleri ve sosyalizmin alamet-i farikası olan dev işçi posterleri çıkıyor. Ama bu “görüntü”nün ardında, başarılı bir “kapitalist kalkınma modeli” işliyor.

Türkiye’deki sosyalist, ulusalcı ve bilumum “üçüncü dünyacı”ların buradan çıkarması gereken dersler var. Bu çevrelerde hala yabancı sermayenin ülkeyi sömüreceği veya lüks tüketimin fakirlere zarar vereceği gibi önkabuller var. Oysa tüm bunlar, refahın yerkürenin zengin kesimlerinden aşağıya doğru yayılmasını sağlıyor. Fakir bir sahil kentinin yanına açılan lüks tatil köyleri, o yöredeki binlerce insana yeni “ekmek kapıları” açıyor. Rahmetli Menderes’in 1950’lerde dile getirdiği “her mahallede bir milyoner” ilkesi, doğru. O milyoner, girişimciliğiyle, giderek mahallenin geri kalanına da yayılacak bir zenginleşmenin motoru oluyor.

ABD’deki krize bakarak “liberal ekonominin çöktüğüne” hükmetmek yanlış. Bilakis gayet iyi işliyor. İnanmıyorsanız, gelin Vietnam’a bakın.

İslam ve Liberalizm: Çatışma mı İşbirliği mi? (Mustafa Akyol)

[Söyleşinin orijinali, [Özgün Duruş](#) gazetesinde yayınlandı]

- Özgürlüğü nasıl tanımlıyorsunuz? Liberaller ile İslamcıların özgürlük yorumları arasında ne tür farklar var?

Özgürlük, benim anlayışıma göre, bireylerin (yahut Allah'ın kullarının, nasıl ifade ederseniz) başta siyasi otorite olmak üzere, hiç bir dış güç tarafından zorlanmadan, hayatlarını kendi rıza, istek ve vicdani kanaatlerine göre tanzim edebilme hakkıdır. Bir Müslüman bu hakkı İslam'ın gösterdiği hedefler doğrultusunda kullanırken, seküler bir insan da seküler hedefler doğrultusunda kullanır. Bir Müslüman'ın bu ikinci durumu tasvip etmese de, onun var olma hakkını kabul etmesi, bence İslami açıdan da doğru ve hatta gereklidir, çünkü "dinde zorlama yoktur" ve "sizin dininiz size, benim dinim bana"dır. Bu sebeple, liberal siyasi gelenek ile İslami düşüncedeki özgürlük tanımlarının çelişik olmadığını, en azından olmayabileceğini düşünüyorum.

- "Liberal özgürlük anlayışı genel ve barışçı, İslamcıların özgürlük anlayışı sekteryen ve savaşçıdır" ifadesine katılır mısınız?

"Sekte ve savaşçı" İslamcılar olduğu gibi, öyle olmayan İslamcılar da vardır. Liberal düşünce de kendi içinde farklı tonlar barındırır. Genellemelere gitmek bence bizi sadece yanıltır.

- 28 Şubat döneminde dindar Müslümanlar, hukuk mücadelesini liberal özgürlük anlayışına dayanarak mı vermişlerdir? Eğer öyleyse niçin?

Müslümanlar, hukuk mücadelesini büyük ölçüde liberal özgürlük anlayışına dayanarak vermişlerdir. Çünkü başörtüsü hürriyeti, “din özgürlüğü” yahut “bireysel özgürlük” gibi başlıklar altında savunulmuştur, “Allah’ın emri budur, bu farzı yerine getiriyoruz” diye değil. Bu “seküler dil” ise normal ve bence İslami açıdan da meşrudur, çünkü içinde yaşadığımız hukuk sisteminin “Allah’ın emirleri, farzlar, sünnetler” gibi nosyonları yoktur. Buna karşın, her ne kadar Türkiye’deki resmi hukuk kurumları pek kulak asmasalar da “hak ve özgürlükler” diye bir nosyonu vardır. Kaldı ki, “Allah’ın emri”nin ne olduğunu tartışmaya başladığınızda da farklı içtihatlar ortaya çıkar ki bunların her birine hayat hakkı tanımak için yine özgürlük anlayışına ihtiyacınız vardır.

Kısacası ben liberalizmi, tüm insanlara ve bu arada tabii ki Müslümanlara diledikleri gibi yaşama hakkı veren, devleti buna göre terbiye etmek isteyen olumlu bir ideoloji olarak görüyorum. Doğrudan İslam’ın kendi geleneğinden çıkıp gelmese de (aynen demokrasi gibi) modern devrin Müslümanları için “makbul” olması gerektiği kanısındayım.

- Farklı din, mezhep, etnik yapı ve yaşam tarzına sahip olunan Türkiye’de barış, huzur, özgürlük ve refahı İslamcı özgürlük anlayışı mı yoksa liberal özgürlük anlayışı mı sağlayabilir?

Türkiye’deki renkliliği barış içinde bir arada yaşatabilmenin formülü çoğulculuktur ki, bunun hem İslami geleneğe hem de liberal düşünceye uygun düştüğünü söyleyebiliriz.

- Batı’nın zenginliğinin kaynağı, “özgürlük temelinde çalışma” mı yoksa “köleleştirmeye yapılan sömürü” mü?

Sömürünün belirli bir payı olduğuna kuşku yok. Ama “Batı başarısı”nın kanımca asıl sırrı, bilimsel ve teknolojik gelişme, bunun da altında yatan araştırma, yeni şeyler keşfetme, bunun için sistemli olarak çalışma düşüncesidir. Bunun da liberalizmin savunduğu bireysellelikle yakından ilgisi vardır. Batı ülkelerinden bile daha sömürgeci olan Sovyet Rusya’nın batışı ise, bu bireysellikten yoksun olmasıyla, bireyi devlet ideolojisi ile hapsedmesiyle yakından ilgilidir. (Bireyselliğin bizde sıkça anlaşıldığı gibi “bencillik” olmadığını burada hemen belirtiyim.)

Köleliğe gelince... Evet, bu konuda Batı medeniyetinin sicili karanlıktır, ama diğerlerinin de ne kadar aydınlıktır, tartışılır. Modern zamanlara dek dünyadaki hemen her medeniyette kölelik vardı ve bu normal, tabii bir durum sayılıyordu. İslam medeniyeti de kölelere insanca davranma vurgusu yapmasına rağmen, köleliği bir kurum olarak kaldırmamıştır. Osmanlı’da köle ticaretinin yasaklanması, ancak 19. yüzyıl ortasında ve İngiltere baskısıyla mümkün olabildi. “Köleci Batı” hakkında atıp-tutanlar, işin bu yanını pek görmüyorlar nedense.

- Liberalizmin küresel hâkimiyetine karşın sosyal adaletsizlikler, açlık, çevre felaketleri, savaşlar gibi sorunların ileri düzeyde devam etmesi bir çelişki mi yoksa doğal ve normal mi?

“Liberalizmin küresel hâkimiyeti” altında yaşadığımızı düşünmüyorum. Sadece dünyadaki etkin devletlerin (ABD ve AB ülkeleri) siyasal sistemleri liberal yahut liberal olmaya yatkın. Ancak bu, söz konusu ülkelerin “ulusal menfaatleri” olduğu ve bunlara göre kimi zaman mütecaviz politikalar izlediği gerçeğini değiştirmiyor. Burada liberalizmin bir “dış politika doktrini” değil, bir siyasi ideoloji olduğunun da sanırım altını çizmek lazım. Bu, Türkiye’de çok karıştırılıyor. “Amerika’da din özgürlüğü”nden örnek verince, “Irak’ı işgal eden Amerika mı, lanet olsun!” cevabını alabiliyorsunuz. Oysa Irak’ın işgalinin liberalizmle bir ilgisi yok, Sovyetler’in Afganistan’ı işgal etmesinin sosyalizmle bir ilgisinin olmadığı gibi. (Bu arada, ABD’deki pek çok “serbest piyasacı” klasik liberal çevrenin Irak işgaline ve genel olarak militarist dış politikaya karşı çıktığını da belirtiyim.)

Öte yandan çevre felaketleri, açlık, fakirlik gibi sorunların da liberalizmle doğrudan ilgisi yok. Çevre sorunlarına yol açan şey “sanayi”dir. Sanayi, sosyalist veya faşist ülkelerde de çevreyi kirletir. Açlığın ve fakirliğin liberal ekonomi yüzünden değil, bilakis ona dâhil olamayış yüzünden yaygın olduğunu öne sürmek mümkündür. Kapılarını “küresel sermaye”ye sonuna kadar açan Güney Kore mi daha iyi durumda, yoksa kendisini bu “sömürü düzeni”nden koruyan Kuzey Kore mi, karşılaştırın.

“Sosyal adaletten” kasıt, “devlet eliyle maddi eşitlik yaratılması” ise, bu elbette liberalizmle çelişkilidir. Ama zaten kanımca İslamiyet`le de çelişir. İslam geleneğinde toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yardım, temel olarak “vakıf”lar, yani sivil toplum tarafından yürütülmüştür. Cumhuriyet döneminde tüm bu vakıfların devlet tarafından gasp edilmesi, ne yazık ki bu geleneği bize unutturdu, pek çok İslamcımız da “sosyal adalet” peşinde sosyalist oldu.

Özgürlükçü bir Avrupa için(Ufuk Uras)

AB'yi dönüştürmek elbette kolay değil. Ama toplumda bir ilişki ağının dönüştürülemeyeceği iddiası, bir anlamda Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezini Avrupa ekseninde kabullenmek anlamına gelir.

AB'nin sermayeyi, Avrupa emekçileri aleyhine kuvvetlendirmesi karşısında, yani sermayenin egemenliğindeki bir Avrupa'ya karşı, emeğin Avrupası, **dayanışmacı ve sosyal bir Avrupa** yapılanması ve birleşik bir mücadele arayışı yoğunlaşmak zorunda.

Emeğin ve dayanışmanın Avrupa'sının inşasında, AB'deki sermaye egemenliğine karşı, 'Başka bir Avrupa'nın savunulmasının önemi vardır.

AB'nin tüm ülkeleri ve aday ülkeleri için örneğin standart bir asgari ücret ve işsizlik sigortası, serbest dolaşım hakkı, göçmenlere seçme ve seçilme hakkı, Avrupa'nın silahsızlanması, üslerin ve nükleer silahların kaldırılması, dünya ülkelerinin borçlarının iptali, ortak sendikal yapılar altında birleşme ve daha birçok talep Avrupa'nın kapitalist birleşmesine karşı bir seçeneğin ilk adımları olabilir.

Yeni bir Avrupa arayışını, seçkin, teknokratik bir **reel AB'ye** karşı, aşağıdan diplomasi girişimi olarak da değerlendirmek gerekir.

'Başka bir Avrupa için' mücadele, dün İspanya'da Franko vatanseverliğine karşı Uluslararası Tugayların yaptığı **enternasyonalist** mücadelenin bugünkü karşılığıdır.

VATANSEVER DEVLETSEVERLİK

Adana yöresinde "fak" tuzak anlamına gelir, "**faka basmak**" da tuzağa düşmek oluyor. Yeni-liberal AB projesine karşı, "vatani sattırtmayız" merkezli tepki üzerinden büyümeye çalışanlar, milliyetçi travmanın tuzağına düşmüşler, yani faka basmışlardır.

Bağnazlık insanın kendini ikna etme biçimidir. **Dostoyevski**'nin çok iyi ifade ettiği gibi: '*En çok inananlar en az inananlardır.*'

Solcuların emperyalizme itirazı, dünyada yarattığı tahribata ve aynı zamanda içsel bir olgu olmasına yönelik teorik ve politik analizlere dayanır, konunun vatani ve folklorik güzellemlerle ilgisi yoktur.

Yurt ya da vatanın siyasi karşılığı '**ulus**' devlet olmaktadır. Gerçi bizim kuşak 70'lerde devletin sıfatı konusunda, bu tür devletin sınıfsal ve kapitalist karakterini saklayan ve bize ait olmayan değerlendirmeler yapmaz, eğilimimize göre "oligarşik devlet", "patron ağa devleti" gibi tanımlamaları tercih ederdi.

Demek ki, devir değişti ve vatanseverlik (patriotizm) giderek **devletseverliğe** doğru evrilmeye başladı.

Bizim memlekette **millet** yerine **ulus**, **vatan** yerine yurt denildiğinde, sanki sözcüklerin içeriği de değişmektedir.

İnsanın sıra hasreti duyması, yurdunu özlemesi gibi duygular bizde genellikle **vatanseverlikle** karıştırılır. Her şeyi anlatan kavramlar, hiçbir şeyi anlatmaz olurlar.

Yurtseverlik de 12 Mart öncesi cuntacı/darbeci sapmanın adı olmuştur. Bugün de Kemalizm'in ya da ordunun fikri cephaneliğinin en önemli edevatıdır.

Bir an için solda bu tür sıfatların olabileceğini kabul edelim ve soralım:

1. Bir vatani solcu, çok kimliklilik, çok kültürlülük meselesine nasıl bakmalıdır?
2. Faşistler neden kendilerine faşist demez de, vatansever demeyi tercih eder?
3. Frankocular neden kendilerini vatansever ilan ederler?
4. Bir yurtsever Ermeni sorununa nasıl bakmalıdır?

Yakın tarihte, **çok kimliklilik**, **çok kültürlülük** talepleri karşısında, tektipleşmeyi savunan bütün ulusalcı, vatanperver yaklaşımlar, yaşanan bütün kıyımların, etnik temizliklerin sorumlusu olmaktadır.

Bölücü kültür olmadığından, kültürel çeşitliliğe karşı çıkmak faşizan bir refleks olarak görülmelidir. Çok kültürlülük, çok kimliklilik talepleri mi etnik boğazlaşmaya neden olmaktadır, yoksa bastırılarak tektipleşme eğilimi mi?

Bugün liberal aklın ahlakı, milliyetçi-ulusalcı yurtsever aklın faydası, özgürlükçü sol aklın da öznesi yeterince yok.

Biz Nazım'ın dediği gibi, 'Artık şarkı dinlemek değil, kendi şarkılarımızı söylemek istiyoruz.' Ve bu şarkıların başında da "Uyan artık uykundan uyan/ Uyan esirler dünyası" geliyor.

Liberaler Allahsız mıdır? (Mustafa Akyol)

Bizim memlekette “anlam kayması”na uğrayan bir sürü kavram var. Biri, “liberal”lik. Bu kelime, pek çok kişinin zihninde, aşağı-yukarı, “Kemalist olmayan, dindarlara saygılı, ama dinle-imanla pek alakası olmayan kişi” anlamına geliyor. Onun için de, tamamen aynı siyasi ve ekonomik görüşleri savunan iki ayrı adamdan viski içenine “liberal”, camiye gidenine “muhafazakar” denebiliyor.

İşin bu popüler boyutu bir yana, son dönemde bir de liberalizmin teorisine dair bir şeyler yazarak bunun illa dinle çelişik bir fikir olduğunu savunanlar var. Fikirlerine, birikimine ve ahlaki duruşuna büyük saygı duyduğum Ali Bulaç ağabey, başta geliyor. Evvelki hafta Zaman’da yayınlanan “İslam, liberalizm ve özgürlük” başlıklı yazısında bu konuyu bir kez daha ele aldı. Liberallerin “dine ve Tanrı’ya karşı özgürlük” davası güttüklerini, dahası “nefsin istek ve tutkularını, beden zevklerini kısıtlayan her engele karşı serbestlik” hedeflediklerini ileri sürdü. Yani buna göre liberalizm düpedüz “Allahsız” ve epey de “ahlâksız” bir şeydi...

Hangi ‘liberaler’?

Gerçekte ise, Ali Bulaç ağabeyin anlattığı, liberalizmin bir sadece versiyonudur. Özellikle de Fransa’da neşvünema bulan bir koludur. Buna karşılık Anglo-Sakson liberalizmi, “dine karşı özgürlük” değil, “din özgürlüğü” vurgusu yapar. Hatta Amerika’ya baktığımızda “din sayesinde özgürlük” temasını bile görebiliriz.

Bu farklılıklar, söz konusu ülkelerin siyasi tarihleriyle yakından ilgilidir. Fransa’da dini temsil eden kilise, mutlaki bir yönetim kurmuş olan kraliyet ile ittifak içindeydi. Onun için de krallık karşıtı “özgürlük” hareketi aynı zamanda din karşıtı bir boyut kazandı. Fransız Devrimcileri, sadece kralı ve aristokratları değil, din adamlarını da öldürdüler.

Britanya’da ise kraliyet daha 13. yüzyıldaki Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) ile liberalleşmeye başladığı için, bu ülkede liberalizm ne krala ne de dine karşı oldu. Aksine, İskoç, İngiliz ve İrlanda liberallerinin önemli bir kısmı, dini, özgür bir toplumu dejenerasyondan koruyan ahlaki değerlerin kaynağı olarak gördüler.

Bu geleneğin en büyük ismi olan John Locke, inançlı bir Hristiyandı, hatta “Hristiyanlığın Akla Uygunluğu” diye bir kitap yazmıştı. Farklı dini inançlara karşı (Yahudilik ve İslam dahil) hoşgörüyü savunmuş, “bir tek ateistlerin hoş görülemeyeceğini”, çünkü “Tanrı’yı düşüncelerinden çıkarmakla...

Liberalizmin ak kitabı

toplumun bağları olan sözleşmeler, anlaşmalar ve yeminlerin temelini tanımadıklarını” ileri sürmüştü.
‘Yaratıcı’nın verdiği haklar’

Amerika’yı ise zaten “din özgürlüğü” arayarak yollara dökülen göçmenler kurdu. John Lock’tan esinle yazdıkları Bağımsızlık Bildirgesi’nde, “her insanın eşit yaratıldığını, Yaratıcı’nın hepsine çiğnenemez haklar bahşettiğini, bunların arasında hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının bulunduğunu” ilan ettiler.

Başkan John F. Kennedy de ABD’nin kurucularının temel aldığı ilkeyi şöyle özetlemişti: “İnsanın hakları, devletin bonkörlüğünden değil, Tanrı’nın elinden çıkmıştır.”

Bu mu, “dine ve Tanrı’ya karşı özgürlük” bayrağı açan liberalizm?..

Sanırım tüm bunların Türkiye’de pek bilinmemesi veya dikkat çekmemesinin sebebi, bizdeki modern siyasi kavramların kıta Avrupası’ndan ve özellikle de Fransa’dan devşirilmiş olması. Bu tek yanlılığın Kemalistleri körleştirdiğini hep söylüyoruz; ama anlaşılan bazı İslamcılarımızı da yanıltabiliyor.

Devlet eğitimde rekabete açık mı? (Ufuk Coşkun)

SİVİL DÜŞÜNCE PLATFORMU

Türkiye’de eğitim alanında yapılan birçok araştırma “devletin eğitime müdahalesini haklı görenleri” yanıltıyor. Bilindiği gibi ülkemizde eğitim hizmetleri büyük ölçüde devlet tarafından finanse edilmekte ve üretilmektedir.” Devletin demir çelik üretimi yapmasına, bu üretime sübvansane etmesine ve denetlemesine büyük bir çoğunluk karşı çıkarken, söz konusu eğitim olunca bu defa aynı çoğunluk tam tersi görüşleri savunmaktadır.” (M. Çokgezen; Liberal Düşünce Dergisi Kasım 2008) Peki, Türkiye’de eğitimi bu denli özel ve önemli kılan düşünce ne olabilir? Albert Jay Nock; “Devlet okullarının iyi birey yetiştirmekten çok iyi vatandaş yaratmakla ilgilendiğini” ifade eder. Eğitimin neden devlet tarafından müdahale edildiğini sorgulayan John Lott ise; “Devletin eğitim hizmetlerinin halkı kontrol etmede maliyeti düşüren bir mekanizma olduğundan” bahseder. Türkiye’de eğitim bireyin kendi başına bir değer olarak algılandığı, tanındığı ve saygı duyulduğu bir anlayışı geliştirmekten çok -Nock’un da ifade ettiği gibi- iyi bir vatandaş yaratma yolunda işlev görmektedir. Bu bakımdan yıllardır sosyal, siyasal, ekonomik, bilim, sanat ve teknoloji alanlarında ciddi ilerlemeler kaydedemedik.

Türkiye’de eğitim -bir bilim dalı olarak- özellikle darbe süreçlerinde devletin tekeli altına alınarak sadece resmi ideolojiyi transfer eden bir aracı durumuna indirgenmiştir. Örneğin 60 darbesi üniversitelerin ancak devlet eliyle kurulabileceği şartını dayatmıştı. Bu durum özel teşebbüsün eğitim alanındaki tüm girişimlerinin de önünü tıkamış oldu. . Ne var ki devlet kısıtlı imkânlarıyla bu yükün altından kalkamadı. Neticede bu ülkenin çocuklarına ne kaliteli bir ilköğretim sunabildi ne de üniversite eğitimi... Sonuçta devlet, eğitim alanında kötü bir performans ortaya koydu. Üniversiteleri bilim üreten mekânlar olmaktan çok ideolojik kamplara dönüştüren YÖK’ün kurulmasıyla da ülkede hem hür fikirlerin gelişmesi engellendi hem de bilim, sanat, edebiyat, fen ve teknoloji alanlarında ciddi gerilemeler kaydedildi.

Yüksek maliyet, düşük kalite;

Liberalizmin ak kitabı

Kişi başına düşen harcama miktarının, devlet okullarında, özel okullara göre daha yüksek olmasına karşılık, eğitim kalitesinin devlet okullarında çok düşük olduğu görülmektedir. Bugün yapılan birçok araştırmada devlet okullarının başarısının özel okullara göre çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2003 yılında açıklanan Uluslararası Öğrenci Başarısını Belirleme Programı PISA'nın verilerine göre devlet okulları okuma, problem çözme, fen ve matematik alanlarında özel okulların bir hayli gerisinde gözükmemektedir. Dünyanın önde gelen ölçme değerlendirme kurumlarından biri olan CITO'nun Türkiye biriminin geliştirdiği Öğrenci İzleme Sistemi'nin Eylül 2007 sonuçları da bundan pek farklı değildir.

CITO Türkiye Öğrenci İzleme Sistemi (ÖİS) ayrıca “ilköğretime başlayan öğrencilerde eğitime “hazır bulunuşluk” açısından bir sorun olmadığı; ancak eğitim süresince, sınıf düzeyi yükseldikçe, üst düzey düşünme becerilerini edinemedikleri” raporunu da sunmuştur.(CITO Eğitim; Kuram ve uygulama sayı;4)

Araştırmalar devletin eğitime müdahalesinin haklı bir gerekçesi olmadığını kanıtlamaktadır. Türkiye’de devletin eğitimi tekelinde tutmasının, eğitimin egemen ideolojiyi aktaran bir araç haline getirilmesiyle yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Oysa eğitim; “bireyin anlam arayışı yolunda beyninin, yüreğinin ve elinin özgürleştirilmesidir. Eğitim bir sınır koyma uğraşısı değil, ufukları genişletme çalışması olmalıdır. İnsanoğluna yakışır bir eğitim, korkudan bağımsız bir eğitimidir. Korku dolu birey, özgür düşünme gücünü yitirir. Birey özgürlüğünü yitirince yeteneklerin de yitirir.”(Muhsin Hesapçıoğlu; “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Eğitim İdeolojisi)

Müfredat tekeli kırılmalı;

TÜRKÖZOKBİR’e göre (Özel Okullar Birliği) bugün Türkiye’de okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim olmak üzere toplam 2.353 özel okulda; 38.794 öğretmen, 344.769 öğrenciye eğitim vermektedir. Bu oran devletin eğitim kurumlarıyla karşılaştırıldığında bir hayli azdır. Türkiye’de özel okulların da müfredatını ve denetlemesini devlet yapıyor. Bu durum doğası gereği sürekli çocuklarına daha kaliteli bir gelecek yaratma çabası içerisinde olan ebeveynlerin önünde çokta fazla bir seçenek imkânı sunmuyor. Bunun için eğitimin ciddi bir reforma ihtiyacı vardır. Öncelikle özel okulların açılmasının önündeki tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir. En önemlisi de müfredat tekeli mutlaka kırılmalıdır.

Özel okuldan kasıt Özgür Eğitim-sen’in yayımladığı bir raporda ifade edildiği gibi, “Ekonomisiyle, müfredatıyla, ders kitaplarıyla devletten tamamen bağımsız okullardır. Devlet bu okulların müfredatlarını sadece insan hakları açısından denetleyebilmelidir. Bunun dışında okullar istedikleri müfredatı hazırlayıp topluma sunabilmelidir. İsteyen ideolojik parasız okulda açabilir. Cemaatler kendi dini inançlarına yönelik ve kendi dillerinin de öğretildiği eğitimde verebilirler. Arz talep meselesi...” Bugün var olan özel okulların müfredatını bile devletin belirlediğini ifade etmiştik. Aslında bu tekel kalkmalıdır. Türkiye’de yaşayan farklı kesimler, cemaatler vs. müfredatlarını ve eğitim politikalarını kendileri belirlemesi kaydıyla okullarını açabilmelidir. Neticede talep bulan okul devam eder, talep bulamayansa kapanır. Devlet okulları da olmalı ve işlevlerine devam etmelidir. Ve bu resmi okullar diğer özel okullarla rekabet edebilmelidir. Türkiye’de çeşitli eğitim kurumlarının kendi aralarında yapacağı rekabet hem eğitimin maliyetini düşürecek hem kalitesini arttıracaktır hem de özgür düşünce kanallarını alabildiğine açacaktır.

Liberalizmin ak kitabı

Özel okulların bu çerçevede ele alınıp önündeki engellerin kalkmasıyla anadilde eğitim tartışmaları, zorunlu din dersi tartışmaları, İmam Hatip Lisesi tartışmaları da büyük oranda bitecektir. Diğer taraftan özel okula giden her öğrencinin devlet okullarındaki öğrenci yoğunluğunu hafifleteceği ve devlet okullarındaki öğrencilerin daha iyi bir eğitim almalarına imkân ve fırsat vereceği de göz ardı edilmemelidir. Devlet vatandaşını kafasına göre biçimlendirebileceğine ve bunda da hakkı olduğuna inanıyor. Vatandaşa etnik kimlik, ana dil, din, yaşam biçimi tercih edip dayatmaya kalkıyor. Oysa insanlar devletin kendi tercihlerine saygılı olmasını istiyorlar. Yurttaşlarının etnik kimlik, dil, din gibi tercihlerindeki farklılığa saygı duyup bunlar arasında ayrım yapmadan, hakemlik yapmasını istiyorlar.

Kendine güvenen, ülkesinde yaşayan kendi ırkından, renginden, mezhebinden ve inancından olmayanlarla önyargısız kurduğu sağlam ilişkilerin geliştirilmesine imkân sağlayan, birlik ve kardeşlik duygularını bilinçli bir şekilde yaşayan akıllı başında bireylerin var olması için eğitim alanında mutlaka aşılması gereken engelleri aşmak durumundayız. Demokratik dünyanın geldiği bu noktada çocuklarımıza hayata asker gözüyle bakmalarını sağlamakla ne bilimde, sanatta, ekonomide nede insan hakları alanlarında bir ilerleme sağlayabiliriz. Farklı kültürlerin, renklerin, ırkların ve inanç türlerinin var olduğu bir coğrafyada tek tip düşünce tarzını ve eğitim politikalarını alabildiğince tartışmak ve çözüm önerileri üretmek durumundayız...

Devlet TEKEl’inde zenginleşme mümkün mü? (Ufuk Coşkun)

SİVİL DÜŞÜNCE PLATFORMU

Bu aralar birçok kesim TEKEl işçi kardeşliğini savunuyor. Bazı kanallar işçilerin eylem görüntülerini dramatize ederek bu konuda duygusal yayınlar yapıyor. Gazeteciler işçilerin zaferini kutlayan yazılar yazıyor. Örneğin Milliyet Gazetesi yazarı Ece Temelkuran; “Zafer, kardeşliğindir. Zafer, işçinindir. Hiçbir gazete bunu birinci sayfasına koymasa bile, bir tek televizyon vermese bile bu böyledir ve Türkiye tarihine böyle geçecektir. Yeni bir dönemin başlaması yakındır. Zafer, şimdiden işçilerindir. Bin kere helal olsun” diyor yazısında. Ancak kendisi özel sektörde çalışıyor. Maaşı iyi, imkânları geniş... Şirket sahibi Aydın Doğan çalışanlarına iyi bakıyor çünkü. Ece hanım koskoca bir özel şirketin -kendi deyimiyle sermayenin- nimetlerinden yararlanıyor ancak TEKEl işçilerine acımıyor. Onlarda benim gibi rahat etsin demiyor. Bu insanlara kötülük ediyor bir bakıma...

Özelleştirme yanlış anlaşıyor;

Özelleştirmeye karşı olan kesimler, özelleştirmeyi “halkın malını özel sermayeye peşkeş çekme” olarak değerlendiriyorlar. Kampanyalarında, milli menfaatlerden, ulusal bağımsızlıktan yerli kurumların yabancılara peşkeş çekilmesinden bahsederek ciddi bir özelleştirme karşıtlığı yaratıyorlar. Sendikaların birçoğu da özelleştirme karşıtlığını “halkın emeğiyle halk için kurulan...” diye başlayan tezlerle karşı duruyorlar. Aynı zamanda özelleştirilen kurumlarda emekçilerin işsiz kalacağı, mağdur olacağı endişesiyle hareket ediyorlar. Ancak genel manada ciddi bir proje de üretmiyorlar. Halkın malı olarak görülen kurumlar aslında devletin malı değil midir? “Devletin malı deniz” tabiri belki de dünyada sadece bizim ülke için geçerli bir tabirdir. Yemeyeni de iyi karşılamazlar. Özelleştirme, işçi sınıfı ve emekçiler aleyhine geliştirilen neo-liberal stratejinin ana eksenlerinden biri olarak değerlendiriliyor. Bunun yanında kapitalizmin, bir bütün olarak işçi sınıfına karşı yürüttüğü sınıf

mücadelesinin ürünü olarak görülüyor. Kapitalist düzen işçi ve emekçi sınıfını ortadan kaldırmak için devlete bağlı kurumların özelleştirilmesini dayatıyor onlara göre. Oysa gerçek bu değildir. Ortada ne kapitalizmin bir dayatması var nede emekçi kesime yönelik art niyetli geliştirilen politikalar söz konusu.

İstenilen şey, işletmeleri, kurumları devlete bağlamak ve her şeyi devletin kontrol etmesini beklemek... Örneğin eğitimin finansmanından müfredatına varıncaya kadar eğitimle alakalı ne varsa tek aktif yön verici devlet olsun, devlet kâğıt üretsın, telefon şirketi kursun, petrol çıkartıp satsın, sigara ve içki üretsın, enerji pazarlasın sonra fabrikaların başına müdür atayıp işçilere de bol miktarda maaş ödesın. Sonra bu müdürler yolsuzluk yaptığında devlet kurumunu kurtarsın vs.Oysa bugüne kadar devletin müdahale ettiği, çekip çevirdiği ne kadar kurum-kuruluş varsa birçok bakımdan hep sorunlu olmuştur. Çünkü devlet yapısı itibarıyla kötü bir eğitimcidir, kötü bir iletişim uzmanıdır, rekabet etmeyi bilmeyen, kampanya düzenlemekten bile aciz kötü bir şirket yöneticisidir aynı zamanda. Bunu daha evvel özelleştirilmeyen kurumlarda gördük. Bugün özelleştirme karşıtı tezlerin altında yatan devletçi zihniyetin ciddi manada sorgulanması lazım. Özellikle muhafazakâr kesim özelleştirme karşıtlığını kendi içinde sorgulaması gerekir. Çünkü bugün şikâyet ettikleri örneğin eğitim kurumlarında tek tipçi dayatmalar, andımız, askeri ritüeller, başörtülü kızların okullara alınmaması, zorunlu din derslerinde laikliğin dayatılması gibi sorunlar devletin bünyesinde ve devletin bizzat çekip çevirdiği, yönettiği eğitim kurumlarında gerçekleşmektedir. Ancak ne gariptir eğitimin özelleştirilmesi konusunda ciddi tezler üretmiyorlar. Ve temelde özelleştirmeye karşılar.

Sırtını devlete yaslama zihniyeti;

Bu aralar TEKEL işçilerinin gösterdiği tepkiyi daha evvel SEKA'da TELEKOM 'da ve TÜPRAŞ'ta görmüştük. Özelleştirmeye karşı gösterilen tepkilerin büyük bir çoğunluğu aşırı devlet sevgisinden kaynaklanmıyor kuşkusuz. TELEKOM'un özelleştirilmesi sürecinde TELEKOM üst düzey yetkilileri işçi çıkartılmayacağını ve maaşlarda da çok ciddi kayıplar olmayacağını yazılı ve sözlü olarak belirtmelerine rağmen eylemler devam etmişti. Herkes çok iyi bilir ki özel şirket yöneticisi, işçisini çalıştırır. Hatta her işçinin haftalık performans grafikleri olur. Çünkü rekabetçi piyasa ortamında iyi hizmet sunabilmesi ve kar elde edebilmesi için bu gereklidir. Ancak devlet kurumu öyle değildir. Kişi rahattır, işten atılma riski yoktur. Bu yüzden az iş bol muhabbet vardır kurumlarda. Dolayısıyla verim düşüktür, üretim zayıftır, başarı yok denilecek kadara azdır.

Bugün TEKEL'in özelleştirilmesi konusunda rahatsız olanlar daha doğrusu genel anlamda özelleştirmeye karşı olanlar, devletin her alanda eli olsun isteyenler, -başta TEKEL işçileri olmak üzere birçok insan- aslında bilmeden kendi kuyularını kazmaktadırlar.Peki, hükümetlerin hiç mi hatası yok? Elbette var.Bu insanları ne olursa olsun apar topar kapının önüne koymayacaktı hükümet..4-C gibi işçi aileleri için fevkalade tehlike arzeden bir statüde işçileri defolu mal muamelesi yapmaktadır hükümet. Özelleştirme çevrede mağdurlar yaratarak olmamalıdır.Ancak sendikalar devletin bu tip işletmelerden elini eteğini çekmesi konusunda da bir daha düşünmek zorundadırlar.. Başka türlü zenginleşmek mümkün değil çünkü... Üretme derdi olmayan ancak bol tüketen tembel bir zihniyetle işimiz bir hayli zor. Türkiye başından beri kalkınmasını, modernleşmesini, cumhuriyeti ve laikliği koruma görevini vs. memurlar üzerinden sürdürmeyi hedef yapmış bir ülkedir. O yüzden ki yıllardır Türkiye'nin en küçük köyünden en büyük şehirlerine varıncaya kadar tüm babalar çocuklarına "tuvalet bekçisi ol ama mutlaka sırtını devlete daya" diye öğütlemiştir. Hala bu zihniyet devam etmektedir. Kimse çocuğuna ülken için sanatçı ol, iş adamı ol, fabrika kur, ticaret yap, teknoloji üret

diye öğütlemeyiz. Bu bir Türkiye gerçeğidir maalesef. Bu yüzden devletin bir kurumu özelleştirildiğinde sanki kalbimizi söküyorlarmış gibi geliyor bize. “Halkın emeğiyle, halk için kurulan” dedikleri bu tür kurumları/işletmeleri halka yar etmemek için aylardır eylem yapılıyor. Bu gerçekten çok ilginç bir durumdur.

Emek fetişizmi sakıncalıdır;

Lawrence W.Reed ; “Özgür ve bağımsız bir halk geçimini temin etmek için devletin eline bakmaz. Böyle bir halk devleti “bedava” kıyakların fışkırdığı bir pınar olarak değil, özgürlüklerin koruyucusu bir aygıt olarak görürler; barışı temin çevresinde dönen, minimal fonksiyonlarla sınırlı, herkesin önündeki fırsatları maksimum düzeye çıkarmaya çalışan, bunun dışında bizi kendi halimize bırakan bir aygıt” diyerek bir bakıma devlete yaslanmanın, kapağı devlete atmanın, devleti büyötmeye dönük politikaların uzun vadede yarardan çok zarar getireceğini belirtir. Ne yazık ki bizim gibi ölkelerde devlete yaslanma zihniyeti hala devam etmektedir. Bunun bir bakıma özelleştirme kavramının zihni alt yapısının yeterince anlaşılamamasıyla yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Emek hiç kuşku yok ki değerlidir. Ancak emeği bir fetişizm haline dönüştürmek sakıncalıdır. Emekçilerin görüldüğü her yerde akan suların durduğu bir ölkede yaşamaktayız. Emekçinin bizzat emek kavramını öne sürerek söylediği her söz, öne sürdüğü her tez doğru olmayabilir. Bu açıdan bakıldığında sendikalar emek, emekçi kavramlarını onların geleceğine refah ve huzuruna yön verecek ölçüde yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Bugün konuşulan birçok sorunun, mağduriyetin ve üretim düşüklüğünün bizzat devletin kontrol altında tuttuğu kurumlarda görülmesi bir tesadüf değildir.

Kapitalizm sosyal adalet getirir (Emre Er)

Kapitalizm modern üretimin bir yöntemidir. Bu yazı modern üretimi, kapitalist yöntemi, kapitalist süreçleri açıklayacak ve bu çerçevede, kapitalizmin krizlerine ışık tutacak. Umuyorum ki bu yazıyla birlikte içinde bulunduğumuz küresel krizi daha iyi anlayabileceğiz. Sistemik krizin kaynağına indiğimizde, kapitalizmin sonu geldi mi, gelir mi, gelecek mi, bu soruların da cevaplarını verebileceğiz. Kapitalizm gerçekten krize girdiğinde gelir dağılımı uçurumunun kapanacağını, sosyal adaletin gerçekleşeceğini açıklayacağız.

Kapitalizmi modern üretim yöntemi olarak tanımlıyorsak öncelikle modern üretimi açıklayarak başlamak gerekir.

Teknoloji. Modern üretim “teknoloji” ile başladı. Böylece üretim araçları değişti. Ama bu değişim gerçekleşip son bulmadı, hala devam ediyor. Çünkü teknoloji doğası gereği sürekli değişme halindedir. Bu nedenle “modern”in anlamında bir durağanlık söz konusu değildir. Teknolojinin değiştirdiği araçlar ile üretim yapıldığı sürece “modern üretim” yapıyor olacağız.

Makineleşme. Teknolojik gelişme makinelerde vücut buldu. Ekonomideki çağı atlatan makinelerdir. Bir adım daha ileri gidersek onların belli bir ürünü üretmek için bir araya geldikleri fabrikalardır. Makinenin üretime girmesi eski üretim araçlarının ortadan kalkmasına yol açtı.

Daha ucuz daha kaliteli. Makinenin ürettiği ile atölye üretimi arasındaki fark neydi? Kısaca kalite ve fiyat diye tanımlayabiliriz. Bu nedenle atölyeler fabrikalar karşısında kaybetti.

Ölçek ekonomisi. Makinenin üretiminin ucuz olmasının bir nedeni teknoloji iken bir başka nedeni de ölçek ekonomisidir. Fabrika seri üretim yaptığı için hammaddeyi çok yüksek miktarlarda temin eder. Hammadde tedarikçisi bütün ürünü bir anda satabileceği için ek pazarlama, yönetim ve ulaşım masraflarından kurtulacaktır. Böylece fabrikanın girdi maliyetleri düşer.

Uzmanlaşma. Fabrika sadece atölyelerin pastasını ele geçirmedi; aynı zamanda pazarı da büyüttü. Feodal dönemde her köylü birçok ihtiyacını kendisi karşılarken fabrika artık kişinin kendisinin ürettiğinden de daha ucuza mal edebiliyordu. Mesela kazak örmek için alınan ip, hazır kazaktan daha pahalı hale gelmişti. Mesela tavuk yetiştirmenin maliyeti hazır tavuk almaktan daha yüksektir. Böylece kişi uzmanı olduğu işin dışında üretimden elini git gide çekmeye başladı.

Bireyin geliri arttıkça uzmanlaşma sadece mal değil hizmetler bazında da ortaya çıkar. Bu durumu en çok gıda sektöründe gözlemleriz. Kişi geliri arttıkça evde daha az yemek yapar, eve yemek siparişi vermeye başlar.

Ticaret. Üretimde uzmanlaşma ticaret hacmini hızla artırdı. Kişi yaptığı iş karşılığında aldığı para ile diğer bütün ihtiyaçlarını gidermek zorundaydı. Böylece paranın önemi çok arttı.

Modern öncesi üretimde kapitalist bir anlayışa rastlamak mümkün değildir; çünkü daha fazla kazanmak mümkün değildir. Feodalitede üretim temel olarak tarım ve hayvancılık ile gerçekleştirilir. Toprağın altında ve üstündeki her şeyin sahibi beydir. Bu kendi kendine yeten ekonomik sistemde derebeyi, her türlü ihtiyacı karşılayacak üretimi köylülerine yaptırır. Tarımsal ve hayvansal ürünler her derebeylik tarafından üretilebildiği için ticarete gerek duyulmaz. Böylece sistem ihtiyaçtan fazlasını üretmez.

İhtiyaç fazlası üretim. Kapitalizm ihtiyaç fazlası üretimle ortaya çıkar. Yani modern üretimle ortaya çıkar. Çünkü ihtiyaç fazlası üretimi yaratan ve ticareti geliştiren yukarıdan tanımladığımız modern üretim süreçleridir.

İhtiyaç fazlasını üretmek ve bunu satmak para kazanmak, zengin olmak demektir. Bu nedenle üretim araçları satın alabilen kişiler, “kapitalistler” üretimlerini sürekli artırma yoluna giderler.

Biriktirme. Kapitalist sistem biriktirme üzerine kuruludur. Kapitalist elindeki parayı üretime yatırır. Üretimden elde edilen karın bir kısmını kendi ihtiyaçları için harcar, diğer bir kısmı ise tekrar üretime aktarır. Böylece üretime aktarılan para sürekli artar. Biriktirme işlevini devlet yaparsa ekonomik sistemi sosyalist olarak, birey yaparsa liberal olarak tanımlarız. Ancak her ikisinde de modern üretimin yöntemi “kapitalist”tir. Devlet de aynı birey gibi kazandığı paranın bir kısmını ihtiyaçları için kullanır, diğer bir kısmını ise üretime tekrar geri döndürür.

Kapitalist mekanizma. Ekonomi kapitalist yöntemle yaratılan karın şu süreçlere dönüşmesiyle modernleşir: kar-yatırım-üretim-istihdam. Bir ekonominin modernleşmesi demek iş gücünün tamamının modern üretim araçları ile üretim yapan tesislerde çalışması demektir.

Feodal dönemde ekonomisi tarıma dayanan ülkelerde iş gücünün büyük bölümü tarımda çalışır. Tarımda modern üretim araçları kullanıldığında, tarımda çalışan nüfus toplam istihdamın %5'ine geriler. Sayısal olarak ekonomik modernleşmenin gerçekleşmesi bu %5'e ulaşmak ile mümkündür.

Liberalizmin ak kitabı

Tabii tarımda çalışan insanları şehirlerde sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam edebilmek için modern üretimin hızla gelişmesi gerekir. İşte bu gelişmenin ne kadar hızlı olacağı temel olarak

“kapitalist mekanizma”ya bağlıdır. Üretimden elde edilen kar ne kadar yüksek olursa yatırım, üretim ve istihdam da o kadar yüksek olacaktır.

Kapitalizmin süreçleri. Dünyanın herhangi bir yerinde bir ülke, ekonomisini modernleştirme yoluna giderse benimsediği ekonomi sistemi ne olursa olsun kapitalist mekanizmayı çalıştırır. Mekanizmanın çalışmaya başlamasıyla birlikte kapitalist süreçlere girilir.

a. İşsizlik patlaması. Modern ekonomi teknoloji-makineleşme ile başlar, böylece verimliliği artırır. Verimlilik insan emeğinin yerini makine aldığı için artar. Bu nedenle modern ekonomiye geçişin en başında işsizlik bir anda çok fazla artar. İş gücü arzı çok yüksek, istihdam ise dar olduğu için iş gücünün maliyeti çok düşer. Kapitalist mekanizmanın birinci ayağı olan kar böylece çok yüksek düzeyde gerçekleşir. Kapitalist elde ettiği karı yatırıma dönüştürerek istihdamı hızla artırır. Ancak istihdam ne kadar hızlı artarsa artsın çok yüksek hacimdeki işsiz stoğunu emmesi uzun zaman alır.

Bu aşamanın en büyük sorunu düşünüldüğü gibi düşük işçi ücretleri değil, işsizliktir. Kapitalizmin bu ilk döneminde devletin işi gerçekten çok zordur. Küçük çaplı üretim yapan bütün işletmeler bir anda kapanır. Bu işletmelerde çalışan ustaların bir kısmı fabrikalarda çalışmaya başlasa da bir çoğu da işsiz kalır. Milyonlarca aile içinde hiçbir ferdin çalışmıyor olması çok büyük toplumsal bir sorundur.

b. Erkek işsizliğinin azalması. Tarım nüfusu yaşam şartları çok kötü olduğu için bir an önce modern üretim imkanlarına kavuşmak ister. Bu da tarım modernleşse bile mümkün değildir; çünkü modernleşen bir ekonomide tarım toplam istihdamın sadece %5’ini içerir. Yani en başta toplam istihdamın %60’ından fazlası tarımda çalışırken bu oranın tek hanelere düşmesi gerekiyor. Bu nedenle iş gücü sanayi ve hizmetler sektörlerine dahil olmak zorundadır.

Aileler şehre göç ettiklerinde ilk olarak evin erkeğine bir iş bulunmalıdır ki, ev geçimini sağlayabilsin. Bu nedenle tarımda çalışan sayısı modern seviyeye inene kadar kapitalist mekanizmanın her tarım işçisine bir iş yaratması gerekir. İş yaratıldıkça tarım nüfusu düşecektir. Böylece tarım da modern üretim araçlarını kullanmak zorunda kalacaktır. Tarımdaki fazla erkek nüfus sistem tarafından emildiğinde tarım tümüyle modern hale gelir. Böylece ekonomi bütünüyle modernleşmiş olur.

c. Kadın işsizliğinin azalması. Erkek işsizliği azaldıkça işçi ücretleri artar; ancak bu artış çok yavaş olur. Özellikle başlarda işsizlik o kadar yüksektir ki, azalması pek bir şey ifade etmez. Erkek işsizliği sorununun ortadan kalkmasına doğru ücretlerde yükseliş trendi başlar. Asıl yükseliş ise erkek işsiz stoğunun tamamlanıp, kadınların iş hayatına katılmaları ile olur. Çünkü kadının çalışabilir hale gelmesi erkeğe oranla daha zordur. Kadının doğurganlığı çalışmasının önündeki önemli bir engeldir. Bir çocuğu doğurmakla iş bitse belki o kadar sorun olmayabilir; ancak doğumun ardından çocuğun bakımı söz konusu olur. Uzmanlaşma başlığı altında hizmetler sektörünün nasıl geliştiğini anlatmıştık. Kişinin geliri arttıkça hizmet bazında yaptığı işleri de dışarıdan satın almaya başlar. Kadının da çocuğun bakımını bir kreşe bırakabilmesi için gelirinin yüksek olması gerekir. Bu nedenle sistemin kadın iş gücünü çekebilmesi için ücret seviyelerini yükseltmesi gerekir.

d. Mekanizmanın yavaşlaması. Kadın iş gücü mekanizma tarafından emilirken ücretler artar, üretimden elde edilen kar düşer. Kar düştükçe daha az yatırım olur, daha az çalışma imkanı yaratılır. İşte kapitalizmin krize girmesi bu sürecin sonunda gerçekleşir.

Liberalizmin ak kitabı

Kapitalizmin krize girmesi demek “kapitalist mekanizma”nın çalışmaması demektir. Teknik olarak bu imkansızdır, çünkü modern üretimin varlık nedeni olan teknoloji sürekli gelişir. Teknoloji geliştikçe

üretim araçları değişir, verimlilik artar, iş gücüne duyulan ihtiyaç azalır ve yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar. Böylece mevcut iş gücü ile daha fazla üretim yapmak imkanı hale gelir. Ancak teknolojiye bağlı değişim kapitalist mekanizmayı çok yavaş çalıştırabilir. Günümüzdeki hiçbir teknolojik gelişme mekanizmayı bir ekonomiyi en baştan modernleştirmekten daha hızlı çalıştırmamaktadır. Kapitalizmin krizi dediğimiz şey aslında “insanın mutluluğu” olacaktır. Çünkü bir ekonomi tümüyle modernleştikten sonra iş gücü ücretleri hızla artacak, diğer yandan kapitalistin kar marjı git gide düşecektir. Böylece şu günlerde çok şikayet edilen adaletsiz gelir dağılımı meselesi çözüme kavuşacaktır. Kapitalizmde kriz olgusunu şimdilik bir kenara bırakıp devam edelim.

Şu ana kadar ortaya koyduk ki kapitalizm bütün ekonomik sistemlerde kullanılan ortak yöntemdir, ve başka bir yöntem de bulunmamaktadır. Ama, günlük hayatta kapitalizm ile komünizm hatta sosyal devlet hiç yan yana durmuyor. Sovyetlerin çökmesi komünizm karşısında kapitalizmin zaferi olarak yorumlanıyor. Bu neden kaynaklanıyor?

Ekonomik sistemler arasındaki fark kapitalizmin süreçlerinin ilki yüzünden ortaya çıkar. İlk süreçte işsizlik bir anda fırladı. Çok sayıda ailede çalışan kalmadı. Bu duruma devletin ne kadar seyirci kaldığına göre ekonomik sistemler ayrılıyor. Kapitalist mekanizmaya olan dış müdahaleler ne kadar fazla olursa biz o devleti o kadar sosyal ya da sosyalist olarak tanımlıyoruz. Devletin mekanizmaya olan müdahalesi karın bölüşümü üzerinden olur.

Kapitalist çıkmaz. Bütün devletlerin amacı ekonomilerini en hızlı şekilde modernleştirmektir. Bu da kapitalist mekanizmayı en hızlı şekilde çalıştırmakla yani karın üretime en üst düzeyde dönüşümü ile mümkündür. Ancak diğer yandan da kapitalizmin ilk sürecinde işsizlik çok yüksektir. Karın bir kısmı işsizlere aktarılırsa kar yatırıma daha az dönüşecek, daha az iş yaratılacak, bunun sonucunda işsizlerin sayısı artacaktır.

Karın bölüşdürülmesi. Kapitalizmde karın bir kısmının kapitalistin tüketimine diğer bir kısmı ise yatırıma aktarılır. Komünizmde kapitalist, devlet olduğu için devletin bir birey gibi ihtiyaçları söz konusu değildir. Bu nedenle devlet karı liberal ekonomideki “birey kapitalist” gibi tüketime harcamaz. Bu açıdan bakıldığında komünizm kapitalist mekanizmayı daha hızlı çalıştırabilir.

Sisteme devlet müdahale etmezse kar yukarıda anlatıldığı şekilde bölüşülür. Ancak devlet her çağda karın içinden başka harcamalar yapar. Bugün en liberal devlette bile kapitalistin elde ettiği karın bir kısmı çalışmayacak durumda olan muhtaçlara harcanmaktadır. Bu kesim her çağda bir toplumda bulunduğu için hesaplarımızın dışında bırakıyoruz.

Devlet karın bir diğer kısmını da işsizlere harcar. Özellikle kapitalist süreçlerin ilkinde ortaya çıkan işsizlik sorunu karşısında böyle bir tepki oluşur. Yine aynı dönemde işçi ücretleri çok düşük olduğu için devlet karın bir kısmıyla da işçi ücretlerini yükseltir.

Komünist sistemde karın bölüşdürülmesi. Komünizme ihtiyaç duyulmasının sebebi liberal piyasada en başta gelirin çok adaletsiz dağıtılması ve işsizlerin kaderlerine terk edilmesidir. Komünist ekonomi sistemi her bireye minimum bir hayat standardı yaratacağı iddiasıyla ortaya çıkar. Bu amaçla kapitalist süreçleri kontrolü altına alır.

Liberalizmin ak kitabı

Komünist devlet kapitalist mekanizmaya müdahale ederek işsizliğin üzerini örter. Görünürde herkes çalışır; ancak verimlilik çok düşüktür. Bu durum ekonomideki potansiyel işsizliğin devam etmesi

demektir. Aslında her şey karın bölüştürülmesi ile ilgilidir. Devlet karın bir kısmını kapitalist mekanizmaya aktarmaz, potansiyel işsizlere harcar.

Komünist sistemde her bireyin ihtiyacını önemsemenin ardındaki motivasyon devletin meşruiyetinin bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılaması üzerine kurulmasıdır. Komünist ideoloji bireylerin sadece temel liberal haklara değil aynı zamanda sosyal haklara da sahip olmasını öngördüğü için bu devletlerde sağlık, eğitim gibi alanlarda ücretsiz hizmet verilir. Bunun ötesinde lüks ihtiyaçlar devletin ilgi alanında değildir. Mesela bu sistemde her eve haftada 1 kilo kıyma girer; ama 2 kilo kıyma almak dahi lüktür. Komünizmde bireyin ihtiyaçlarını “lüks” düzeyinde karşılamak için sistemik bir motivasyon yoktur. Aslına bakılırsa “lüks”süzlük çok da büyük bir sorun teşkil etmez; hatta birçoğumuz böylesinin liberal ekonomiden daha üstün olduğunu iddia edebilir.

Karın lükse aktarılmaması nedeniyle aslında işsizlere aktarılan para kapitalist mekanizmayı yavaşlatacak kadar da çok değildir. “Kapitalist çıkmaz”ın gelişim önündeki engelleyiciliği sanıldığı kadar büyük olmaz. Liberal ekonomide de kapitalist karın bir kısmı ile kendi lüks ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bir karşılaştırma yapıldığında komünizmde işsizlerin lüks olmayan ihtiyaçlarının karşılanması ile liberal ekonomide kapitalistin lüks ihtiyaçlarının karşılanması tutar olarak çok farklı olmayabilir. Oysa liberal ekonomide kapitalist mekanizma hiç de yavaş çalışmıyor. Öyleyse komünizmde de işsiz lüks olmayan ihtiyaçlarının karşılanması karın yatırıma giden kısmını çok fazla düşürmez.

Komünist devlette kapitalist mekanizmanın çalışmasını engelleyen temel etken karın üretime tekrar aktarılması için yeterince motivasyon olmamasıdır. Komünizmde üretim araçlarının sahibi devlet olduğu için bu araçları devlet adına çalıştıran da devleti yöneten kadrodur. Bu kadro birey kapitalist gibi üretim arttığında daha fazla kazanmaz. Her koşulda musluğun başında yönetici kadro bulunduğu için “kar”ı istediği gibi harcar. Bu nedenle karın büyük bölümü karın bölüştürülmesinde tanımladığımız bütün mecraların da dışına kayar, “devletin ihtiyaçları” için harcanır. Aslına bakılırsa devletin ihtiyaçlarından kast edilen yönetici sınıfın ihtiyaçlarıdır. Karın üretime aktarılan kısmı ise daha fazla üretme yönünde bir motivasyon olmadığı için düzgün yönetilmez.

Karın üretime aktarılmasındaki motivasyonsuzluk zamanla pastayı küçültür. Ne demiştik? Modern üretim teknoloji ile başlar ve hiç durmadan gelişmeye devam eder. Devlet yöneticilerinin daha fazla kazanma doğrultusundaki bireysel bir çıkarları üretimin artmasından geçmediği için kar daha ucuz ve daha kaliteli üretmeyi sağlayacak teknolojik yatırımlara harcanmaz. Böylece komünist ekonomiler zaman içinde liberal ekonomiler karşısında rekabet üstünlüklerini kaybederler.

Aslına bakılırsa rekabet üstünlüğü kaybedilmesine rağmen de yaşanabilir; çünkü komünistler sadece kendi aralarında ticaret yapıyorlardı. Evet, belki komünist ülkelerin üretim araçları çağımızın modernlik seviyesini yakalayamazdı ancak sistem devam edebilirdi. Ancak karın üretime aktarılmasındaki motivasyonsuzluk bu sistemde o kadar yüksek ki varolan üretim bile doğru düzgün yapılamıyor. Böylece, zamanla devlet bireyi sağlık ve eğitimde de destekleyemez konuma geliyor.

Liberal sistemde karın bölüştürülmesi. Liberal sistemde her bireyin ihtiyacını karşılamaya yönelik bir motivasyon bulunmaz. Bu nedenle işçi ücretleri çok düşük düzeyde kalır, işsizlere kardan bir aktarım olmaz.

Liberalizmin ak kitabı

Liberal ekonomi ile liberal siyaset arasındaki çelişki burada ortaya çıkar. Ekonomisi liberal olan birçok ülke günümüzde demokratik rejimlere sahip olduğu için kapitalist süreçlerin ilkinde yaşanan

olumsuzluklar hükümetler tarafından hafifletilmeye çalışılır. Demokratik rejimlerde karın bireyin ihtiyaçlarına harcanmasının arkasındaki motivasyon genel oy esasına göre yapılan serbest seçimlerdir.

Hem demokrat hem liberal ekonomiye sahip ülkelerde devlet vergi yoluyla işsiz nüfusun lüks olmayan ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Ancak karın bir kısmı da kapitalist bireyin lüks ihtiyaçlarına aktarıldığı için aslında liberal ekonomilerde üretime aktarılan paranın komünist ekonomilere göre daha düşük olması gerekirdi. Ancak komünist sistemde karı üretime aktarmadaki motivasyonsuzluk her şeyi mahveder.

Liberal ekonomide karı üretime aktaran bireydir. Birey kapitalist mekanizmanın girdisini ne kadar yüksek tutarsa o kadar fazla kazanacağını bildiği için üretime aktaracağı karı daima yüksek tutmaya çalışır. Daha fazla kazanma hırsı kulağa antipatik gelebilir; ancak kazandığı parayı kapitaliste yedirmeyen, onunla yeni fabrikalar kurdurup istihdamı artıran da bu hırdır. Onun için liberal sistemin dinamosu olarak tanımlanabilecek “aç gözlülük” toplum için çok faydalıdır.

Ya birey karı üretime aktarmak yerine kendi ihtiyaçları için harcarsa? Evet, böyle bir durum söz konusu olabilir, ancak hiçbir zaman bir komünist devlette devletin yaptığı kadar savurganca olmayacaktır. Çünkü birey parasının tamamını yerse gelecekte zor duruma düşeceğini bilir. Ancak komünist devlette devlet görevlisi yolsuzluk yaptığında bunun sonucu çok uzak bir gelecekte belki de kendisi öldükten sonra ortaya çıkacaktır.

Gelişmekte olan liberal ekonomilerde üretim araçlarının sahiplerinin servetlerini savurganca tüketime harcamalarını kısıtlayıcı tedbirler almak yine de çok yararlı olacaktır. Bu nedenle Türkiye’de de lüks tüketim mallarına ek yüksek vergiler konması çok doğru bir uygulamadır.

Sosyalliğin ölçütü. Liberal ekonomilerde devlet “kapitalist birey”den ne kadar fazla vergi alırsa o kadar sosyal olur. Amaç bu vergilerle işsizlerin lüks olmayan ihtiyaçlarını gidermektir.

Popülizm. Sosyal devlet genel oy esasına göre seçim yapan ülkelerde “popülizm” noktasına ulaşabilir. Ben popülizm ile sosyal devleti iki noktada ayırıyorum. 1. Sosyal devlet geliri olmayan vatandaşa kaynak aktarır, popülist devlet ise bunun yanında işçi ücretlerini piyasa dengesinden daha yukarı çeker. Bunu mesela asgari ücret uygulayarak yapar. Devletin dışarıdan müdehale ederek işçi ücretlerini artırması kapitalist mekanizmayı yavaşlatır. 2. Popülist devlet geliri olmayan vatandaşa öyle aşırı yardım yapar ki insanlar çalışmaktan soğur. Bu da iş gücü arzını azalttığı için işçi ücretlerini yukarıya taşır, kapitalist mekanizmayı yavaşlatır.

Türkiye neden Çin kadar yüksek büyüme oranları tutturamıyor diye düşünmüşseniz şu anda cevabınızı aldınız. Türkiye ve Türkiye gibi birçok Latin Amerika ülkesinde seçimler serbest yapılır. Bu nedenle iktidarlar oy kaygısıyla popülizm yaparlar. Sosyal devlet ilkesi adı altında kaynakları ihtiyacı olan olmayan herkese dağıtırlar. Böylece üretimde istihdam yaratacak kaynaklar tüketime gider, kapitalist mekanizmanın çalışması yavaşlar.

Liberalizmin ak kitabı

Kapitalizm sosyal adaleti getirir. Kapitalist süreçlerin ilkinde işsizliğin çok arttığını ve bunun sonucunda hiçbir geliri olmayan ailelerin çok kötü bir duruma düştüğünü kabul ettik. Ancak sonraki süreçlerde işsiz sayısı azaldıkça her insanın sistem içerisinde çalışarak gelir sahibi olabileceğini ve refah içinde yaşayabileceğini de görüyoruz. Bu nedenle para mümkün olduğunca kapitalist döngünün içinden çıkmamalı. Kar ne kadar hızlı bir şekilde istihdama dönüşürse işsizlik o kadar hızlı azalır.

Kapitalizmin ileri dönemlerinde işsizliğin azalmasıyla piyasadaki iş gücü arzı azalacağı için işçi kıymetlenir. Böylece sistemin kendisi işçinin çalışma koşullarını iyileştirir, işçi ücretleri sistem dinamikleri tarafından yükseltilir.

Benim bu yazıda sosyal adaletten kastım her insanın lüks olmayan hayat standartlarına sahip olmasıdır. Bu da her aileden en az bir kişinin çalışması ve işsizliğin azalması sonucunda işçi ücretlerinin 4 kişilik bir ailenin geçimini sağlayacak düzeye gelmesi ile mümkündür.

İş gücü artışı. Sosyal adaletin temelinde işsizliğin azalması yatıyor. Bunu şimdiye kadar yaratılan iş bazında inceledik. Ancak diğer yandan yeni çıkan iş gücünü de göz ardı etmemek gerekir. Eğer bir ekonomide yeni iş gücü arzı yüksekse ne kadar iş yaratılırsa yaratılsın sistem sosyal adaleti sağlayamaz. İşte bu noktada ikinci açıklamamızı yapacağız. İlk olarak istihdamın nasıl arttığını açıkladık. İkinci olarak yeni iş gücünün modernleşen bir ekonomide nasıl azalacağını analiz edeceğiz.

Modernleşen ekonomilerde nüfusun azalması. Ekonomik modernleşme yaşayan ülkelerde nüfus artış hızı er ya da geç mutlaka düşer. Böyle ülkelerde insanlar zenginleştikçe daha az çocuk yaparlar. Çünkü emek modern üretimde istihdam edildikçe çocuk bir ihtiyaç olmaktan çıkar, lükse dönüşür.

Hiç düşündünüz mü çoğumuzun anne babası 5-10 kardeş de neden bir çoğumuz 2 kardeşiz diye? Diğer yandan 20 tane kardeşi olanlar da hala mevcut. Bütün cevapların anahtarı modern üretimde. Emek ona dahil oldukça doğumlar azalıyor. Neden?

Çünkü modern üretim az ama nitelikli insana ihtiyaç duyar. Artık eskisi gibi çocuğu tarlaya gönderip rızkını çıkarmak mümkün değil. Para kazanabilecek duruma gelebilmesi için yıllarca eğitim görmesi gerek. Çocuk önceleri tekstil gibi emek yoğun sektörlerde kaçak çalıştırılsa da modern gelişmenin daha ileriki safhalarında teknoloji yoğun sektörlerde yatırımlar arttıkça çalışma yaşı gitgide yükselir.

Eskiden tarlada çalışıp ailesine faydalı olan çocuk artık okula giden bir masraf. Okul da yetmez üstüne dersane, özel öğretmen... Şöyle bir soru sorsam: 18 yaşına kadar çocuk yetiştirmek mi Ferrari mi? Nasıl olur cevabınız? Çocuğa iyi düşünün. Çünkü masraflar bu kadarla da kalmıyor. İşsizliğin yüksek olduğu bir ülkede yaşadığımız göz önüne alınırsa üniversitede bir iş bulmak da zor. Bu demek oluyor ki anne-baba olarak bankamatik hizmetine 18 yaşından sonra da devam.

Bu kadar pahalı bir şeyden çok sayıda yapmak pek kulağa hoş gelmiyor olacak ki modernleşen ekonomilerde nüfus artış hızı azalır. Alttan gelen yeni iş gücü bir süre sonra talebi karşılayamaz hale gelir. Böylece işsiz stoğu erimeye başlar.

İşsizler tükenince, alttan yeterince yeni iş gücü de gelmeyince sistem kadını üretime çağırır. Kadının da çalışmasıyla eve daha fazla para girmesine rağmen çocuk sayısı daha da azalıyor. Neden? Çünkü çocuk öyle böyle değil gerçekten çok pahalı. Çünkü isteseler de çalışan kadın ve erkeğin birçok

Liberalizmin ak kitabı

çocukla ilgilenecek zamanı bulması çok zor. Modern üretim kadını eğitime ve çalışmaya yönlendirerek doğumu kontrol altına alıyor.

Modern üretim doğumu kontrol altına alır. Nüfus artış hızı modernleşmeye adım atan her ülkede aynı hızla azalmaz, ancak er ya da geç azalır. Modernleşmeye adım atmış ülkeleri kısaca “gelişmekte olan ülkeler” olarak tanımlayabiliriz. Günümüzde bu ülkelerin çoğunluğu iddiamızı doğruluyor. Birçoğunda nüfus artış hızı dünya ortalamasının altında. Ancak bu gruba ait ülkelerden Malezya ve Hindistan

kurala uymamış. Modernleşme karşısında gösterilen kültürel dirençler her yerde aynı hızla boyun eğmeyebilir. Ama modernleşme hep galip çıkar. 2025 yılı projeksiyonlarına bakıldığında Malezya ve Hindistan’da da nüfus artış hızı git gide geriliyor.

İddiamızı ispat eden en önemli veriler aslında gelişmemiş ülkelere ait. Modern üretime geçmemiş bu ülkelerde nüfus almış başını gidiyor. Modern üretime geçme ümidi olmayan Afganistan ve Togo için 2025’te de durum farklı olmayacak. Nüfus artış hızı aynı yükseklikte devam edecek. Buradan da anlaşılacağı üzere nüfus artışını kontrol altına alan modern üretilimdir.

Kapitalist süreçlerin iş gücü açısından tekrar açıklanması. Türkiye’nin şu anki nüfus piramidi üzerinden kapitalist gelişim süreçlerini iş gücü arzı açısından açıklayabiliriz. 15-19 yaş aralığından itibaren Türkiye’de ekonomiye katılan yeni iş gücü artmıyor. Buna karşılık ekonomi sürekli büyüdüğü için büyüme oranı aynı olsa bile yaratılan iş sayısı artacak.

Şu son söylediğimi bir örnekle açıklayayım. Diyelim ki bundan 20 sene önce her sene 20 yeni işgücü piyasaya dahil oluyordu. Bundan 10 sene önce bu sayı 30 oldu. Şu anda 40. Bundan sonra 40 sabit kalacak. Her sene ekonomiye hep 40 kişi dahil olacak. Öte yandan bu sene yaratılan iş 100 ise ekonomi %5 büyüdüğünde önümüzdeki sene yaratılan iş 105 olacak. Tabi burada meselenin mantığını vermek adına birçok başka faktörü hesaba katmadık.

Türkiye’de işsizlik yıllardır azalmıyordu. Çünkü büyüme ekonomiye yeni katılan iş gücünü ancak emebiliyordu. Bundan sonra ekonomiye katılan yeni iş gücünün artmamasıyla işsizlik hızla düşecek. İşsizlik düşecek derken bildiğimiz %10’luk orandan bahsetmiyorum. Tarımdaki gizli işsizliği ve ev hanımlarını hesaba kattığımızda gerçek işsizlik şu anda %50 dolaylarında. Bir başka yazıda bu %50’yi detaylı olarak hesaplayacağım.

Şu anda Türkiye güzel günlere yaklaşmaya başladı. Gerçek işsizlik düştükçe işçi ücretleri artmaya başlayacak, çalışma standartları iyileşecek.

Gelir dağılımı gelişmiş ülkelerde neden bozuluyor. Kapitalist süreçlerde bahsettiğimin aksine bugün gelişmiş ülkelerin bir çoğunda ekonomiye katılan yeni işgücü azaldığı halde işsizlik artıyor. Bu ülkelerde zengin daha zenginleşirken, fakir daha fakirleşiyor. Bu durumun nedeni ekonominin global düzeyde liberalleşmesidir. Global liberalleşme nedeniyle benim kapitalist süreçlerin sonuncusu olarak tanımladığım “mekanizmanın yavaşlaması” sürecinden gelişmiş ülkelerde tekrar uzaklaştık.

Gelişmiş ülkeler ekonomileri modernleşirken popülistleştiler. Yani karın bir kısmına vergi ile el koyarak bunu geliri olmayan vatandaşlara çalışanı çalışmaktan soğutacak düzeyde aktardılar. Diğer yandan işçi ücretlerini piyasa dengesinin üstüne çektiler. Popülist uygulamalar kapitalist mekanizmayı

Liberalizmin ak kitabı

yavaşlattı, işsizliğin çok daha alt düzeylere inmesini engelledi. Ama gelişmiş ülkelerin bugün yaşadıkları sıkıntının ana nedeni bu değil.

Kapitalist mekanizma içinde kar azaldığı zaman kapitalist birey karını artırabileceği pazarlar arar. İşte özellikle batı Avrupa ülkelerinin sosyal devlet uygulamalarına kapitalist bireyin verdiği tepki bu şekilde oldu.

Kapitalist bireyin sermayesini başka ülkelerde kapitalist mekanizmaya sokabilmesi günümüzde sermayenin ve malların bütün dünyada serbestçe dolaşabilmesi sayesinde.

Gelişmiş ülkelerde kapitalist mekanizmaya giren kar sadece azalmadı, bütünüyle başka ülkelerin mekanizmalarına dahil oldu. İşte bu nedenle yatırımların düzeyinde şiddetli düşüşler gözlenmeye başladı. Bu da birçok gelişmiş ülkeyi kapitalist süreçlerde geriye gitmek zorunda bıraktı. Yatırımlar azalınca işsizlik arttı, sermayesini başka ülkelerde değerlendiren kapitalistlerin gelirleri de arttı. Böylece gelir dağılımı adaletsizliği tekrar büyüdü.

Kapitalizmin krizi. Yeni pazarlar olmasaydı, özellikle kadınların istihdama katılmalarıyla birlikte işçi ücretleri yükselecek, diğer yandan kapitalistin karı azalacaktı. Teorik düzeyde kapitalizmin krizi diye tanımlanan da yatırıma giden karın sıfır noktasına yaklaşmasıdır. Mekanizmanın yavaşlaması sürecinde de belirttiğim gibi teorik olarak kar ve yatırım sıfırlanmaz; çünkü değişen teknoloji her daim üretim araçlarını değiştirir. Ancak sadece teknolojideki değişime paralel olarak gerçekleşen yatırım çok aşağı düzeyde olacağından bu durumu kapitalizmin krizi olarak tanımlayabiliriz.

Kapitalizmin krizi açıkladığımız üzere karın azalmasıdır. Bu durumda üzülecek bir şey yoktur; aksine bu noktaya gelindiğinde devlet müdahalesi olmaksızın sosyal adalet gerçekleşecektir. Çünkü bu noktada işsizlik çok düşük olduğu için işçi ücretleri artacak, kapitalistin karı azalacaktır.

Kapitalizmin krizi kapitalist yöntemin ulaşacağı son noktadır ve küresel liberalizm dünyada hakim olduğu sürece bütün dünya bu noktaya birlikte ulaşmak zorundadır. O zamana kadar kapitalist sermayesini mekanizmanın yavaşladığı ülkelere daha hızlı olduğu ülkelere doğru kaydırmaya devam edecektir. Yani kapitalist iş gücünün pahalı olduğu gelişmiş ülkeleri terkedecek, rotasını geliştirmekte olan ülkelere çevirecektir.

2. dünya savaşı sonrası dünyanın geçirdiği ekonomik gelişimden biraz bahsettiğimde durum çok daha iyi anlaşılacak. 1945 sonrasında bütün Avrupa haraptı. Savaş tamamıyla ABD'ye yaramıştı. Savaş ticareti sayesinde ABD dünyadaki altının %80'ini ele geçirmişti. Bu ABD'de inanılmaz bir sermaye birikmiş demek oluyor. Bu büyüklükteki birikim yatırıma dönüştüğünde üretilen malların ABD iç pazarında tüketilmesi mümkün olamazdı. Bu nedenle ABD Avrupa ile ticareti hızla geliştirdi. Ancak harap durumundaki Avrupa Amerikan mallarını nasıl satın alabilirdi? ABD yönetimi ekonomiye fazla gelecek sermayenin bir kısmını Avrupa'ya taşıyarak orada yatırıma dönüşmesini sağladı. Böylece Avrupalının geliri de arttı ve ticaret gerçekleşti. Kapitalist mekanizma bütün hızıyla çalıştırılıyordu.

50'ler ve 60'lar batı Avrupa ve Japonya'da modern üretimin tekrar kurulmasıyla geçti. 70'lere gelindiğinde sistem bir kez daha tıkanıp. Çünkü gelişmiş ülkelerde işsizlik düşmüş, işçi ücretleri yükselmiş ve kar azalmıştı. Buna ek olarak batı Avrupa yönetimleri göçmen politikalarını sıkılaştırarak iş gücü arzının artışı da engellediler. Böylece işçi ücretleri sürekli arttı.

Liberalizmin ak kitabı

Kapitalist tesisine ucuz işçi getiremiyordu. Bu durumda ne yapabildi? Evet, o ucuz iş gücünün olduğu pazarlara gitmeyi tercih etti. Aslına bakılırsa bugün sermaye ve malların dünyada serbest dolaşmasına karşılık emeğin serbest dolaşamaması çok iyidir. Bu sayede sermaye ucuz iş gücünün bulunduğu ülkelere giderek o ülkelerin ekonomilerini de modernleştiriyor.

Sermaye önce Uzak Doğu'daki birkaç küçük ülkeye aktı. Ancak asıl kapitalist mekanizmayı hiç hız kesmeden günümüze kadar çalıştıran Hindistan ve Çin ekonomilerinin modernleşmeye adım atmalarıdır. İş gücü arzı çok üst düzeyde olan bu iki ekonominin modernleşmesi çok uzun zaman alacağı için o zamana kadar mekanizma yavaşlamayacak.

Peki ya, Hindistan ve Çin bittiğinde ne olacak? Bu sefer kapitalistlerin 70'lerdeki toyluğunu tekrarlayacaklarını hiç sanmıyorum. Sıra Afrika'ya ve hatta Ortadoğu'ya gelecek. Hatta şimdiden Afrika kıtasına yönelik bazı çabalar başladı.

Global kriz neden çıktı. "Ama"ları duyar gibi oluyorum. "Ama şu anki kriz de neyin nesi?" Bu kriz yaptığım tanımlamaya uymuyor. Global krizin kapitalist mekanizmanın yavaşlamasıyla bir ilgisi yok. Aksine 70'lerde yavaşlayan mekanizmanın Çin ve Hindistan pazarları başta olmak üzere gelişmekte olan ülke pazarlarının ön plana çıkmasıyla bir ilgisi var. Bu pazarlar ortaya çıkmasaydı önce ABD, batı Avrupa ve Japonya tam da bahsettiğim kapitalist süreçlerin sonuncusuna ulaşabilirlerdi. Batı Avrupa devlet politikalarıyla geçici bir cennet yaşadı da. Ancak sermaye dünyada istediği yere gidebildiği için geçici cennetler bugün yıkılma noktasına geldi. Sermaye bugün işçi maliyetlerinin yüksek olduğu gelişmiş ülkelere düşük olduğu gelişmekte olan ülkelere akıyor. Sermaye bu ülkelere kaçtıkça gelişmiş ülke yönetimleri vatandaşlarını eskisi gibi refah içinde yaşatamıyorlar.

Mallar serbestçe dolaştığı için Çin ve Hindistan'a yapılan yatırımların ürünleri gelişmiş ülkelerin pazarlarına hakim oluyor. İşte kriz son yıllarda devam eden bu süreç yüzünden çıktı.

Gelişmiş ülke yönetimleri kapitalist süreçlerde geriye gitmek istemediler. Sistem içerisinde bu durumun içinden çıkmanın tek yolu işçi ücretlerini piyasanın belirlemesine izin vermekten ve sosyal devlet başlığı altında verilen hizmetleri azaltmaktan geçiyor. Bu türden önlemler genel oy esasına göre serbest seçimlerin yapıldığı ülkelerde yönetimlerin bir daha seçilememesi anlamına geliyor. Şu ana kadar Avrupa'da İngiltere ve Almanya kapitalistin üzerindeki vergi yükünü düşürecek bazı önlemler aldı. Ama bunlar yeterli olmuyor. Bu nedenle gelişmiş ülkeler sistem dışı bazı yollara başvurdular. Kriz de bu başvurulmuş sistem dışı yollar yüzünden çıktı.

Türev yatırım araçlarıyla yapılan dolandırıcılık. Türev yatırım araçları gelişmiş ülkelerde sermaye çıkışının önüne geçmek için önemli bir enstrüman haline geldiler. Türev kağıtlar gerçek değerlerinden koptukları için piyasa bunları olması gereken değerden çok daha yukarıya taşıyabilir. Dünyanın en büyük sigorta şirketleri bu kağıtlara yatırım yaptılar. Evin türev kağıdı gerçek bir evin değerinden çok daha yukarıya çıkabildi. Bu kralın çıplak olduğunu bile oyuna devam etmekte. Çünkü kağıtların değerindeki artış trendi bütün piyasa aktörlerinin lehineydi. Yatırımcılar her şeyin farkındaydı ancak gelişmiş ülke piyasalarına duyulan güven bu suni ortamın uzun süre devam etmesini sağladı.

Yaşananın titan saadet zincirinden bir farkı yoktur. Bunun için ortaya çıkan krizin de kapitalizm ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Yani kriz kapitalist sistemin doğrudan bir sonucu değildir. Bundan 5000 yıl

Liberalizmin ak kitabı

önce de, bir grup zengin hiçbir değeri olmayan kağıtlara çok rağbet etse aynı şey ortaya çıkardı. Bireyler böyle kandırmacılara giriştiklerinde normal şartlar altında devlet müdahale eder.

Böylesi bir oyunun içinde gelişmiş devletlerin önemli bir rolü vardır. Çünkü dünyanın her yerinde dolandırıcılık suçtur ve türev yatırım araçlarının kontrol dışı bırakılması gelişmiş ülke yönetimlerinin organize dolandırıcılığa yukarıda anlattığım nedenden ötürü göz yummasından başka bir şey değildir.

Böyle bir dolandırıcılık bir daha olur mu? Ben bu çapta olmayacağını düşünüyorum. Çünkü gelişmiş ülke ekonomilerine olan koşulsuz güven bundan sonra eskisi gibi sürmeyecek. Türev yatırım araçları karşısında alınan önlemler ilerleyen dönemlerde tekrar gevşese bile ben bundan sonra sigorta şirketleri gibi büyük yatırımcıların gelişmiş ülkelere eskisi gibi güveneceklerine inanmıyorum. Gelişmiş ülke yönetimleri de bu gerçeğin farkında oldukları için piyasa aktörlerine çok ciddi miktarlarda yardım

ediyorlar. Bu bir nevi yıkılan güveni tamir etme çabası; ama ABD de dahil olmak üzere hiçbir ülke vazonun parçalarını bir araya getirse bile bunlardan yepyeni bir vazo yapabilecek güçte değil.

Kapitalizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında adaleti sağlar. Kapitalist mekanizmanın karı yatırıma dönüştürme azmi sayesinde bugün mallar ve sermaye dünyada serbestçe dolaşabiliyor. Böyle olmasaydı karın büyük bölümü gelişmiş ülkelerde sosyal devlet için harcanacak, dünyanın modernleşmemiş ülkelerine sermaye aktarımı olmayacaktı. Bugün gelişmiş ekonomilerin eski durumlarına göre geriledikleri doğrudur, ve global krizin ardından bu trend daha da hızlanacaktır; ancak diğer yandan aynı trend sayesinde ekonomik modernleşme bütün dünyada daha da hızlı yayılacaktır.

Global kriz gelişmiş ülkelerin yaptığı üç kağıtçılığı afişe etti ve faturayı bu ülkelere ve onlara güvenen yatırımcılara çok ağır ödetti. Bundan sonra gelişmiş ülkeler sistem dışı yollara başvurup sermayenin gelişmekte olan ülkelere aktarılmasını yavaşlatamayacaklar; çünkü kendilerine duyulan koşulsuz güven ortadan kalktı. Global kriz bu açıdan bakıldığında dünya ekonomisinin modernleşmesi önündeki en önemli engeli ortadan kaldırmıştır. Bundan sonra önce gelişmekte olan ülkeler, onların ardından Afganistan, Togo gibi gelişmemiş ülkeler hızla modern ekonomiye eklemlenecekler.

Dünya genelinde gelir dağılımı eşitsizliği ne olacak. Kapitalist süreçleri tanımlarken açıkladığım gibi bir ekonomi modernleşmeye başladığında ilk etapta çok yüksek sayıda insan işsiz kalır. Yüksek işsizlik nedeniyle işgücü maliyeti düşecek, yatırımcının karı artacaktır. Kar tekrar yatırıma, üretime ve istihdama dönüşecek ve işsizlik böyle böyle azalacaktır. Mekanizma içinde erkek işsizliği belli bir noktaya gelip sistem kadın çalışana ihtiyaç duyduğu zaman işçi ücretlerinde ciddi yükselmeler görülür.

Bugün kapitalist, işçi ücretleri yükseldiği an bir başka gelişmemiş ülkeye kaçabilir. Bu süreç dünyada bütün ekonomiler modernleşmeye adım atana kadar devam eder. Kapitalist mekanizma bütün ülkelerde çalışmaya başladığında önce erkek işsizliğinin ortadan kalkması beklenir. Mekanizma kadını çalışma hayatını çağdırdıktan sonra bütün dünyada işçi ücretleri artar, kar azalır.

Bugün kapitalizmin geldiği noktada şu 3 sonuç çıkarılabilir:

1) Gelişmiş ülkeler pahalı iş gücü arzları nedeniyle rekabet dezavantajı yaşıyorlar. Global kriz sonrasında bu gruptaki ülke ekonomilerine güvenin azalmasıyla gelişmekte olan ülkelere çok daha

Liberalizmin ak kitabı

hızlı sermaye akışı olacak. Bunun sonucunda gelişmiş ülkelerde emeğin değeri düşecek ve dolayısıyla gelir dağılımındaki adaletsizlik artacak.

2) Kriz sonrasında gelişmekte olan ülkelerin kapitalist mekanizmalarına giren sermayenin artmasıyla yatırımlar çok daha hızlı artacak, böylece bu ülke ekonomileri çok daha hızlı modernleşecek. Böylece bu ülkelerde işsizlik daha hızlı azalacak, gelir dağılımındaki adaletsizlik özellikle kadınların istihdama çağırılmasıyla birlikte azalacak.

3) Gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik kadınların istihdama katılması noktasında daha yavaş azalacak; çünkü kapitalist birey bu noktada gelişmemiş ülkelere yönelecek. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde işçi ücretlerinin artışı da hızlı olmayacak. Ücretlerin hızla artması için gelişmemiş ülke ekonomilerinin modernleşmesini beklemek gerekecek. Gelişmemiş ülkelerde de sistem kadını çalışma hayatına çağırmaya başladığında, bütün dünyada gelir dağılımı adaletsizliği hızla azalmaya başlayacak. En zengin ile en fakir arasındaki uçurum kapanacak. Bu sürecin sonu kapitalizmin krize girmesidir.

Sistemin krize girmesi kapitalist mekanizmanın durması değil, fakat çok yavaş çalışması manasına gelir. Bu gerçekleştiğinde karın çok büyük bir bölümü yatırıma değil, işçiye aktarılacak. Her ailede en az bir kişi çalışıyor olacağı için geliri olmayan kişi sayısı çok az olacak. Böylece sosyal adalet kapitalist mekanizmanın kendisi tarafından gerçekleştirilecek. Öte yandan kar azalacağı için kapitalistin geliri de azalacak. Böylece dünyanın tamamında en zengin ile en fakir arasındaki uçurum kapanacak, gelir adaletli bir şekilde dağılacak.

Kaynakça

Gillman, J.M. (1965): Prosperität in der Krise. Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.

Lemmnitz, A., Schäfer, Heinz (1973): Politische Ökonomie des Kapitalismus: Einführung.

Frankfurt: Verlag Marxistische Blätter.

Marx, K. (1953): Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie Buch 1. Berlin: Dietz Verlag.

Marx, K. (2000): Mechanik und historische Tendenz der Krisen. In R. Kurz (Hrsg. Und

kritisiert), Marx Lesen: Die wichtigsten Texte von Karl Marx für das 21. Jahrhundert. Frankfurt: Eichborn AG.

Marx, K. (1974): Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie. Berlin: Dietz Verlag.

Mandel E. (1968): Marxistische Wirtschaftstheorie I. Band. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Bleaney, M. (1976): Underkonsumption Theories. London: Lawrence and Wishart.

O'connor, J. (1984): Accumulation Crisis. Newyork: Basil Blackwell Inc.

Liberalizmin ak kitabı

Patrick, P. (1970): Werttheorie und Kapitalakkumulation. In K. Rolshausen (Hrsg.),

Kapitalismus und Krise: Eine kontroverse um Gesetz des tendenziellen Falls der Profitrate. Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.

Senf, Bernd (1978): Politische Ökonomie des Kapitalismus. Eine didaktisch orientierte

Einführung in die marxistische politische Ökonomie. Berlin, Mehrwert Band 17. Berlin.

Wallerstein I. (1999): Patterns and Perspectives of Capitalist World Economy. P.R. Viotti and

V. M. Kauppi (Hrsg.), International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Garegnani, P. (1989): Kapital, Einkommensverteilung und effektive Nachfrage: Beiträge zu Renaissance des klassischen Ansatzes in der politischen Ökonomie. Marburg: Metropolis-Verlag für Ökonomie, Gesellschaft und Politik.

Gillman, J.M. (1965): Prosperität in der Krise. Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.

Harris, D. J. (1979): Capital Accumulation and Income Distribution. London and Henley: Routledge & Henley.

Lemnitz, A., Schäfer, Heinz (1973): Politische Ökonomie des Kapitalismus: Einführung.

Frankfurt: Verlag Marxistische Blätter.

Marx, K. (1953): Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie Buch 1. Berlin: Dietz Verlag.

Pasinetti, L.L. (1974): Growth and Income Distribution, Essays in Economic Theory. Cambridge University Press: Cambridge, New York, Melbourne.

Ricardo, D. (1972): Grundsätze der politischen Ökonomie und der Besteuerung, Der Hohe Preis der Edelmetalle, ein Beweis für die Entwertung der Banknoten. Frankfurt am Main: Athenäum Fischer Taschenbuch.

Schlicht, E. (1976): Einführung in die Verteilungstheorie. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Popülizm ile sosyal devlet arasındaki nüans: kömür, yiyecek, yardımları (Emre Er)

Seçim yaklaştıkça sosyal devlet ilkesi çerçevesinde tartışmalar artıyor. Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri hükümetin valilikler aracılığı ile dağıttığı kömür ve yiyecek paketlerini eleştirirken, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Kemal Kılıçdaroğlu 600 liralık nakit yardım vaadinde bulundu. İki taraf da birbirini popülizm yapmakla suçluyor.

Popülizm ile sosyal devlet arasında çok ince bir çizgi var. Kömür, yiyecek dağıtmak mı, 600 lira mı popülizmdir? Yazının sonunda sorumuzun cevabını alacağız.

Devlet yardıma muhtaç vatandaşının ihtiyaçlarını en etkin şekilde karşılamalıdır. Etkin derken, kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını, imkanların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını kastediyoruz. “Popülizm”den de bunun tam aksini anlıyoruz.

Sizce beslenme barınma gibi fizyolojik ihtiyaçlar vatandaşın eline 600 lira vererek mi, yoksa kömür, yiyecek yardımlarıyla mı daha etkin karşılanır? Başa geleceği Kemal Kılıçdaroğlu da biliyor aslında. Onun için 600 liranın kadınların hesabına yatacağını söylüyor. Hiç fark etmez. Eşi kadını döverek bu parayı alır, okey masasında, içki masasında yer. Yanlış anlaşılmasın, kimsenin oyun oynamasına, içki içmesine karışmak gibi bir niyetimiz yok. Ama [Maslow](#) diyor ki önce temel ihtiyaçlar. Önce çocukların karnının doyması, kömürle ısınmaları gerek.

Sizce kömür, yiyecek yardımı yapılırsa mı, 600 lira dağıtılsa mı yardımlar ihtiyacı olmayan insanlara daha fazla gider? Yine Maslow’a müracaat edelim. Ne diyor? İhtiyaç hiyerarşiktir, birisi karşılanmadan diğerine geçilmez. Bunu tersten de düşünebiliriz. Beslenme ve barınma ihtiyacını karşılayan bir kişi böyle bir yardıma ihtiyacı yoksa peşinden gitmez. 1 ton kömür almak için alavere dalavere yapmaz. Zaten o kömürünü yazdan almıştır. Ama siz fakire 600 lira trink para dağıtmak için yola çıkarsanız, dünyanın en dürüst adamı bile olsanız, paranın doğru adrese ulaşmasını sağlamanız çok zordur. Çünkü nakit, [ihtiyaçlar hiyerarşisi](#)nin en üstündekine de en altındakine de hitap eder.

Sizce 600 liraya devlet mi daha fazla kömür alır, yoksa birey mi? Bu sorunun cevabı daha ilginç. Devlet kömüre para bile ödemeyebilir. Çünkü kendisine ait kömür rezervleri var. Sadece kömürü çıkartırken harcama yapar. Diğer yandan yüklü alım yaptığı için yiyecek yardımlarını da ucuza getirir. Böylece nakite göre çok daha etkin yardım yapmış olur.

Sorduğum üç soru çerçevesinde değerlendirdiğimizde 600 liranın neden popülizm, kömür, yiyecek yardımlarının neden sosyal devlet ilkesinin gereği olduğu ortaya çıkıyor.

600 liranın temel ihtiyaçlara harcanması kesin değildir. Kömür her ihtimalde sobada yanacak, ısınma ihtiyacını karşılayacaktır. Yiyecek de mideye girecektir. Ama para her yere, her keseye girebilir.

Varsayalım ki ihtiyaç sahibi ailenin babası sorumlu bir adam olsun, parasını yiyeceğe, kömüre harcasın. Bu durumda aynı para ile devletin aldığından daha az kömür, daha az yiyecek alacaktır. Devletin aynı ihtiyacı karşılaması için harcaması gereken para fazlasıyla artacaktır. Böyle verimsiz para harcamak popülizmin ta kendisidir.

Keşke nakit yoksulun cebine girse de o da iyi kötü harcasa. Ne yazık ki 600 liranın ihtiyaç sahibine gitmesi çok da mümkün değildir. İhtiyacı olmayan insanlarımız da bu paranın peşinden koşacaktır. İhtiyacı olan olmaya herkese para dağıtmak da popülizmin bir başka şeklidir. Ama elinizde kömür ve yiyecek varsa yardımı ihtiyacı olmayana verseniz, bile almaz. Bunun en güzel örneğini İzmir'in Karşıyaka isimli zengin semtinde gördük. İktidar partisinin İzmir şubesi bu bölgede kömür dağıttı, kömürleri alan olmadı. Çünkü varlıklı insanlar doğal gaz yakıyorlardı. Peki ya kömürün durduğu yerde para dursaydı? Yok olması "dakka" sürmezdi.

Başlıkta alıştırmak için nüans dedik; ama nakit yardımla kömür, yiyecek dağıtmak arasında dağlar kadar fark vardır. Bu sosyal devlet olmakla popülist olmak arasındaki farktır.

Piyasa Fetişizmine Övgü (O. Tan Haskol)

Bir bilim olarak insanları iktisatla bu kadar iç içe yapan şey nedir sorusunu sorduğumuzda, insanın şiddetli ideali arama ve adaleti dağıtma arzusuyla karşılaşırız. Bu öyle şiddetli bir arzu ki, uğruna imparatorluklar kurulan, yıkan insanı yok eden var eden toplumsal dinamiğin özündeki başat gerçek. Kimi zaman bir taşı yattığı yerden ayaklandırır, sloganlar attırır, gözlere mil çektirir. Şehirleri istila edip yağmalayan da aynı ideal uğruna savaşıyor, şehri koruyan da!

İktisatın “normları” tayin eden bu alanı normatif iktisat diye tanımlanır.

Bu alanda en pragmacı yaklaşımlar bile piyasaya para sürdüğünüzde enflasyonun ne olacağıyla ilgilenmez, ancak yediden yetmişe herkes çok zengin insanlar mevcutken sokakta aç olmaması gerektiğini dile getirir. Diğer bir alan olan pozitif iktisat ise bir alet mekaniğini andırır. Bu mekaniği kimin çalıştırdığının nasıl çalıştırdığının, çalıştırırken ne tür sıkıntılar çektiğinin bir önemi yoktur. Sadece aletin nasıl çalıştığını, dişlilerin birbirleriyle ilişkisini izah eder. Para basınca enflasyon yükselecektir. Arz düşünce fiyat artacaktır.

Peki neden dünyanın gelişimine katkıda bulunan fizik dehalarına hayranlık duyan kimseler, aynı onlar gibi bilim adamı olan iktisatçılara kuşkuyla yaklaşırlar ya da eleştirirler? Newton’u Marx’tan ya da Keynes’ten daha akıllı ve iyi niyetli yapan nedir? Bitmek bilmeyen ideal sistem ve adalet arayışı neden bu yolu açan ve kümülatif bir biçimde ilerleten “alet edevat” niteliğinde iktisadi tezleri kişilere mal ediyorlar. Yapıcı olmayan, bir şeye karşı olma eğilimi var olmak için hep yapıcı olanlardan beslenir.

İcat edilen ampul ya da keşfedilen yer çekimi herkes içindir bunun icatçısı bir moral değer yaratmaz. Ancak nasıl edinilip, nasıl dağıtılacağına yön veren iktisatçının en objektif üretimi bile bütün değerlerle iç içedir. Isaac Newton’ın fizik dünyasına yaptığı katkılar yadsınamaz ancak teorilerinin bir çoğu bu gün geçerliliğini yitirmiş ve rafa kaldırılmıştır. Yine de bu adama karşı politik kamplar

Liberalizmin ak kitabı

kurmadan zamanında Newton'un tespitlerine inanmış ve hala inanmakta olan insanlara cephe almadan, onu tarihin panteonunda hak ettiği yere koyup yolumuza devam ediyoruz.

Ancak aynı soğukkanlılığı Marx'tan ya da Adam Smith'ten bahsederken korumak mümkün değil. Bu alet mekaniğinin kurucuları taşıdıkları salt bir şeye karşı olma eğilimiyle hatırlanamazlar. Onlar enerjilerini her zaman yıkmak istedikleri şeyin üzerine bina edecekleri alternatifte yoğunlaştırmışlardır. Bu gün yaşadığımız iktisadi krizde de tıpkı Newton'un klasik fizik kuramları gibi ,çürütülmesi gereksiz benzer argümanlar bir anda hortladı. Özellikle bu bir şeye karşı olma eğilimin yoğunlaştığı Marksist kamplar finansal ve konjonktürel bir krizi kapitalizmin çöküşü olarak nitelendirdi. Einstein'ın delilik tanımındaki gibi aynı şeyleri yapıp farklı sonuç bekleme tutkunlarının tehlikeli tarafı ise kaleme aldıklarından ziyade, deliliklerine bütün insanları ortak etme doktrinleriydi.

Kitlelerin hayal kırıklıklarından ve boşalmaya hazır bu öfkelerinden beslenecek kalemler hep olacaktır. Bu umut tacirleri hayal kırıklıklarını toplamak için pusudadır, en anasının gözü ekonomist edasıyla bunları ucuzdan toplar. Var olan dinamiği sarsacak münferit bir mesele ortaya çıkınca hayal kırıklıkları kıymetlenir. Olaylar olgulara mal edilir. Faturalar sisteme kesilir. Başarısızlıklar ve kendine acıma seansları dinamik bir öfkeye dönüşür. Bir terapi grubunu yokuşa süren psikolog edasıyla bu "gönüllü hastalar" galeyana getirilir, sokaklara dökülür. Artık bu umut taciri görevini tamamlamıştır. O hayal kırıklarının acımasız spekülâtörüdür.

İdeali arama arzusu gerçeklikten sapınca; ideal ile kıyaslanan her varsayım, ideal olan karşısında çürür değersizleşir. Fikirler arasından en kıymetlisi bile içinde "çöp, sap" olduğu ve ideal olmadığı için belki de yürütülmesi olanaksız hatta tecrübe edilmiş daha kıymetsiz fikirler karşısında değersizleştirilir. Her şeye muhalif olma enerjisine sahip bu usul çocukça, şımarık bir eğilime de sahiptir. Uygulamalar hep yetersiz, anti-tezler daima aktüel tezden kıymetlidir. Bu anlayışı idea dünyasına koysanız yinede huzursuz olacaktır. Çünkü amaç "üzüm yemek değil bağcıyı dövmektir".

Ancak özünde problem nedir? Bilimsel metottan uzak argümanlara bile bir anti-tez ortaya koyarken bilimsel metoda bağlı kalmak başat koşul olmalı. İlk olarak zannedildiği gibi serbest piyasanın yol açtığı bir kriz olduğunu söylemek bilimsel yöntemle bağdaşmaz. Münferit bir olay olgulara mal edilemez. Bu bilimsel yöntemden sapmak olur. Serbest piyasanın gelişimi ve sağladığı avantajlarla yaşanan ekonomik kriz ya da krizler kıyaslanır ve bir ortalama tespit edilirse daha önce eşi benzeri görülmemiş bir zenginleşme yaşandığı saptanır. En basit haliyle bu krizde yıllık bazda beklenen +%0,5 ile -%1 arası ekonomik küçülme, sıradan bir büyüme yılı rakamlarına tekabül etmektedir. Bu rakamlardan kafamızı kaldırıp her şeyin kötü gittiğine dair kendimizi inandırmak kolaydır. Bununla beraber karşıt fikirler sorunun temeline inmek yerine yapısal sorunları olan ama sinir bozacak kadar iyi çalışan bir sisteme kin kusmayı tercih ettiler.

Dediler ki; bırakınız yapsınlar politikalarını savunanlar halen 1940'ların serbest piyasa amentüsünü tekrar edip duruyorlar. Ancak tekrar edilen şeydeki içeriği algılamak yerine tekrar edildiği üzerinde durmayı tercih ediyorlar. Serbest piyasa kısmını anlıyorlardı ancak bunu okurken işin özü olan ve en iyimser pragmacı yaklaşıma indirgeyerek bile devletin böyle bir piyasada istenmediğini ve bireysel hak ve özgürlükleri çiğneyerek yapısal sorunları doğurduğunu dinlemiyorlardı. Karşıt fikir kadar bunu okuyan fikirdaşlarımızda da kabahat vardı. Serbest piyasa denirken sesler yüksek çıkıyor ama özünde

"devletin bir baskı aracı olduğunu" bilmelerine rağmen o kısmı daha sessiz geçmeleri kulaklara zayıf çarpmasına neden oluyordu.

Liberalizmin ak kitabı

Şimdi esas gerçeği “yüksek sesle” burada bir kez daha bağıralım: ‘Her yaşanan tatsız tecrübede paniğe kapılan ebeveynler gibi bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, serbest piyasanın sopalanması gibi despot ve incelikten yoksun çözümler üretmek yerine enerjimizi esas “şeytana” odaklayalım’.

Yürümeyen nedir? Devlet dediğimiz yapıdaki kimseler dediler ki siz bir takım adamlar yapacaksınız, üreteceksiniz bu konuda özgürsünüz şüpheli bakışlarla yolunuzu kesmeyeceğiz ya da insanlara hizmet ederken size eziyet etmeyeceğiz. Ama bakacağız nasıl yapıyorsunuz, nasıl yaptırıyorsunuz, nasıl satıyorsunuz bunlarda insanları mağdur etmeyeceksiniz ve eklediler bizimde bu sistemde yerimiz bu kadardır. Karışmayız karışamayız yoksa bu kendiliğinden var olan hassas denge mahvolur. *Bir kelebeğin kanatları gibidir bir kez dokunursanız belki yeniden uçamaz.*

Üretenler, ürettiklerinin tümüne sahip olamazdı; zira üretebilmeleri birilerini iyi beslemelerine bağlıydı. Geniş çaplı ne üretiliyorsa herkes için üretiliyordu. İyi niyetten değil, başka türlü olamayacağı için. Ardından işler ters gitti ancak olması gerektiği gibi ters. Ne kadar varsa herkes o kadar alıyordu. Bir yer savaşta olduğu ya da doğal kaynakları yetersiz olduğu ya da gelişmekte, sanayileşmekte olduğu için bazen fakirdi. Bu kimseler zaten her şartta her koşulda sistemden bağımsız fakirdi. Birileri onların servetlerini ellerinden almamıştı geçmişte de servetleri yoktu şimdide. Ancak yine kapitalist üretim biçimi suçlandı.

Mesela şöyle dediler son 10 yıl içinde dünyanın en fakir %5’lik bölümünün küresel gelirden aldığı pay %2.3’ten %1.4 ‘e düşmüştür.^[1] Evet ancak bu ölçümü “Amerikan Doları” bazında nasıl yaptıklarını bu teknolojiye nasıl sahip olduklarını sormadılar. Acaba Merkantilist dönemde ya da 2. dünya savaşı öncesi çölde birbirlerinin kervanlarına saldıran ve bundan başka bir seçeneği olmayan Sahra Afrika’sı kabileleri küresel tüketimden ne kadar pay almaktaydılar? Ya da böyle bir kavramdan bahsedilebilir miydi? Ya da batı tarzı üretim tekniklerinin verimliliği batıyı zenginleştirdiği için mi oran değişmişti. Yoksa biri Sahra Afrika’sının olmayan servetine ve teknolojisine göz diktiği için mi?

Daha ironik olansa suçlamayı getiren devletçi zihniyetin o coğrafyada yaşayan insanın seçeneklerini tıkaması. Devletlerden bağımsız işgücünün ve sermayenin serbest dolaştığı bir sistemde “göç şansı” olan bu kimselerin karşısına gümrük kapıları diken ve insanların zihnine ise bu kimselere dair “öteki ulus” imajını yerleştiren aynı ulus-devletçi zihniyet değil mi? Kayıtsız şartsız bırakınız yapsınlar politikasından ancak devlete karşı böyle tutucu bir şekilde desteklendiğinde sonuç alınacaktır.

Ters giden ya da ters gittiği zannedilen şeylerin ardından sorunun kaynağı devlet sorunu çözmeye çalışıyor daha da kötüsü çözümü kendinde buluyordu. Müdahale etmek ve denetlemek arasında tutturulamayan ince çizgi istikrarsızlaşmanın esas başlangıcı oldu. En çokta bozulduğu zaman ellenmemesi gereken bir durumda yangına körükle gidildi. Sorunları çözmek için para basıldı küçük bir kıvılcım beslenecek bir şey bulamayıp kendiliğinden sönecekken üzerine benzin döküldü sonrada odunlar çalı çırpı ve diğer şeyler suçlandı. Halbuki ekonomi bazen daralacak, bazen büyüyecekti ama uzun vade de hep büyüyecekti doğası böyleydi.

Bu şekilde para bir mübadele aracı olmaktan çıkıp bir ekonomi politikası aracı haline dönüşünce Senyoraj zulmü sonunda halka egemen oldu. Hiç kimse basılan paranın değerini yaratan şeyin ne olduğunu ve nasıl bir kara dönüştüğünü sormadı. Bireysel hak ve özgürlüklere tecavüz eden devlet

faizle desteklediği para politikasını artık bir servet transferine dönüştürmüştü. Şunu sormak gerek acaba bizi temsil etmesi için seçtiğimiz kimselere cebimizdeki parayı alma yetkisini ya da bizi ağır

Liberalizmin ak kitabı

vergiler altında ezme yetkisini veriyor muyuz? Çünkü devlet dediğimiz şeye şayet bu yetkiyi veriyorsak bastığı her kuruşun değerini cebimizden aldığını biliyoruz. Merkez Bankasının kasasına giren her kuruş üreticilerin ve tüketicilerin cebindeki paranın değerini düşüren bir dizi faaliyetin ürünüdür. Bu resimde gerçek bir senyor gibi davranan Merkez Bankası likidi sunarken direkt transfer harcamaları yerine daha da korkunç bir yol izledi belirli bir faizden “ayrıcılık” bankalara sunduğu likidi, bankalar daha yüksek bir faizle üreticilere, tüketicilere yani bize satıyordu.

Sürdürülebilir borçlanma tasarruf gücü olmayan bir birey için bütünüyle sürdürülemez olur. Sisteme sunduğunuz anaparanın hiçbir riske katlanmadan size anapara + faiz olarak dönmelerini beklersiniz ancak üretici ve tüketici riskleri alır ve her birinin sıfır dengeyi tutturması olanaksızdır. Bu durumda birileri her zaman batacaktır ya da mülklerini kaybedecektir. Bu şekilde hazineye ve bankalara doğru sürekli gerçekleşen servet transferi her zaman banka olmayanların aleyhinedir. Bu durumda faiz kavramının işlediği bir sistemde devletin ekonomiye müdahalesinden çok devlet politikalarına ekonomik hayatın müdahale etmesi gerekir. Öyle ki kamu harcamalarının bile keyfi bir biçimde artırılması halk üzerinde bu çeşit bir zoraki vergiye neden olmuyor mu?

Denetleme ve yürütme mekanizmasının bir arada olduğu ve aynı merkezden tayin edildiği bir sistemde bu ikisinin iç içe geçmesi ne kadar şaşırtıcı olabilir? Devlet kurumsal anlamda bir sosyal projenin dayanağı olmaktan çok mevcut iktidarın kendisini sürdürmesi için araç haline dönüşüyor. Böyle bir mekanizmadan erdem dağıtmasını ya da erdemli olmasını beklemek yerine böyle bir mekanizmayı tasfiye etmek gerçekçi yaklaşım olacaktır.

“Bir mübadele aracı” olarak paranın amacı dışında kullanılmaya başlaması da bu çerçevede bir sürpriz değil. Gücün özel teşebbüsler ve devletler arasında dağıldığı ara karar müdahaleci demokrasilerde de bu ikisinin iç içe geçmesi kaçınılmaz. Bu durumda bireysel hak ve özgürlükleri bu mekanizmadan kurtaracak olan şey yozlaşan kurumun kökünden tasfiyesidir. Hiç bir kurum biraz mürekkep ve kağıt parçasıyla insanların alım güçlerini, güç sahiplerinin lehlerine kontrol edemez. Demokrasiyi tahsis edecek bırakınız yapsınlar politika ise ancak bu şekilde gerçek “piyasacı” bir mantıkla yön bulacaktır.

Keynes para politikası araçlarının ekonomi üzerinde etkili olabileceğini kabul ederken, “*bir edinim nesnesi olarak para aşkının gerçekte iğrenç bir ölüm tutkusu olduğunu*”^[2] da vurguluyordu.

Ancak entelektüel açıdan müdahaleci sistemlerin ekolü olarak kabul edeceğimiz Keynes okulu dahi müdahalecilikte bu çeşit bir ahlakı referans olarak eylemlerin yapılmasını ön görse de ayrıcalıklı bankalar hiçbir ticari riske katlanmadan bu edinim nesnesi tutkularını kanunlarla koruyabiliyor. birilerinin kesin iflas edeceği bir sistemde herkese ortak oluyor, iflas edenlerin mülküne el koyuyor ancak hiçbir riske katlanmıyordu.

Burada ki riske katlanmama savına yapılan itiraz bütünüyle yanlıştır. Bankacılık bir ticari faaliyet olarak risk taşır. Bankalar da faizi satmanın yanı sıra bu faaliyetler için bir ticarethane gibi ücret talep ederler. Üretim faktörü açısından sermaye yoğun olarak bu işi yapanlar hiçbir finansal risk taşımazlar. Krediyi ödeyebilecek olanlar alır. Kredinin geri dönüşünü garanti altına alacak bir varlık bağlanarak kredi verilir. Hatta çoğu zaman kredinin geri dönüşünün aksamamasından normalde edilecek kardan fazlasına sahip olunabilir.

Liberalizmin ak kitabı

Sürdürülebilir borçlanma kavramı altında bütün insanların borcunu ödemek için koşuşturduğu bir sistemde her çeşit sosyal politika ne ölçüde uygulanabilir olacaktır? Sosyal politikadan bağımsız bir fırsat eşitliği ise düşünülemez ve her durum için bu politika bireyin insiyatifine bırakılamaz.

Bu bağlamda zannedildiğinin aksine sosyal politikadan bağımsız bir liberal demokrasi de düşünülemez ancak anlaşılmayan unsur sosyal politikayı tahsis edecek ve denetleyecek olan kurumun zihinlerde yüceltilen bir “devlet baba” olmadığıdır. Zira yapısı itibarıyla bu kurumun bekasıyla bireysel hak ve özgürlükler çelişir. Bu baba en iyi haliyle alkoliktir ve çocuklarını çoğu zaman onların iyiliği için dövmetedir. Bu durumda kamu yararı kisvesi altında ne kadar çok bireysel hak ve özgürlükler kısıtlanırsa birey üzerinde de devletin kontrolü ve gücü o ölçüde artacaktır.

Sosyal politikanın tahsisi ise devletten bağımsız hukukla mümkündür. Toplumsal sözleşmeler ve denetim mekanizmaları özellikle merkezi politikadan bağımsız ve de-santralizasyona yönelik uygulanırsa bu sosyal politikalar hem etkin, hem adil hem de kolay denetlenebilir olacaktır.

Çünkü bu noktada sosyal politikayı tahsis eden kişi bundan ne çıkar sağlayacaktır? Gibi olumsuz düşünceler kafamızı kurcalamaz zira sürdüreceği bir iktidar ve alt etmesi gereken rakipleri olmayacaktır. Toplumsal güvenin, huzurun sağlanması da bu şekilde mümkündür.

Bir korku ütopyasından, sorunları kabul eden ancak doğruyu gören gerçekçi bir bakış açısına yönelişin bedeli bu yaşadığımız tatsız tecrübe de Ludwig Von Mises’in tabiriyle *gerçek entelektüellerin üretebilmesi için ödenmesi gereken bir bedeldir*.

Ve umuyoruz ki soğuk savaş öncesi sağ-sol şablonunda düşünen zihinlerden çıkan bu sesler gerçek problemlerin tespitinde ve çözümünde ödediğimiz bir diyetir.

Düz Dünyadan Kaçış Yok (Mustafa Akyol)

New York Times gazetesinin ünlü köşe yazarı Thomas Friedman'ın "Dünya Düz" ([The World is Flat](#)) adlı kitabını bir köşeye not edin. Mümkünse okuyun veya özetlerine göz atın. Çünkü 21. yüzyılda dünyanın nasıl bir yer olacağına ve bunun bizleri nasıl etkileyeceğine dair isabetli bir sezgiye sahip olmak için, Friedman'ın sözünü ettiği olguyu anlamak, dünyanın giderek "düzleştiğini" kavramak şart.

Friedman'a göre dünyanın düzleşmesi, farklı kültürlerin birbirine bağlanmasını ifade ediyor. Dünyanın "düz" olmadığı çağların - yani 90'lı yıllar öncesindeki tüm tarihin - özelliği, dünyadaki farklı kültürlerin coğrafi engeller ve siyasi sınırlarla birbirlerinden büyük ölçüde izole edilmiş olmaları. Denizler, okyanuslar, vadiler, dağlar veya dikenli tellerle ayrılan toplumların her biri kendine ait bir kültür ve yaşam biçimi geliştiriyor.

Ama 20. yüzyılın sonlarında gelen bir devrim, tüm bu coğrafi engelleri bir anda kaldırıyor. Devrimin adı, kişisel bilgisayar. İnternetle birbirine bağlanan bilgisayarlar, yüz milyonlarca insanın birbirine anında ulaşmasını sağlıyor. Hindistan'ın dağında yaşayan bir genç, sabah uyandığında New York'ta yayınlanan gazeteyi okuyabiliyor veya üye olduğu internet grubundaki Slav, Arap, Çinli ve Latin arkadaşlarıyla yazışıp-tartışabiliyor.

Kuşkusuz insanlığın büyük bir bölümü bu teknolojik devrimin henüz içinde değil. Ama "bilgisayarlılaştırılanların" sayısı ve oranı giderek artıyor. "Düzleşme" yayılıyor.

Zihinsel Sınırlar Kalkıyor

Bunun en büyük sonucu, insanlar arasındaki zihinsel sınırların giderek kalkıyor olması. Düz dünyaya adım atan insanlar, kendilerini yetiştirmiş olan toplumların sunduğu kültür ve değerlerden daha farklı bir evrenle karşılaşıyorlar. İnternet üzerinde tüm felsefeler, ideolojiler, inançlar, inançsızlıklar serbestçe dolaşıyor. Hindistan'ın dağdaki genç, internet olmasa hayat boyu haberdar bile olmayacağı bir fikre, bir "tıklama" ile ulaşıyor.

Bu açılımın kapalı toplumları ve kapalı rejimleri çözülmeye zorlayacağına kuşku yok. “Düz dünya”nın insanları “biz bize benzeriz” söylemlerine inanacak, “kendilerine rağmen, kendileri için” yönetilecek pasif kitleler oluşturmuyor çünkü. Hepsi aktif ve düşünen birer “birey”.

Dünyanın düzleşme süreci, geleneksel kültürler içinse hem bir tehdit, hem de - eğer değerlendirilebilirlerse - bir fırsat. Tehdit, çünkü artık geleneksel kültürleri geleneksel yöntemlerle korumak zorlaşıyor. Çocuğunuza sadece bir dizi “doğru” öğretmeniz yetmiyor; iki gün sonra internete girecek ve o doğruların sorgulandığı kaynaklarla karşılaşacak çünkü. Sonra da belki başka doğrulara inanacak veya “kültürel relativizm”de karar kılıp “doğru yoktur, farklı zanlar vardır” diyecek. “Dur şuna bir de ben bakayım” dediğinizde belki de sizin de kafanız karışacak. “Tehdit”, burada...

Fırsat ise, düz dünyanın getirdiği yayılma özgürlüğünde. Eskiden coğrafi engeller ve sınırlar yüzünden belirli bir alana sıkışan kültürler ve fikirler, artık dünyanın her noktasına kolayca ulaşabiliyor. Friedman buna “lokal olanın globalleşmesi” diyor. Lokal olanı globalleştirmek için artık Ertuğrul gemisini Japonya’ya göndermeniz gerekmiyor; klavyeyi iyi kullanabilmeniz yeterli.

Google’da Serbest Rekabet

Denebilir ki, tehditlerin ve fırsatların aynı anda bir arada bulunduğu bu “düz dünya”, düşünceler kültürler, ve hatta dinler arasında bir “serbest rekabet” alanı. Bu rekabet alanında işlerin nasıl gittiğini görmek için, çok basit bir “araştırma” yaptım. Google, biliyorsunuz, internetin en güçlü ve en popüler arama motoru. Google’ın bir de dünyadaki internet sitelerini içeriklerine göre kataloglayan “Directory”si var. Buraya girdim ve “religion” (din) bölümüne göz attım. Gördüm ki Hristiyanlıkla ilgili internet sitelerinin sayısı 93 bin 285. Yahudilik’le ilgili 2834 site var. İslam’la ilgili site sayısı ise sadece 2477. (Dünyadaki Yahudi nüfusunun Müslüman nüfusunun yüzde 1 veya 2’si kadar olduğunu unutmayın.) Bu, İslam dünyası adına bir çarpıcı geri kalmışlık tablosu.

Kuşkusuz mesele site üretmekten ibaret değil. Önemli olan, modern dünyayı anlayan, doğrularını ve yanlışlarını kavrayan, dinin özü ile onun etrafında inşa edilmiş insani yapıları birbirinden ayırabilen ve sonra da çağın gerek duyduğu yeni yapıları üretebilen bir perspektif geliştirmek.

Müslümanlar “düz dünya”da bunu başarabilecekler mi? Başarmaları için ne yapmaları gerek? “Düz dünya” Türkiye için ne ifade ediyor? Bu soruları sonraki yazılara bırakıyorum. Ama şimdilik şunu bir kenara yazın: Düz dünya giderek yayılıyor ve bundan geriye dönüş yok. Gelecek vizyonunu bunu görerek inşa etmek gerekiyor.

Suudi Şampanyası ve Dayatılan Dinin Sahteliği(Mustafa Akyol)

Suudi Prensi Bandar Bin Al Suud'un Bodrum'da kiraladığı teknede eşiyle birlikte şampanya içmesi, bizim medyada epey ilgi gördü. Pek çok yorumcu kendi toplumuna alabildiğine katı bir din anlayışını dayatan Suudi elitinin sefahat düşkünlüğünü, bunun ortaya çıkardığı ikiyüzlülüğü eleştirdi ki, bunda haklıydılar. Gerçekten de "Suudi modeli", "dayatılan din" in vahim sonuçlarını ortaya koyması bakımından iyi bir örnek.

Gelin, bu örneğe biraz yakından bakalım. Suudi Arabistan krallığı, komşumuz İran gibi, meşruiyetini İslam'a dayandırıyor. (Gerçi Arabistan bir krallık, İran ise bir cumhuriyet; buradan da görüldüğü gibi ortada belirli bir "İslami sistem" yok.) Bu meşruiyeti sağlama bağlamak için de, her iki rejim, sınırları içinde "İslami kuralların uygulanmasına" özen gösteriyor. Özellikle Suudiler bu işte çok şevkli. "Mutavva" dedikleri din polisleri ellerinde sopalarla sokaklarda gezip "İslami olmayan davranışları" engelliyor, İslam'ın gereklerini de herkese zorla yaptırıyor. Örneğin ezan okunduğunda camiye gitmeniz şart; yoksa Mutavva dikiliyor tepenize, "ne geziyorsun ortada, haydi namaza" diye sopasını sallıyor.

Burada bir durup düşünelim: Acaba Mutavva'nın zoruyla camiye giden Suudiler, namazı hangi "niyet"le kılmış oluyorlar? "Allah rızası" için mi? Yoksa polisin sopasından kaçabilmek için mi? Alınlarını secdeye koyduran güç, Allah'a olan imanları mı, yoksa devletten duydukları korku mu?

Elbette insanların kalbini açıp niyetlerini okumak mümkün değil. Ancak ülke sınırlarını terk eder etmez barlara ve gece klüplerine koşup "dağıtan" Suudi vatandaşların bolluğu, bize bir fikir veriyor.

Liberalizmin ak kitabı

Eğer söylentiler doğruysa bu despot sistemin cinsel eğilim yönünden de tuhaf sonuçları var: Kadınlar ve erkekler arasındaki en masum diyalogların bile yasaklandığı, tüm toplumun zorla “haremlik-selamlık” diye ayrıldığı ülkede eşcinsellik, özellikle erkekler arasında, almış başını gitmiş durumda.

Kısacası dinin devlet eliyle dayatılması, toplumu dindarlaştırmıyor, aksine ikiye bölüyor. Devletin sopası, “mümin” değil “münafık” yetiştiriyor.

Buna karşın devletin dini dayatmadığı ülkelerde, örneğin Türkiye’de, daha samimi ve güçlü bir dindarlığın geliştiğini söylemek mümkün. İran ve Türkiye toplumlarını gözlemleyenler, Türkiye’de daha fazla insanın oruç tuttuğunu ve günlük ibadetlerini yerine getirdiğini çoğunlukla şaşırarak anlatıyor. Aslında şaşıracak bir şey yok: Devlet neyi dayatırsa toplumda ona karşı tepki geliyor. Ve “sivil din”, “resmi din”den çok daha fazla kalp kazanıyor.

İşte bu yüzden dindarlığın yeşermesi için en uygun ortam, bir “din devleti”nin baskısı değil, vatandaşlarına isterlerse dindar isterlerse de günahkar olma hakkını veren liberal demokrasinin özgürlüğü.

Türkiye, bu demokrasiye az-buçuk sahip olduğu için, Müslüman ülkeler arasında bir Müslüman için en “yaşanabilir” olanı. Bir tek “laiklik” adı altında dindar kesime uygulanan baskı sorunu var ki, onun da devri yavaş yavaş geçiyor. Kürt sorununda bu kadar “açılım”ın eşiğine gelen bir ülkede, laiklik de artık 1930’ların kafasıyla sürdürülemez. Zaman, özgürlük zamanı...

Kapitalizm Müslüman'ın Yitik Malıdır (I) (Mustafa Akyol)

MÜSİAD'ın kurucusu Erol Yazar'ın Star'dan Fadime Özkan'a verdiği söyleşiyi okudunuz mu? "Türkiye'nin gerçek burjuva sınıfı biziz!" demiş Erol bey, isminin başındaki "müstakil" kelimesini bazılarının "Müslüman" diye okuduğu kuruluştan söz ederken. Türkiye'de dindar bir girişimci sınıf oluştuğunu, bunun klasik (ve "laik") İstanbul sermayesinin aksine devletten nemalanmadığını, bu yüzden dinamik ve dışa açılımcı olduğunu anlatmış. Daha da ilginç bu süreçte muhafazakar Anadolu insanının parayla, kaliteyle, mesela "marka ayakkabı" ile tanıştığını belirtmiş.

Tüm bunları "vah, vah" ve hatta "bu ne rezalet" diyerek okuduğunu tahmin ettiğim üç ayrı kesim var. Birincisi beş vakit namaz kılan insanları toplum içinde en fazla "kapıcı Bayram efendi" statüsünde görmeyi kabullenen laik yobazlar. İkincisi Erol Yazar'ın tarifiyle "bir lokma bir hırkaya inanan" ve modern dünyayı pek tanımayan mutaassıp Müslümanlar.

Üçüncü kesim de ikincisindeki "bir lokma bir hırka" algısını kullanarak İslami kesime onyıllardır sosyalizm satan solcular.

Bu üç yaklaşımdan ilki, psikolojik tedavi gerektiren histeri ve paranoyalara dayanıyor ki, şimdilik geçiyorum. Diğer ikisinde ise sadece "Müslüman vicdanı" ile "sermaye"nin ve sermayeye dayalı bir ekonomik sistem olan "kapitalizm"ın uyuşmadığı yönünde yanlış bir varsayım var.

Buradaki kritik mesele ise "kapitalizm"ın ne demek olduğu.

Türkiye'de yakın zamana kadar "demokrasi" için tuhaf bir tanım yapılır, "demokrasi, Allah'ın değil insanların iradesinin hakim olduğu bir siyasi rejimdir" denirdi. Eee, bunu böyle tarif edince de tabii demokrasi İslam'ın yanından bile geçemezdi. Kapitalizme "insanların paraya kulluk ettiği, aç gözlülüğe dayalı bir ekonomik sistem" demek de bunun gibi bir şey.

"Kapitalist zihniyet"ın gerçekte ne olduğunu, bunun dinle ilişkisini de çözümleyen büyük sosyolog Max Weber iyi anlatır. Weber'e göre bir kültürün kapitalizm üretebilmesi için iki önemli şart vardır. Birincisi, çalışıp para kazanmayı makbul görmektir. İkincisi ise zevk-ü sefaya düşkün olmamak, aksine tutumlu ve mütevazı bir hayat sürmeyi ilke edinmektir ki, kazanılan para çarçur edilmek yerine

biriktirilip, “sermaye” yapıp “yatırım”a dönüştürülebilirsin. Bunu yapan adam, “ah, sevgili paracıklarım” diye ellerini ovuşturarak altınlarını sayıp duran bir “paraperest” de değildir, çünkü parasını yığıp biriktirmek yerine risk altına sokmaktadır. Eğer bir de elde ettiği kârın bir kısmını hayır ve hasenat işleri için kullanıyorsa, tam anlamıyla erdemli bir kapitalist olmuş olur; çünkü sadece kendini ve ailesini değil aynı zamanda “karnı aç yatan” komşusunu da düşünmektedir.

Max Weber işte bu “kapitalist ahlak”ın Batı’da Protestanlık ve özellikle de Kalvinizm mezhebi sayesinde doğduğunu göstermişti. Bu, dinin “belirleyici” değil de hep “belirlenen” bir kurum olduğunu varsayan Marksist ezberi bozuyordu. Dinin “gelişmeye engel” olduğu ve Batı’nın ancak dinden uzaklaşarak ilerlediği yönündeki sekülerist dogmayı da sarsıyordu. (Bu dogmanın Türkiye’deki müminleri olan Kemalistler Weber’i hiç bilmezler, duyunca da “şeriatçı komplo” sanırlar.)

Yalnız Weber’in mühim bir eksiği vardı: Batı dışındaki kültürlerle pek vakıf değildi. Hele de İslam’ı çok iyi bilmiyordu. Bu yüzden de İslam’ın “kapitalist ahlak” üretemeyeceğini savundu. Oysa tam da onun tarif ettiği türde bir “kapitalist ahlak”, “rızkın onda dokuzu ticarettedir” diyen İslamiyet tarafından Protestanlık’tan neredeyse bin yıl önce Ortadoğu’da üretilmişti!..

Kapitalizm Müslüman'ın Yitik Malıdır (II) (Mustafa Akyol)

Bir önceki yazımda Türkiye’de yeni yükselen “Müslüman burjuvazi”nin hiç de bazılarının sandığı gibi bir tezat (ve “bid’at”) olmadığını belirtmiş, kapitalizmin ahlaki temelleri konusunda ise büyük sosyolog Max Weber’e atıfta bulunmuştum. Bugün devam edelim ve Weber’in tarif ettiği “kapitalist ahlak”ın İslamiyet ile ilişkisine bakalım.

Weber’e göre Protestanlık, bir taraftan çalışkanlık bir taraftan da “dünya nimetlerinden kaçınma” (İslami tabirle “zühd”) öğütlediği için “sermaye birikimi” oluşturmuş, bu sayede de “burjuvazi”yi ortaya çıkarmıştır.

Batı’nın son dört asırdır diğer medeniyetlere mütemadiyen üstün gelmesinin sırrı da bu burjuva sınıfının başını çektiği yaratıcılık ve dinamizmdir.

Ne ilginçtir ki İslam’ın aynı “kapitalist ahlak”ı üretmeyeceğini savunan Weber, bu tezini İslam’ın ya miskinlik ya da “hazcılık” ürettiği varsayımına dayandırmıştı. (Zaten yakın zamanlara dek İslam’ı cinsellik ve ihtişam düşkünü aşırı “hazcı” bir din olarak görme eğilimi Batı’da yaygındı. Bugün durum tam tersi.)

Ancak Weber yanılıyordu; çünkü İslam toplumlarındaki mevcut bazı kültürel kodlara bakarak İslam’ın geçmişi ve geleceği konusunda ahkâm kesmişti. Weber’in bu yanılığı Türkiye’de merhum Sabri Ülgener, Batı’da ise Bryan Turner ve Maxime Rodinson gibi büyük sosyal bilimcilerce ortaya konmuştur. Rodinson’un Türkçe’ye de çevrilen “İslam ve Kapitalizm” adlı kitabı, epey ezber bozucu ve aydınlatıcı bir eserdir.

Burada da vurgulandığı gibi, bir ticaret merkezi olan Mekke’ye vahyolunan Kur’an-ı Kerim, ticareti ve özel mülkiyeti kınamamış, aksine güvence altına almış, insanlar arasındaki farklı statülerin de Allah’ın yarattığı doğal sisteme uygun ve “birbirlerini istihdam etmelerine imkân verecek şekilde” olduğunu bildirmiştir. (Zuhuf, 32) Ancak Kur’an, varlıklı Müslümanlara ihtiyaç sahiplerine yardım etme ve sahip çıkma yönünde önemli bir ahlaki sorumluluk da getirmiştir ki, İslam’ın sosyal boyutu bu “hayırseverlik” ilkesine dayanır. Ve bu, özel mülkiyetin devlet tarafından gaspına dayanan “sosyalizm”den çok farklı bir şeydir.

Kur'an'ın en uzun ayetinin Bakara 282'deki "borç ayeti" olması, daha bir çok ayette ticari kural ve kaidelerden söz edilmesi, ticaretin Allah katındaki makbuliyetinin işaretleridir. Dahası Kur'an-ı Kerim'de bazen dini konularda dahi "ticari bir dil" kullanıldığını söylemek mümkündür. Örneğin "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine cennet karşılığında satın almıştır." (Tevbe, 111) Bu "acı bir azaptan kurtaracak ticaret"tir. (Saff 10) Buna karşı, inkarcıların "yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü"dür. (Âl-i İmrân, 187)

Hadislerde de durum farklı değildir. Risaleti öncesinde kendisi de başarılı bir tüccar olan İslam Peygamberi'nin ticareti öven ve teşvik eden sözleri meşhurdur. Hatta "serbest piyasa"yı dahi savunduğu söylenebilir. Medine pazarında fiyatların yüksekliğinden şikayet ederek kendisinden "narh" yani tavan fiyat isteyenlere verdiği cevap kayda değerdir: "Şüphe yok ki, fiyat tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızıklandıran, ancak Allah'tır." Bir başka sefer de kendine gelerek "ey Allah'ın Resulü bize narh koy" diyen bir adama, "belki Allah'a dua ederim" cevabını vermiştir.

Bu temeller üzerine yükselen İslam medeniyeti ise Maxime Rodinson'un deyimiyle Ortaçağ'da zengin bir "ticari kapitalizm" yaratmıştır ki, bunun kısa hikayesi bir sonraki yazıya kalsın...

Kapitalizm Müslüman'ın Yitik Malıdır (III) (Mustafa Akyol)

Benim hiç olmadı, ama modern dünyada pek çok insanın “çek defteri” var. “Çek yazmak” günlük hayatın bir parçası. Sanırım çoğumuz bu kavramın aslında Türkçe olmadığına, İngilizce “check” yahut Fransızca “cheque” kelimelerinden uyarlandığının farkındayızdır. Fakat pek azımızın farkında olduğunu sandığım bir başka gerçek daha var: Kelime aslında Batı dilleri için de yabancı. Gerçek kökü ise “yazılı belge” anlamına gelen Arapça “şakk” kelimesi.

Çünkü modern bankacılığın diğer bazı unsurları gibi “çek” de Ortaçağ'da Müslüman tüccarlar tarafından geliştirilmiş ve sonradan Avrupa'ya taşınmış bir teknik!..

Bu, bugün çoğumuza şaşırtıcı gelecek olsa da, aslında çok normal bir durum. Çünkü Ortaçağ'da sadece bilim, tıp, felsefe veya mimari yönünden değil, iktisadi açıdan da dünyanın en “ileri” bölgesi Arap/Müslüman dünya idi. Zaten iktisadi gelişme, diğer alanlardaki yükselişin motoruydu. Bunun da iki temel sebebi vardı. Birincisi ticareti, çalışmayı, para kazanmayı teşvik eden İslami öğretiydi. (Öyle ki, Cumartesi veya Pazar günleri dinlenmeyi emreden Yahudilik ve Hristiyanlık'ın aksine, Kur'an-ı Kerim Cuma günü namaz vakti “alış-veriş bırakmayı” emrediyor fakat ardından hemen ekliyordu: “Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın.”)

İkinci sebep, İslam coğrafyasının dünya ticaret yollarının tam merkezinde yer almasıydı. Bu avantajı iyi değerlendiren Müslüman tüccarlar İspanya'dan Çin'e uzanan dev bir ticaret ağı geliştirdiler, Maxime Rodinson'un deyimiyle “ticari ve finansal kapitalizm” yarattılar. Aralarında Hanefi mezhebinin kurucusu “İmam-ı Azam” Ebu Hanife gibi alimlerin de bulunduğu bu tüccarlar gittikleri yerlere İslam'ı da taşıdılar. Örneğin Malezya ve Endonezya, hiç bir askeri “fetih” olmaksızın bu Müslüman tüccarların “tebliği” vesilesiyle Müslümanlaştı.

Liberalizmin ak kitabı

Bu ticari sistemin teorisini de “sosyolojinin babası” sayılan büyük Müslüman düşünür İbn-i Haldun kurdu. Mukaddime adlı ünlü eserinde toplumların zenginleşmesinin ancak devletin vergileri düşük tutması ve ticaret ve üretim için gerekli güvenliği sağlaması ile gerçekleştiğini savundu. Devletin üretim yapmasına (bugünkü deyimle “devletçiliğe”) karşı çıktı.

Bu “ticari kapitalizm” Ortaçağ İslam medeniyeti için o kadar kritikti ki, ilkinin zayıflaması ikincisinin düşüşünü getirdi. 13. asırdaki korkunç Moğol istilasının en kalıcı zararı sulama sistemleri ile birlikte ticaret ağlarını da parçalaması ve Mezopotamya’yı fakirliğe mahkum etmesiydi. Asıl öldürücü darbe ise Macellan’ın Ümit Burnu’nu dolaşarak Hindistan’a yeni bir yol bulması oldu. Bu, yüzyıllardır Ortadoğu ve Akdeniz’den geçen dünya ticaret yollarını Okyanuslar’a taşıdı. İslam dünyası artık “kenarda” kalmıştı.

Buna paralel olarak İslam düşüncesinde ticaretin itibarı da düşmeye başladı. Ulema, Kuran ve sünnette övülen ticareti “tamahkârlık yapar” diye kötüler oldu. Sonrası Osmanlı’dan malum: Müslümanlar ya köylü ya bürokrat oldular, “burjuvazi”yi ise gayr-ı müslimlerin tekeline bıraktılar.

Tüm bunlar yetmezmiş gibi 20. yüzyılda da pek çok Müslüman “İslamcı oluyoruz” diye gidip düpedüz “sosyalist” oldu. İslam geleneğinde yeri olmayan ve dahası işlemeyen bir sistemin peşine takıldılar. “Batı’ya karşı koyuyoruz” diye Batı’yı zenginleştiren ekonomik sistemi reddettiler. Batı’da var diye demokrasiyi veya bilimi reddetmek gibi bir şeydi bu...

Türkiye’de yükselen “Müslüman burjuvazi”, işte en az beş asırdır süregiden bu “makûs talih”i tersine çevirmeye yönelik önemli bir adım. Değerini bilelim. Rüküşlük ve sefahat gördüğümüzde eleştirelim elbette, ama “çalışarak zenginleşme”yi, yani “kapitalistleşme”yi hedef almayalım. Bu, Müslüman dünyanın tam da ihtiyaç duyduğu şey.

Günah işleme özgürlüğü (Mehmet Yılmaz)

Değerli dostumuz Mustafa Akyol Star Gazetesi’de [şöyle yazmış](#):

“[...] bir 20. yüzyıl patolojisi olan ‘totaliter İslam’ın neden yanlış olduğunu iyi anlamak ve anlatmak, açık ve çoğulcu toplumu kabul eden, insanların ‘günah işleme özgürlüğünü’ tanıyan bir Müslüman perspektif sunmak lazım. Din elbette ‘tebliğ’ edilebilir, ama empoze edilemez. Edilirse de zaten bir anlamı olmaz [...].”

Gerçekten de yobaz laiklerin insanları devlet eliyle, zorla “çağdaştırma” çabası ne kadar sorunluysa kimi “İslamcı” devletlerin vatandaşlarını **zorla günden korumaya çalışması** o kadar yanlış.

Dikkat edilecek olursa her iki yaklaşımın ortak noktaları var:

- 1) Vatandaşları çocuklaştırmaları,
- 2) Bireysel sorumlulukların vatandaştan devlete transfer edilmesi,
- 3) Devletin (ve memurlarının) hata yapmaz, mutlak erdem sahibi kabul edilmesi.

Uygulamada ise gerek “komünist” gerekse “İslamcı” rejimlerde bu erdemi temsil eden ve adeta tapılan bir de “önder” var: [Humeyni](#), [Stalin](#), [Lenin](#), Hitler, [Mussolini](#)... Bu önderler öldükten sonra bile bir yarı tanrı gibi gösteriliyor, mezarları Kâbe gibi ziyaret ediliyor. Bu konunun tarihi boyutunu

Liberalizmin ak kitabı

[Humeyni Lenin'i döver mi?](#) Adlı yazımızda ayrıntılı biçimde anlatmış ve [Demokrasimize mola verelim mi?](#) isimli makalemizin sonunda da faşizmin kısa bir tarifini vermiştik. Daha ayrıntılı bilgi için buralara da bakılabilir:

- [Ulus mu devlete aittir yoksa devlet mi ulusa?](#)
- [Ulus-devlet ne kadar ulusal?](#)

Günah işleme özgürlüğü derken günah işleTme özgürlüğü demiyoruz elbette. Dindar bir insanın en doğal hakkı kendini ve çocuklarını günahlardan korumak. Ama İslâmî erdemi devlet eliyle kamulaştırmak isteyenler ister istemez [faşizme](#) yaklaşıyor. Yani yobaz [Kemalistler](#) ile yobaz Müslümanların çok büyük bir farkı yok bu bağlamda.

Tek yol özgürlük!

1970'lerde solcuların bir sloganı vardı: "Tek yol devrim!". Artık ideolojilerin, sloganlarla düşünmenin, devrimlerin sonunun geldiği bir çağdayız.

70 milyon insanız, 2000 km uzunluğunda, dikdörtgen biçiminde bir toprak parçasında yaşıyoruz. Sadece İstanbul'da bile öyle farklı yaşam tarzları var ki. Bunlardan birini ideal kabul edip geri kalanlara dayatmak bizi hiç bir yere götürmez.

Başörtüsü, içki yasağı, Kürtçe yayın, misyonerlik, ... Bunun gibi sorular ve sorunlar her zaman çıkacak karşımıza. Yapılacak tek bir şey var: Özgürlüklerden yana tavır almak. Özgürlükleri modası geçmiş bir "çağdaşlıkla", polis copuyla değil başka özgürlüklerle sınırlandırmak.

Günahtan sadece kendini değil toplumu ve hatta gelecek kuşakları korumak isteyen dindar Müslümanlara ise **İslâm'ı daha iyi öğrenmek ve anlatmak** düşüyor: Çünkü İslâm'ın tarif ettiği günahlar "modern" dünyanın kötülerıyla büyük ölçüde örtüşse de dinî referanslarımıza aykırı yaşamak zorunda kalıyoruz kimi zaman.

Cinayet, hırsızlık, çocukların cinsel istismarı gibi günahlar Müslüman olmayanların gözünde de kötü. Ama içki, zina, kumar?

Bir ara zinanın suç kabul edilmesi hararetle tartışılmıştı ülkemizde. Şimdi kendi kendimize soralım:

- 1) Zina yapanların devletçe cezalandırıldığı bir ülkede mi yaşamak istiyoruz yoksa insanların eşlerini aldatmadığı bir ülkede mi?
- 2) Zina hangi koşullarda, bölgelerde, yaş ve meslek gruplarında yaygın?
- 3) Erkekler eşlerini ilk defa neden birinci doğumdan sonra aldatıyor?
- 4) Aldatmaların % kaçını boşanmayla sonuçlanıyor?
- 5) Çocuklarda ne gibi izler bırakıyor bu olay?
- 6) Vs vs.

Eğer dindar Müslümanlar günah ile kötü (ve sevap ile iyi) arasında akılcı köprüler kurabilirlerse:

Liberalizmin ak kitabı

- 1) Kendilerini günahattan daha iyi koruyabilirler,
- 2) Sözleriyle değil örnek davranışlarıyla İslâm'ı temsil edebilirler,
- 3) Müslüman olmayan insanlarla da el ele çalışabilirler,
- 4) İslâm açısından değerli olan kavramları herkese anlatabilirler.

Bugünkü durum ise çok iç açıcı değil. **Her fırsatta batıya hücum eden, bütün yozlaşmaların, kötülüklerin kaynağını batıda gören birçok Müslüman var.** Oysa:

- 1) Başlık parası ile berdel ile kızlarımızı satmak,
- 2) Kan davası gütmek,
- 3) Arazi uğruna komşu vurmak,
- 4) Trafik “kazası” ile PKK’dan fazla adam öldürmek

için batıya ihtiyaç duymadık hiç bir zaman.

Hırsızlık yapanın kolun kesmekle, katilleri asmakla İran ve Suudi Arabistan gibi **ezber İslâmcılığı** gütmek mümkün. Ama ikinci bir alternatif sosyal bilimlerden ve diyalogdan istifade etmekten geçiyor ki bu da **idrak İslâmcılığı** diyebileceğimiz ikinci bir yol.

Birincisi yöntemlerin İslamî olmasını esas tutuyor ikincisi ise neticenin:

- 1) Gözlerimi kaparım, dinin gereğini yaparım,
- 2) Gözlerimi açarım, gerekeni yaparım.

“Kötü” eylemleri sadece bir suç gibi görmek cezayı, suçun önlenmesi ise daha fazla polis yetkisini dolayısıyla özel hayatın ihlâlini getiriyor. Suçu bir hastalık olarak görmek ise tedaviyi, önlemek de insanlar arası diyalogu, psikoloji ve sosyoloji gibi bilimleri devreye sokuyor.

Akla, bilime, vicdana dayanan, özeleştirici kapılarını kapatmayan bir siyaset için kendini Tanrı yerine koyMAyan, vatandaşlarına **günah işleme hakkını tanıyan** bir devlet sözde “İslamcı” devletlerden daha yakın duruyor dinimize...

Not: Liberal demokrasi ile İslam'ın bağdaşmayacağını düşünen dostlarımızın Mustafa Erdoğan'ın şu makalesini okumalarını tavsiye ederim: [İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış](http://www.derindusunce.org)

Küreselleşme Korkusu(O. Tan Haskol)

Sunuş: Soros nefreti, küresel sermaye üzerine komplo teorileri... Küreselleşme kavramı derinlemesine irdelenmeyen her konu gibi insanları ikiye böldü: Küreselleşmeden korkanlar ve sevenler. Oysa aydınların birinci vazifesi toplum adına karar vermek değil ışık tutmak, aydınlatmak değil mi?

Genç konuk yazarımız Olcayto Tan Haskol amigoluğun çok prim yaptığı kürselleşme gibi bir konuda bile aydın sorumluluğuyla hareket edilebileceğini gösteriyor. Küreselleşme, finans ve makro ekonomi konularına ilgi duyan Haskol'un yeni çalışmaları bu ilk makaleyi takip edecek. Siz okurlarımızı şimdiden konuya girmeye, yorumlarınızla tartışmayı zenginleştirmeye davet ediyoruz.

MY

Tıpkı, hava durumu bilgisinden yoksunluğun günlük hava değişimlerini önlemeyeceği gibi, küreselleşmeyi tüm dinamikleriyle beraber reddedip, ona sırt dönmek, neden olduğu değişimleri yadsımak da; hiçbir bireyi, toplumu, devleti onun etki alanından uzaklaştıramıyor.

Bu yüzden küreselleşmeye yaklaşmak, ancak gerçekçi ve doğru yaklaşmak bireyi ve toplumu bunun zararlarından uzak tutabilir ve faydalarına kavuşturabilir. Gökyüzünden yağmur da gelecektir dolu da , ancak ekin yetiştiren biri için doludan korunmak gökyüzünü reddetmek yada ona tavır almakla mümkün olabilir mi?

Küreselleşmenin çıkış noktası ve tarihsel kaynağından bakarsak birbirine zıt iki yaklaşımla karşılaşırız: Bunlardan biri küreselleşmeyi insanlık tarihinde daha önce benzeri görülmemiş bir fenomen olarak kabul eden görüş.Bu bakış açısına göre küreselleşmenin kaynağı, dünya üzerinde yarım yüzyıllık soğuk savaş ortamında kemikleşip önü açılan neo-liberalist politikaların, belki de özellikle son çeyrek asırlık bir dönemine sığdırabileceğimiz etkileridir.

Diğer görüş ise tarihten bu yana süregelen dünya üzerindeki farklı topluluk ve milletlerin sosyal,kültürel, siyasi ve ekonomik etkileşimine ve bu sayede ortaya çıkacak bir kültürel homojenlik/teklik ideası. Bu bakış açısına göre ise küreselleşmenin başlangıcı Büyük İskender ve

Liberalizmin ak kitabı

Cengizhan gibi liderlerin dönemlerinde kuramsal olarak temelini inşa ettikleri “evrensel” imparatorluklardır.

Küreselleşmenin tanımı yapılabilir mi?

Görüldüğü gibi küreselleşmenin çıkış noktası ve tarihsel kaynağı hakkında birbirine taban tabana zıt gibi görünebilen farklı görüşler mevcutken; biz önce bu olguyu, ona dair “mit,efsane/aslen var olmayan..” gibi yaklaşımları yok sayarak, kaçınılmaz bir “tarihsel insanlık gerçekliği” olarak kabul edebiliriz. Gerçekçi gözleme dayanan, asgari müşterekte bir tanım elde etmek istersek: Coğrafi sınır tanımaksızın, uluslararası sermaye akışlarıyla sürdürülen ticari hareketler ve özellikle ulaşım ile kitle haberleşim/iletişim olanaklarındaki teknik gelişmelerin etkisiyle birlikte, dünya üzerindeki milli, siyasi, ve kültürel sınırların giderek belirsizleşmesi sürecidir.

Tanımda teknik gelişmelerden bahsettiğimizde aslında küreselleşmeye dair bir başlangıç noktasını vurgulamış oluruz. Bu vurgu Fransız ihtilali veya Haçlı Seferleri gibi kesin bir başlangıç noktası göstermese de uygulamadaki faydalarıyla, dünya üzerinde özellikle son 35-40 yılda gözlemlenen etkisi bağlamında ele alınması gerekliliğini belirtmektedir .

Bir başka nokta da küreselleşmenin yarattığı etkilerden, inceleme sırasında ayırttığımız siyasi/kültürel/ekonomik boyutlarının bu süreç içerisinde **birbirinden bağımsız şekillenmediği**, her boyutun kendi içinde dinamikleri olsa da büyük “küreselleşme” resminde bu boyutların birbirleriyle etkileşimli, dönüşümlü olarak geliştiğinin gözlemlendiğidir.

Şunu belirtmek gerekir ki; bazı indirgemeci yaklaşımların öne sürdüğünün aksine küreselleşme **her yönüyle tek bir elden, merkezi bir bilinçle, tüm değişkenleriyle birlikte neden-sonuç ilişkisinde** teorize edilip bir sonraki adımın tespit edilebileceği kadar öngörülebilir değildir.

Karmaşık insan doğasının merkez olduğu her gerçeklik gibi, küreselleşme diyerek tanımladığımız değişimler bütünü de, **ne tümüyle yönetim dışıdır, ne de tümüyle tek elden yönetilebilir**. Ancak birbirinden bağımsız olmayan farklı alanlarda birbirleriyle etkileşim içinde olan aktörleri vardır (siyasi iktisadi kültürel unsurlar, ABD ve küresel sermaye gibi). Bu aktörler küreselleşmenin kendilerinin de tabi oldukları değişimlerini kontrollü/kontrolsüz olarak etkileyebilecek güce sahiptir.

Küreselleşmeye kızalım mı yoksa sevelim mi?

Küreselleşmeden etkilenme sürecinde, birey ve toplumların kendi etki ve tepki alanında onunla nasıl mücadele ettikleri, onu nasıl kendi yararlarına kullanabildikleri önemlidir. Küreselleşmenin etkisi coğrafi fark ayırt etmeksizin, farklı kuvvetlerde de olsa tüm insanlar için kaçınılmazdır. O halde bireylerin ve toplumların böyle bir gerçekliği; **“küreselleşme yandaşlığı/küreselleşme karşıtlığı”**

kampları altında topyekün “iyi” ya da “kötü” bir olgu olarak yaftalamaktan kaçınıp, ona karşı etken ve edilgen konumlarda kendi bilinçlerini geliştirmesi gerekir. Yandaşlık ya da karşıtlık topyekün bir tavır değil, küreselleşmenin farklı etki alanları göz önünde bulundurularak nesnel bir çerçevede olumlu ya da olumsuz etkilerini işaret eden bir bakışı ifade etmelidir. Zira ne küreselleşmeyi oluşturan ve sürdüren tutum onun yandaşlığıdır; ne de bu süreci sonlandıracak tutum küreselleşme karşıtlığıdır. Tüm bunların yanında, küreselleşmenin birey ve toplumların ona karşı geliştirdikleri tavırdan kısmen bağımsız olan etkileri yok değildir. Belirtildiği gibi, bu etkileri nesnel bir çerçevede damıtabilen

Liberalizmin ak kitabı

yaklaşımlar, küreselleşmeyi birey ve toplum olarak hayatınıza hangi yönlerden ve ne derecelerde dahil etmeniz gerektiği konusunda, sahip olduğunuz kısmi etki gücünü en verimli şekilde kullanmanızı sağlayabilir.

Ayıyla aynı inde uyunur mu?

Küreselleşmeye ekonomik refahı arttıran bir unsur olarak bakanlar, küresel ekonomiyi tüm iştirak edenlerin kazançlı çıktıkları bir pasta olarak görmekteler. Mesela Kofi Annan diyor ki:

Yoksul kesim küreselleşmenin kurbanı değildir, problem global pazarla yakın ilişki içinde bulunmaması ve onun dışında değişmeden kalmalarıdır. (The poor are not the victims of globalization. The problem rather is: They haven't been involved in the global market and remained outside of it.)

Buna karşı küresel pazara dahil olan **yerli girişimcinin ulusal sınırlar ötesi ilişkiler kurarak, milli çıkarları gözetmekten uzaklaşmasının milli refahı artırmayacağı** iddia edilebilir. Ek olarak yoksul ülkelerin yabancı yatırımdan faydalanmadıklarını gösteren, Milliyet'ten Hurşit Güneş'in The Economist dergisinden alıntılıdığı veriler şu şekildedir:

- ABD'nin 2000 yılında 1,2 trilyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımdan düşük gelirli ülkeler yüzde 1 oranında, gelişmekte olan ülkeler ise yüzde 18 oranında yararlanabilmiş.
- ABD dış ticaretinin yüzde 1'ini düşük gelirli ülkelerle yapıyor. Yüzde 80'ini ise diğer gelişmiş ülkelerle yapıyor. Yani zengin zenginle ticaret yapıyor. Küreselleşme yanlıları bu durumu fakir ülkelerin teknolojik geriliğine ve zaten düşük gelirli olduğundan ticaret yapacak mallarının bulunmamasına bağlıyor. Olabilir. Ama bunu değiştirmeye yönelik bir irade var mı?"(1)

Ulusal kültürün kaybı ve küresel bir asimilasyona doğru...

Bilhassa, birey ve toplum ölçekli düşündüğümüzde, günlük hayatta **küreselleşmenin kendisini en çok hissettirdiği yönü olan kültürel boyutuyla** karşılaşmamak olanaksızdır. Örneğin kültürel küreselleşmenin temel taşıyıcılarından olan popüler kültür ikonları; giyim, yemek, müzik, sinema, televizyon vs. alanlarında kendini kaçınılmaz olarak gösterir.

Günlük hayatımızda etkileriyle sıkça yüzleştiğimiz kültürel küreselleşmenin kaynağını irdelerken bir ikilikle karşı karşıya kalıyoruz. Birinci tablo daha çok gündelik olandan ve pratikten uzak felsefi bir bakış açısı gerektirirken; ikinci tablo kültürel küreselleşmeyi ekonomik ve ideolojik boyutunu da ele alarak ortaya koyuyor.

İlk olarak kültürel küreselleşmeyi iyimser bir bakış açısıyla ekonomik ve ideolojik boyutunu göz ardı ederek ele aldığımızda, onun dünya üzerinde homojen bir kültürün içinde, tek bir dilin konuşulduğu, coğrafi sınırların önemsizleşip "dünya vatandaşlığı" kimliğinin ortaya çıktığı, milletleri değil topyekün "insan" kavramını yücelten bir idea olduğu sonucuna varabiliriz.

Küreselleşme yandaşları, küreselleşmenin tüm boyutları aslında bu tablonun yaratılmasına hizmet etmektedir. Teknolojik gelişmeler, bilgi alışverişi, coğrafyalar arasındaki mesafelerin kısalması, sosyo-kültürel etkileşimler insanlığı eninde sonunda tek bir kavramsal çatı altında toplamayı başaracaktır.

Liberalizmin ak kitabı

Bu kavram da insanlıktır. Farklı kültürel kimlikler yerine insanlık kimliğinin iliştiirildiğı bu tablo, felsefik bir ideali temsil etmektedir. Bu ideal farklı eksenlerden de olsa insanlık tarihine yabancı olmayan çağrışımlar yapar.

Küreselleşme ideası; **“Yerel ve ulusal düzeyde kendine yeterlilikten vazgeçen uluslar, evrensel olarak karşılıklı bağımlılığı benimserler”**(2) cümlesiyle üniter devletin ötesinde, bir güç odağı oluşacağı çok önceden öngörölmüş bir fikrin ürünüdür. Hz. Muhammed’in İslam’da birlik çağrısı da benzer bir tabloyu öngörür. Bu fikre göre İslamiyet’in içerdığı mesaj tüm insanlığa iletilmelidir. Ancak bu tablonun farkı onun daha spesifik bir kavram olan “Müslümanlık” kimliğini vurgulamasıdır. Daha eskilere gidersek Helenistik dönem felsefe akımlarından Sinizm’de (Cynicism)(3) kozmopolitancılık kavramı altında bir dünya vatandaşlığı kimliği vurgulanır. Ancak bu akımdaki küresel düşünce de, tüm kültürlerin birleşip ideal bir tektip kültür oluşturmaları hülyasına değil, Siniklerin kendilerini tüm kurumsal kimliklerden bağımsız hissetmelerine dayanmasıyla yukarıda söz edilen küreselleşme idealinden ayrışır. İşaret edilen bu soyut felsefi ideal yerel odakların yapısal durumları göz ardı edilerek ele alındığında yanıltıcı sonuçlara varacaktır.

Yukarıda vurgulanan felsefik bir ideal olarak küreselleşme olgusu, paylaşım, barış ve huzur gibi güzel çağrışımlara sahipken, her biri insanlık ortak tarihinin bir parçası olan **farklı kültürlerin yarattığı çeşitliliğin yok edilmesini** de beraberinde getiriyor. Kulağımızda hoş bir seda bırakan **“dünyanın küçük bir küresel köy haline gelmesi”** fikrinin, el ele tutuşan “mutlu dünya insanları” tablosunun, dünya barış ve huzurunun sağlanmasında yegane ideal oluşunun ne kadar tartışılmaz olduğu sorgulanmalıdır. Zira paylaşım farklı unsurlar içeren olgularca etkileşim halinde gerçekleşir. Ancak benzeşim ve dönüşüm zamanla paylaşımı azaltarak yok eder. Kısaca, çeşitten ve renkten uzak kültürler için paylaşım da mümkün değildir. Barış ve huzur ise kaçınılmaz bir kültürel tek tipliğe tabi olan insanlık için çok da anlamlı değildir. Bunun nedeni de bu barış ve huzur ortamının karşılıklı **hoşgörü ve saygının, birlikte var olma fikrinin değil, aynı yaşam tarzlarına tabi olma zorunluluğunun ürünü** olmasıdır. Örneğin, Hitler önderliğinde Almanya’nın 2. Dünya Savaşı’nda zafer elde edip dünyaya yayılmış olması faraziyası, dünyada tek bir ırkın üstünlüğüne dayalı bir siyasal ve toplumsal görüntü hayal edebiliriz. Bu yönetme gücü altında yaratılması zor olmayacak olan yapay barış ve huzur ortamı ne kadar değerlidir?

Global ekonomi ve Kültür emperyalizmi

Kültürel küreselleşmenin kaynağının incelenmesine, ekonomik ve ideolojik boyutu kattığımızda ise ortaya daha gerçekçi ve ürkütücü olan tablo çıkıyor. Şöyle ki; küreselleşme sürecinde teknik olanakların gelişmesi ve milli devletlerin bu olanaklar üzerindeki etkisinin azalmasıyla birlikte, kâr maksimizasyonu ilkesiyle hareket eden şirketlerin, kar marjlarını yükseltmek adına üretimlerini artırarak yerel pazarları aşip, uzak coğrafyalara ulaşmaları hiç olmadığı kadar kolay. Yine de küresel düzeyde faaliyet gösteren şirketlerin uzun vadede bir bölgeye entegre olması, o bölgede sosyo-kültürel bir alt-zemin oluşturulmasını gerektirir. Bir kitlenin zihinsel kanallarla bir kültürü benimsemesi o kültürün tüketim ürünlerine kendini yakın hissetmesini kolaylaştırır. İlkinden farklı olmak üzere bu tabloda, küreselleşmenin kültürel boyutu, kendisinden daha yukarıda olan siyasal ve en tepedeki ekonomik çıkarlara hizmet etmesi adına küresel aktörlerce yönetilmektedir. Gerçekten de, küreselleşmenin tüm toplumlar üzerindeki kültürel etkilerine baktığımızda etki gücü farklılık

Liberalizmin ak kitabı

taşımakla birlikte, etki tipi ve yönü aynıdır. Tüm dünyada, iktisadi ve siyasi küreselleşmeyi etkileyebilme gücünü elinde tutan ABD ve (somut bir zihniyet ifadesi olarak) batının kültürel değerlerinin, tüketim alışkanlıklarının etkisi görülebilmektedir. Bu etki tipi de benzetme ve dönüştürmedir. Yani, ilk tabloda insanlık adına gerçekleştirilmesi öngörülen tek tip kültür, bu tabloda, (yerleşik bir ifade ile) “kültür emperyalizminin” bir parçasıdır. Siyasi ve askeri olarak sona eren sömürgeciliğin, özellikle 3. dünya toplumları üzerinde uygulanan “yeni sömürgecilik”(neo-colonisation) adıyla daha az siyasi ve askeri, daha çok ekonomik, sosyolojik ve psikolojik araçlarıyla göze çarpan türevinin bir parçasıdır. Yaratılmak istenen kültür, evrensel dil olan İngilizce konuşan, tipik “Beyaz-Anglo-Sakson-Protestan” insan modelinin yaşam alışkanlıkları ve insani değerleri üzerine inşa edilmiştir. Kültürel küreselleşme bu tablodaki kültürün dünyaya dayatılma sürecidir. Özellikle doğunun kendine özgü folklörünü hor görme ilkesiyle birlikte yürütülen, tüm popüler kültür kanallarıyla aktarılan, epik Hollywood figürleriyle (Rus rakibini zor ve haksız koşullarda cesurca yenen boksör (Rocky), dünyayı uzaylıların işgalinden kurtaran Amerikan askerleri (Independence Day, Kurtuluş Günü vs.) “Amerikan Rüyası” yaşam tarzı merkezli televizyon dizileriyle pekiştirilen bir politikadır.

Türk kültürünün aşınması ve modernizm

Şüphesiz ki; kitlesel bir yaşayış ve davranış mozaiki zamanla keskin karakteristikler edinerek bir kültüre dönüşür. Bu kültürü benimseyen insan topluluğunun değişen koşullar içinde her yönüyle aynı kalması olanaksızdır. Türk folklörü de, tarihte birçok ticari yolun kesiştiği coğrafi konumu sayesinde farklı kültürlerdeki birçok uygarlığa yurt olmuş ve Anadolu’nun kültürel birikiminden, zenginliğinden etkilenip şekillenmiştir. Bütün kültürler gibi geleceğe aktarılmış, yine de iç ve dış dinamiklerin sürekli etkileşimiyle birlikte değişmiştir, değişmektedir. Ancak kendisini diğer kültürlerden farklı olarak tanımladığı değerler onun özünü oluşturur. Özellikle Türk halk kültürü gibi, geleneksel değerlerini toplumsallık, birlik, hoşgörü ve dayanışma kavramlarına bağlılığından alan kültürler için, planlı bir **dayatmanın aracı olan modernist bireysel temelli bir kültür kimliğinin, kısa bir sürede ve şeklen içselleştirilmesi, bir yabancılaşmayı beraberinde getirerek ortaya biçimsiz, bozuk, eğreti bir kültür biçimi çıkarabilir.** Oysa toplumsal manevi refah ve bireylerin mutluluğu, toplumla barışçıl bağlarını geliştirmiş bireyin sağlıklı bireyselliğini gerekli kılmaktadır. Emile Durkheim’in teorize ettiği intihar türlerinden aile ve toplumla güçlü bağlar kuramamış bireyin mutsuzluğuna dayanan “egoistik intihar”, batı kültürünün bireyci yönüne dikkat çekmesi açısından çarpıcıdır. Nitekim, maddi refahın oldukça yüksek, buna karşın ailevi ve toplumsal bağların zayıf olduğu İskandinav ülkelerinde ve toplumsal etkileşimin Katolik mezhebine oranla düşük olduğu Protestanlık mezhebi insanlarında intihar oranlarının görece yüksek olması bu savı destekler niteliktedir.

Bilhassa, toplumsal ve siyasal kökende insan hakları ve özgürlük bilinçleri gelişmemiş, demokratik temellerini henüz inşa edememiş topluluklar için “insanlık” kavramını yücelten evrensel değerlerin yakalanması elzemdir. **Küreselleşmenin getirdiği iletişim olanakları sayesinde toplumlar evrensel değerleri, kendi öz değerlerine ters düşmeyecek biçimde harmanlayıp benimseyebilirler** ve yine bu yolla öz değerlerinin sahip olduğu farklılıkları evrensele taşıyabilirler... Ancak, başta küresel dünya pazarına uyum sağlayamamış ya da milli bekasını koruma gayesiyle küresel ekonomiye dâhil olmamayı tercih etmiş toplumlar olmak üzere, “evrensel değerler” adı altında sunulan Amerikanizasyon (Amerika) kimliği bütün kültürler için tehliktir. O halde öz kültürel değerleri koruyarak küreselleşmenin getirdiği teknolojik olanaklardan yararlanmak ve bu öz değerlere evrensel değerleri eklemek , son derece kontrollü ve dikkatli yürütülmesi gereken bir süreçtir.

Yerel Milliyetçilik

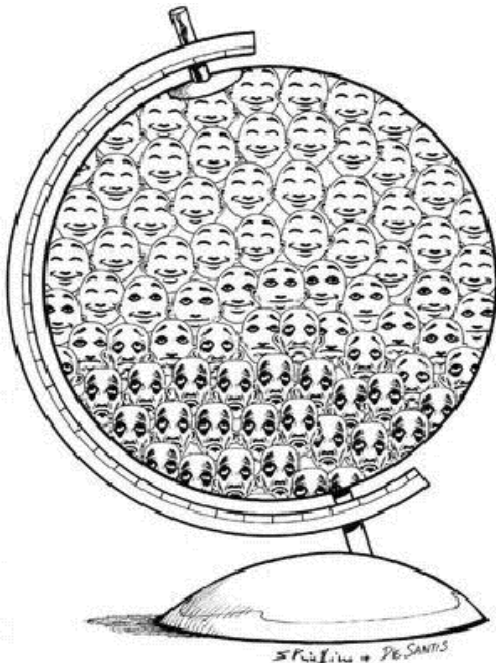
Liberalizmin ak kitabı

Tüm kültürlerin tek bir model kültüre dönüşme akımının gözlemlendiği küreselleşme sürecinde, mikro ölçekli milliyetçi yükselişler göze çarpmaktadır. Milli devlet sınırları içinde gerçekleşen bu yerel milliyetçilikler, ayrılıkçı ve şiddete dönük olduğu sürece, Rusya ve İspanya’da olduğu gibi milli devletin üniter yapısını, özerkliğini örseleyen, Yugoslavya örneğinde olduğu gibi onu parçalanmaya iten koşullara çanak tutabilir. Ele alınan ikinci küreselleşme tablosunda bu yükselişin tümüyle milli devletin merkezîyetçi otoritesini zayıflatmak adına, küreselleşmenin siyasi ve iktisadi aktörlerince yön verilen bir politika olduğu iddia edilebilir.

Ancak, bu olasılık kısmen doğruluk taşısa da yerel milliyetçiliğin, yeni ve farklı alt kültürlerin kendilerini tanıtmaya alanlarını bulmasını tek elden yürütülen bir süreç olduğunu iddia etmek indirgemeci bir yaklaşımı gerektirir. Küreselleşme ve etkileri ak ve kara ikiliğiyle değil kurduğu sarmal ve iç içe geçen neden sonuç ilişkileriyle ele alınmalıdır. Bu hususta, yerel milliyetçilik akımlarının yükselmesinde sosyolojik ve psikolojik etkiler göz ardı edilemez. Yerel grupların, tüm dünyada kültürel homojenliğe doğru yönelişinde, toplumsal bir refleksle kültürel kimliklerine bağlılıklarını daha sert biçimde ifade edişlerini gözlemek, mikro ölçekli milliyetçiliğin sosyolojik boyutunun önemini ifade eder. Yakın tarihimizden bir örnekle açıklayalım; halifeliğin kaldırılmasıyla dini özgürlüklerinin ellerinden alındığını düşünerek **paniğe kapılan “Müslüman bir kesim”**, kültürel kimliklerini varlıklarını ifade etme aracı olarak kabul etmiştir. Bu düşüncenin sonucunda da **dini semboller taşıyan kültürel öğelere (giyim gibi) daha sıkı sarılmışlardır**. İronik bir olay gibi görünse de yerel milliyetçiliğin küreselleşmeyle birlikte ses bulmasının bir nedeni de bu örnekteki benzer bir psikolojik tepkidir. Elbette etkin küresel aktörlerin finansal küreselleşmenin önünde engel olarak gördükleri **güçlü, merkezi milli devletin etkinliğinin azaltılması gerekmektedir**. Bireysel özgürlük, çok kültürlülüğün barış içinde yürütülmesi gibi söylemlerle mikro milliyetçiliğe meşruiyet kazandırdıkları zeminlerle bu süreci hızlandırmaktadırlar.

Glokalizm

Dilimize “küyerelleşme” olarak çevrilen glokalizm, küreselleşme süreci içinde kendine, küresel ve yerel markaların yerel pazarlardaki rekabeti çerçevesinde yer bulmuştur. Yerel pazarlara inen küresel markaların, satış yaptıkları bölgenin geleneksel değerlerini, beğeni ve alışkanlıklarını göz önüne alarak ürün yelpazeleri ve lansmanlarında küresel bir standardın dışına çıkıp, değişikliğe gitmeleri, küresel değerlerin yerel semboller kazanmasını ifade eder. “Küresel düşün, yerel hareket et” söylemi bunu güzel ifade eder. Yerel değerlerin küresel anlamlar kazanması ise, onların küresel sermayeler tarafından birer tüketim ögesi olarak pazarlanmalarıyla gerçekleştirilir.

Glokalizmin, “küresel”in yerelliğe inme ayağı çokuluslu markalar tarafından bütün dünyadaki yerel pazarlarda benzer stratejiler geliştirilerek yönetilir. Görsel ve elektronik medya aracılığıyla ürünlerinin süslü kılıflar ile tanıtımını yapan markaların satış teknikleri benzer olmakla birlikte, yalnızca ürünlerin milli öğelerce farklılıkları gözlemlenir. Ülkemizdeki güncel örneklerden Alaturka lansmanlı cips ürünleri, küresel fast-food markalarınca sunulan Türk damak tadına uygun yemekler bu satış tekniğinin ürünleridir.

Türk toplumunun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlarca yüksek bir manevi değere sahip Ramazan ayıyla, kola

Liberalizmin ak kitabı

tüketiminin bağdaştırılması gibi özendirici, aldatıcı ve kurnaz lansmanlar, çokuluslu markaların daha çok satış yapabilmek adına bazı ahlaki hassasiyetleri göz ardı edebildiklerini göstermektedir.

Yine de bu tabloya iyimser bir açıdan bakıldığında, küresel şirketlerin yerel pazarlarda tutunabilmek için küresel değil yerel tanıtımlara ihtiyaç duymaları ve satış stratejilerini yerel kültürel değerler üzerinden belirlemektedir. Bu da dünya üzerindeki kültürel heterojenliğin halen tektip Anglo-Sakson kültürel kimlik dayatmasına direndiğinin göstergesidir. Yani, yerel pazarda, beğenme ve seçme iktidarı halen tüketicidedir. Buna ek olarak, yerel pazarlarda sürdürülen küresel ve yerel markalar rekabeti, her zaman küresel olanın kazanmadığı, hatta Hindistan film endüstrisi örneğinde olduğu gibi zaman zaman oldukça farklı tablolar sunabilmektedir. “Bollywood” olarak bilinen Hindistan film endüstrisi, yerel pazarda Hollywood etkisini kırarak hem Meksika, Hong Kong, Brezilya, Çin gibi 3. dünya ülkelerinde gelişen film endüstrileriyle bu sektöre motivasyon kazandırmış, hem de birçok alandaki Amerikan kültürel tekelliliğine karşı güçlü bir sembolik duruş edinmiştir.(4) (Yine küresel sermayeye kapılarını açık tutan Fransa’nın, özellikle kültür etkileşiminin anadili bozma ve yabancılaşma çabasına karşı korumacı tavrı dikkate değerdir.)

Sınırlı bir coğrafyada ortaya çıkmış ve o coğrafyaya mal olan kültürel değerlerin, tüm insanlığa ait değerlerle kaynaşması ya da onları zamanla kendine dönüştürmesi de yine küreselleşmeyle birlikte, ancak doğal olmayan süreçler içerisinde gözlemlenmiştir. Küresel çıkarlar güden sermaye odakları, belli bir coğrafyaya ait kültürel öğelerden tüm insanlara pazarlanabilme çekiciliğine sahip olanları, ait oldukları coğrafyadan çıkarıp tüm dünyaya sunmuştur. Kimi kapalı toplumlar bu değerleri kendi geleneklerine aykırı bularak reddetmiş, küreselleşmenin etkisine daha açık kimi toplumlarsa zamanla içselleştirmişlerdir. Sonuç olarak bu değerler çıkış kaynaklarındaki içerik ve anlamın da beraberinde taşınması kaygısı güdülmeden, ortak insan geleneğine dönüş(türül)müştür.

Yılbaşını, dünya insanların çoğunun, Hristiyanların sıradan bir eğlence anlayışından çok dini, manevi bir anlam yükledikleri Noel kutlamalarına ait öğelerle kutlaması; yine mitolojik bir çıkış kaynağı olan Saint Valentine hikâyesinin, hemen hemen tüm dünyada bir hediye alma yarışına dönüştürülmüş Sevgililer Günü’ne kaynaklık etmesi; bu duruma verilebilecek örneklerdendir. Şunu belirtmek gerekir ki, yerele özgü değerlerin zamanla insanlığa ortak anlamlar ifade etmesi, salt batı odaklı bir kültür emperyalizmi değil, doğrudan ticari kaygılarla girilen milletsiz, kimliksiz yürütülen bir süreçtir. Bu süreçte batı odaklı olduğu gibi, doğu odaklı kültür öğelerinin de dünyaya sunulmasına tanık oluyoruz. Doğu coğrafyalarına ait kimi felsefi dini öğretilerin; seküler dinleri çağdışı, sıkıcı bulan batının anekent

insanına albenisi yüksek tapınma nesneleri olarak sunulması bahsedilen tabloya örnektir. Bu fikir ürünlerinin, batı eksenli kültür etkisindeki toplumların zihnine dayattığı; daha fazla güç, başarı, para ve statü erdemlerinin baskısı altında kendini sıkışmış hissedenden modern dünya bireyinin sığındığı, yeniçağın pazarlama harikaları olan “plaza dinlerine” dönüşmesi ironik bir görüntü arz ediyor.

Yeni bir ideolojik kimlik: Tüketici

Gelişmiş pazarlama teknikleri kullanılarak yaratılan medya etkisi, küresel markaların kitlelerin gündelik tüketim davranışlarını yönlendirmesine olanak tanımakla kalmayıp, bu davranış kalıplarının alışkanlıklara ve akabinde bir “tüketici ideolojisi”ne dönüşmesine neden olmaktadır. Milli değerlere yabancı, yapay bir tüketici ideolojisine ait davranış kalıplarının, bireylerce etkili bir modelleme mekanizması içinde taklit edilip zamanla kitlesel bir alışkanlık mozaiki oluşturulması, ne yerli bir toplum ne de sağlıklı bir bireyselliği mümkün kılmaktadır. Daha önce bireyselci anlayışının altını çizdiğim bu kültür, aslında bireysel özgürlük alanı dar, inisiyatiften, seçim yapma gücünden yoksun, taklit mekanizmasına dayalı bir “mevcut davranış kalıplarını içselleştirme” kültürüdür.

Liberalizmin ak kitabı

Bu süreçte en dikkat çekici nokta ise; tüketicilerin, küresel alanda çekiciliğe sahip markaların ürünlerini, o ürünlerin sağlayacağı öngörülen marjinal faydayla ölçülen mekanik, fiziksel “fayda değeri” (bir pantolonun, ayakkabının sağlamlığı gibi) kaygısı güderek değil, o ürünlerin parçası oldukları popüler kültüre aidiyet hissiyatıyla tüketmeleridir. Bu yalnızca fiziksel fayda değeri olan ürünlerde değil, yemek ya da sanat ürünleri gibi fizyolojik, psikolojik değerler arz eden tüm kültürel tüketim ürünleri için geçerlidir. Bu durumda marka çekiciliğine sahip bir ürünün, kendisinden daha düşük bir fayda değeri sunmayan başka bir ürüne yeğlenmesinde, ticari küreselleşmenin, kültürel etkisine açık toplumlara medya araçlarıyla entegre(?) ettiği ortak tüketim kültürünün, bireyin o kültüre aidiyetinin/ait gözükmemesinin kendisindeki psikolojik ve sosyolojik fayda beklentisinin tüketime teşvik edici etkisi önemlidir.

Bu yazının gerçekleşmesinde katkıları olan dostlarıma teşekkürlerimi sunarım: Furkan Ercan, Erdem Güven, Çisem Gündüz.

REFERANSLAR

- 1) <http://www.milliyet.com.tr/2001/10/29/yazar/gunes.html>
- 2) *Osman Ulagay, Küreselleşmenin İki Yüzü, Doğan Kitap*
- 3) *Wiser, James Political Philosophy: A History of the Search for Order*
- 4) *The Global Reader: and Introduction to the Globalisation Debate, Polity Press, London, 2000*

Küreselleşme Korkusu 2 (O. Tan Haskol)

Birinci Bölüm

Eleştiriler:

Küreselleşme karşıtlığının temel argümanından yola çıkarak olarak; küreselleşmeyi temelde batının dünya üzerine sistemli olarak yayılma arzusu olarak tanımlamak tarihsel gerçekliğe çok daha uygun düşecektir. Bunu genişletmek gerekirse, aslında *batının kendini gerçekleyen alt yapısı olan kapitalizm ve bunun çerçevesinde oluşturduğu üst yapısı rasyonalizm, hukuk sistemi, demokrasi, insan hakları ile bir kaç büyük devletin yayılmacı şekilde genişlemesi değil de, alt yapının temelini oluşturan sermayenin ana hedefi olan kar maksimizasyonunu sağlamak amacıyla dünya pazarına amansız bir yükleniş olarak görmek mümkündür.*⁵

Kısaca bahsetmek gerekirse, batının dünya üzerine üç ana başlık altında yayıldığını görebiliriz. Bunlardan ilki kabaca 1490'lar da başlamıştır. Merkantalizmle bir yarış halini almış ve batının kendisinden olmayan kültürleri yok etme alışkanlığının başlangıcı olarak; beyaz adamın, sömürgecilik ile son bulmuştur.

Fransız devrimiyle varlığını iyice hissettiren burjuva sınıfının gücü ve büyüme hızı, sanayi devrimi ile artık teknik anlamda desteklenecektir. Batının bu dengesiz üretim olanaklarını Pazar işgali ile sonlandırması kaçınılmazdır. İkinci dalga hareketi bu aşamayı emperyalizm ile sonlandırmıştır. Tıpkı küreselleşmenin bu günkü dünyanın “diğerlerine” sözde faydası gibi, o dönemde de emperyalizm çok da negatif bir olgu olarak görülmemekte ve belki de bir çokları için yararlı olacağından söz edilmekte idi.

Liberalizmin ak kitabı

Bugün hala yaşamakta olduğumuz batının bu yayılma hareketinin üçüncü aşaması net bir tarihe işaret etmemekle beraber esnek üretim sistemlerinin gelişip iyice yaygınlaşmasıyla çok uluslu şirketlerin kurulması ve büyümesi, iletişim devriminin başlaması, internet, kıtalar arası uydular vb. gibi teknolojilerle bilgi akışı hızının artışı ve son olarak da 1990 sonrasında soğuk savaşın bitmesi ve doğu bloğunun çökmesi ile bölünmüş dünya ekonomisinin ideolojik ve ekonomik sınırlarının ortadan kalkması biçiminde tanımlanabilir.

Batı sermayesinin neredeyse tüm dünyada dolaşabilme serbestisi kazanmasıyla sürerek, bugün küreselleşme adını verdiğimiz olguya taşınmıştır.

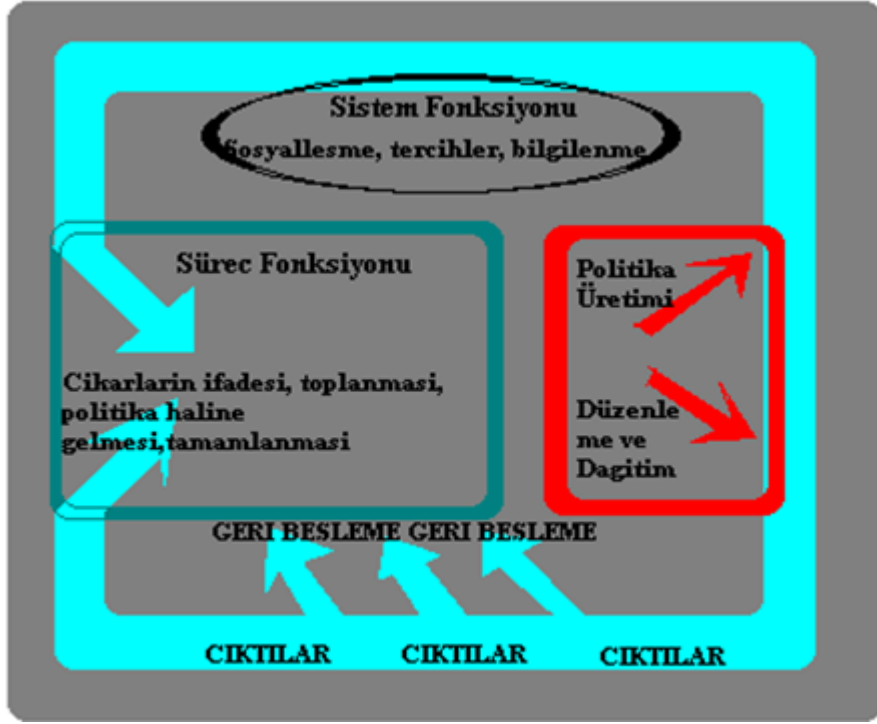
Aynı şekilde bu süreç uluslararası ilişkiler alanında da önemli değişikliklere vesile olmuş, refah ve yaşam standardı bazlı bir takım vaatler ile yönetim alanını da son derece derinden etkilemiştir.

Küreselleşmenin siyaseti

Günümüz yaşamında küreselleşme olgusu “Pan-Amerikana” yaklaşımı ile genel anlamda birincil vurgularını ekonomi temelli yapmış olsa da bu sürecin politik alanı etkilemesi kaçınılmazdır. Ekonominin etimolojik anlamına baktığımızda bu etkileşim açıkça görülmektedir. Temel olarak sonsuz insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, kısıtlı dünya kaynaklarının yönetimi olarak tanımlayabileceğimiz ekonomi, bu kaynakların kimler tarafından nasıl yönetilip, kimlere ne şekilde dağıtılacağına mücadelesi anlamına referans veren politikayla kesiştiği noktada kesin ve ayrılmaz bir bütünü oluştururlar. Dolayısıyla ortaya çıkan bütünün, bu kavramlar ikilemesinin uyumu içinde olduğu ve bunların bir şekilde birbirlerini kendilerine dönüştürdüğü kaçınılmaz bir gerçekliktir. Yani esas mesele; önce kimin yönettiğini bulup, kimlere ve nasıl dağıtmak istediğini analiz etmektedir.

Bunun etkileşimin ötesinde, bir dışlinin çarkları gibi iç içe geçmiş olan ekonomi ve politika, devamlı surette çıktılarını sosyal dinamikler üzerine üretmekte ve sosyal alanın bu mekanizmaya yaptığı geri dönüşler küreselleşmenin gelişimine pozitif yönde katkıda bulunmaktadır. Yani aslında küreselleşme de her sistem gibi, ilkin kendini gerçekleştirdikten sonra, bekasını garanti altına almak için varlığını destekleyecek olan kendi sosyalliğini, kendi dinamiklerini ve en nihayetinde kendi insanını yaratmaktadır.

Küreselleşmenin günümüz siyasal yaşamını ne yönde ve nasıl etkilediğini, bunun sonuçlarını analize başlamadan önce bu noktada bir parantez açıp, politik karar alma süreçlerinin nasıl işlediğini anlamak bu tezimizi detaylandırabilmek için son derece önemlidir. Bu sayede, küreselleşme adına pozitif ya da negatif olabilecek kararların karar alma aşamasına gelene kadar, sisteme hangi anda dahil olduğunu bu sistemden üretilmiş çıktılar, devam eden sürece artı adımı nasıl attırdığını görebiliriz.

6

Şekilde gördüğümüz gibi süreç, politik karar alma aşamasına daha önceden alınmış çıktıların sisteme gönderdiği geri beslemenin ışığında, temel olarak iki fonksiyondan geçerek gelmektedir. Ayrıca açık mavi kabuğun ötesindeki dış dünyadan sistemin içine devamlı surette bir bilgi akışı, bir çıkar ifadesi gerçekleşmekte, bu durum alınan kararları da işin içine dahil ettiğimizde bir etkileşim meydana getirmektedir. Küreselleşme açısından baktığımızda özerk alanın arkasına gizlenmiş yönetilen ya da egemenliğe saygı prensibi kılıfındaki yöneten bakımından bakarsak, sistemin iki tarafta da aynı şekilde işlediğini görürüz.

Sistemin işleyişini analiz etmeden önce, sistemin parçalarını tanıyalım. Öncelikle sistem, öte tarafında bulunan dış dünyadan ve daha önce üretmiş olduğu çıktılarından bir takım geri beslemeler alarak, bunları veriler halinde sürece yeniden dahil eder ve bu veriler sistemin fonksiyonlarında bir elekten geçirilirmişçesine karar alma sürecine kadar rafine edilir. Daha sonra bu üretilmiş olan karar çeşitli şekillerde toplumdaki gruplar arasında paylaştırılır ve yeni geri beslemelerle bir sonraki karar aşamasına tekrar dahil olur.

Sistemin iki temel fonksiyonundan biri olan “Sistem Fonksiyonu” üç ana parçadan oluşmaktadır. Sosyalleşme bireyin ailesinden başlar. Burada birey, ailesinin temel değer ve prensiplerini paylaşır, sonrasında DEVLET bireyi kanatlarının altına alarak, kendi sistemini gerçekleştirecek bireyleri yaratma prensibinden hareketle, bireyin ait olduğu topluma dair temel bilgileri, değerleri, hak ve ödevleri, bakış açılarını tanıtır ve bunları kavramasını sağlayarak, bekasını garanti altına alacak insan tipini yetiştirmeye çalışır.

Ordu bu sürecin kurumsal olan son halkasıdır. Devlet bu aşamada bireye yalnızca askeri bir eğitim vermekle kalmaz aynı zamanda bir ocak gibi iş öğretmekle meslek sahibi yapar, paylaşmayı, dayanışmayı, birlik ve beraberliği öğretir. Ordu ile bu süreç bitmiş gibi görünse de aslında bireyin hayatının sonuna kadar devam eder. Çeşitli semboller, kutlama ve anma günleri gibi vesileler ile çocukluk yaşlardan beri yerleşmiş olan değer ve yargılar pekiştirilir ve hassas noktalarda tekrar diriltir.

Tercihler ise sosyalleşmenin temel getirisi olan ve bireyin politik yaşama hangi noktada, nasıl, ne ölçüde, hangi kurumlar vasıtası ile katılacağına belirlendiği bir alandır. Burada birey, oluşturmuş olduğu değer yargıları ile bir siyasal parti üyeliğini tercih ederek aktif politikaya katılabilir, bir dernek vasıtası ile (örneğin şehit yakınları gibi) politik alana hassasiyetlerini yansıtmak sureti ile katılımıda bulunabilir ya da yalnızca seçimlerde oy kullanarak politik alana bireysel katılımını gerçekleştirebilir.

Bilgilenme, kişinin tercihleri doğrultusunda politik süreçle ilgili haberleri edinebilmesi, bu aşamada edineceği bilgiler için kendi kaynakları seçmesi anlamına gelir. Birey kendi açılımı için çeşitli kaynaklardan teorileri öğrenerek, farklı kaynaklardan bilgileri derleyebilir, yalnızca televizyondan politika haberlerini takip edebilir ya da sadece arkadaş sohbetlerinde duydukları ile bu alanda var olabilir.

Politik karar almanın ikinci önemli fonksiyonu olan süreç fonksiyonunda, politik karar almanın temel nedeni olan çıkarlar, öncelikle bireysel olarak ifade edilir ve daha sonra birey bu çıkarında yalnız olmadığını anlayarak, kendi gibi düşünenler ile ifadesini güçlendirir. Daha sonra bu çıkar ifadesi belli bir grubun ana hedefi haline gelerek, buna ulaşmak için uygulanacak yollar belirlenir ve karar alma kaynaklarına ulaştırılır. (Bir Ticaret Odasının, Başbakanlığa yazı yazması ya da bir öğrenci grubunun protestosu gibi.)

Tüm bu veriler, burada ismini zikretmediğimiz baskı grupları, lobiler, sanayi örgütleri vb. aracılığı ile karar alma mekanizmasına ulaşır ve sistemin yönetimini elinde bulunduranlar bunun ışığında politikayı üretir ve düzenler ve kendi destekçilerine öncelik hakkı tanımak sureti ile bunu pay ederler.

Süreci somut bir örnekle analiz edersek; sistemin yöneten tarafının bir bireyi, örneğin bir sermaye sahibi, üretimine yeni pazarlar bulabilmek amacıyla öncelikle bir çıkar ifadesinde bulunur. Bu ifadeyi diğer sermaye sahiplerinin de aynı pazara ihtiyaç duyması ile toplar ve bu sermaye sahipleri örneğin, bir ticaret örgütü ile bunu gruplaştırır. Gruplaşan bu çıkar ifadesi kendi politikasını belirler ve bunu belki de iktidara getirmiş olgu hükümete iletir. Karar alma mekanizması iktidarını devam ettirebilmek için bunu düzenler ve siyasa çıktısı haline getirir. Bu çıktı, geri beslemeler aracılığı ile siyasal sürece tekrar girer ve bu defa sistem fonksiyonlarını harekete geçirir. Sermaye grubunun ürettirmiş olduğu bu politika ile maaşı artan baba örneğinde olduğu gibi, aile çocuğuna bunun güzel bir şey olduğunu bu sayede refah içinde yaşayabildiklerini aktarır. İlerleyen yaşlarında çocuk, okulda bu siyasaya uygun eğitimi alarak yaşamına devam eder ve siyasal alana katılımını bu politikayı devam ettiren bir partide ya da bir dernekte gerçekleştirir. İzlediği televizyon kanalları, okuduğu gazete bu ekseninde devam eder ve ikinci karar alımı için bu anlamda çıkarlarını ifade eder.

Yöneten tarafın üretmiş olduğu bu çıktı, yönetilen tarafına eklemlenerek yoluna burada devam eder. Yalnız, yönetilen tarafındaki aşamayı, yöneten tarafındakinden ayıran bu verinin siyasal sürece iki farklı aşamada katılabilecek olmasıdır. Bunlardan ilki direk hükümet bazında, diğeri ise aynı yöneten tarafında olduğu gibi çıkar ifadesi aşamasında sürece katılabilmesidir.

Birinci aşamayı örneklendirecek olursak; hükümet, konumu gereği iyi ilişkiler içinde bulunması gereken yönetenin istediği yönde bir karar alarak sistem fonksiyonunu buna göre şekillendirebilir. Eğitim müfredatını bu yönde değiştirebilir, medyayı buna yönlendirebilir ve toplumu bu şekilde yönlendirerek, sistemin hep bu ekseninde çıktılar üretmesini sağlamak suretiyle kendi iktidarının devamlılığını sağlayabilir.

İkinci aşamada ise, yöneten taraftaki bir sermayedarın çıkarı ile yönetilen taraftaki bir sermayedarın kesiştiği noktada, yönetilen sisteme bir çıkar ifadesi olabilir. Aynı ilkinde olduğu gibi sisteme bir çıkar ifadesi sunularak, karar alma mekanizmasının bunu gerçekleştirmesi sağlanabilir ve sistem bu yönde çıktılar üretmeye devam edebilir.

Karar alma sürecini incelediğimiz bu örnekte olduğu gibi, küreselleşme bir anda yönetilen açısından bir siyasa çıktısı haline gelip, çeşitli kaynaklar ya da bireysel çıkarlar vasıtası ile genel alehinde olsa bile bir artı, bir pozitif değer şeklinde görülebilir ve bu sayede yönetilen tarafında tüm zararları görmezden gelinerek temel politika seçimleri belki de farkında bile olunmadan yöneten tarafın güdümünde seyredebilir.

Buradan yola çıkarak “devlet” gibi merkeziyetçi eğilimdeki yapılanmalar siyasa çıktılarını merkezin dışındakiler aleyhine sürekli düzenleyerek ve hatta onların desteği ile merkez-çevre ilişkisini sürdürebilir.

Bu da tek-dünya devleti liberal ütopyasının gerçekleşmesi halinde bile rejimin totaliter hale gelebileceğinin göstergesidir.

Küreselleşme Teorisi Neo-Liberaizm:

Bugün küreselleşme olgusunun hızını iyiden iyiye arttırdığı siyasal alanda, daha önceden de bahsettiğimiz gibi ekonomi siyaset etkileşimi neticesinde günümüze ait temel uluslararası ilişkiler paradigması olarak neo-liberal bakış açısını görüyoruz. Şüphesiz ki bu konuda bu yaklaşımın karşısına koyabileceğimiz en önemli bakış açısı Realizm/Neo-Realizm’dir. Bu çalışmada bu iki paradigmanın günümüz siyaset dünyasına temel bakış açısından söz edilecektir.

70’li yıllarda ortaya çıkan çokuluslu şirketler, uluslararası örgütler, günümüz dünyasının eşi benzeri görülmemiş bir şekilde entegrasyon sürecinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Hatta bu entegrasyon kimi zaman daha önce görülmemiş bir şekilde, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi “uluslararasıından” “uluslarüstü” aşamasına evrimini sürdürmektedir.

Tüm bu gelişmelerin temelinde yatan bakış açısı, bugün küreselleşmenin teorisi olarak tanımlayabileceğimiz neo-liberal anlayıştır. Peki bu neo-liberalizm nedir? Temelde neye salık verir?

İnsan doğasının temelinde kötü, çıkarıcı ve çatışmacı olduğunu varsayan realizme daha giriş aşamasında ters düşen liberalizm, insanın sosyal bir varlık olduğunu vurgulayarak, bu sosyalliğin bir gereği/sınucu olarak insanların işbirliğine yatkın bir yapıya sahip olduklarının altını çizer ve yine insanların kurduğu devletlerin de aslında tek hedefinin, kendi karını arttırmak olduğunu ve bu yüzden işbirliği yapsa bile öncelikli referans alacağı noktanın, “rakip devletten daha fazla kazanım elde etmek olduğunu” salık veren realizmin aksine, devlet noktasında da devletlerin aslında diğerlerinin karından ziyade, kendi kazanımlarının önemli olduğunu, bu nedenle devletler arasında işbirliği yapılacak bir takım nedenlerin her zaman var olduğunu ve bu işbirliğinin de sistemin “kötü” devletlerini bile en nihayetinde içine alabileceği anlayışını benimser. Bu işbirliğini oluşturmak ve güçlendirebilmek için de ticaretin en temel, devletler arası entegrasyon aracı olacağını, çünkü bu sayede birbirlerine olan karşılıklı bağılılıkları artan devletler için savaşın ve çatışmanın daha maliyetli olacağını iddiasıdır.

Liberalizmin ak kitabı

Liberal bakış açısının bu anlamdaki temel istatistiki dayanağı ise demokratik devletler arasında çatışmaların daha az yaşanmasıdır ve buna göre demokrasinin, dünyanın geri kalanının

demokratikleştirilmesinin ve ticari ilişkiler sayesinde eklemlenmesinin ki; bu dünyanın tamamı için refahı ve mutluluğu arttıracaktır.

Burada liberalizmin önem verdiği noktalardan biri de uluslararası örgütlerin kurulması ve uluslararası sistemdeki etkinliklerinin arttırılmasıdır. Bu aşamada liberalizm, realizm ile tam anlamı ile ters düşer. Realist anlayışa göre politika yapımının amacı yalnızca devletin bekası ve kazanımlarını maksimize etmektedir ve bir devletin örgütlenmeye katılmasının sebebi diğerlerinden daha fazla kazanabilmektir. Öyle olmasa bile sistemdeki kötü devlet iyi devleti kovacaktır, çünkü kötü devlet sistemin açıklarından faydalanıp diğerlerini saf dışı ederek karını maksimize etmeye çabalayacaktır.

Bu yaklaşım savaşımdan küreselleşmenin siyasal olguya katkısı konusunda en iyi sonucu çıkarmamızı sağlayacak olan isim Robert Cox'dur. Cox'a göre: *Teoriler sonsuz, zamandan, kişilerden ve mekandan bağımsız, değerlerden yoksun ve çarpıcı bir şekilde yalanlardan arınmış olamaz ve teoriler üzerine yansıyan bu değerler, çıkarların doğrudan ifadesidir*⁶. Yani aslında teoriyi, sistemde hegemon olan belirler ve amacına ulaşmak için bunu en güzel, en şirin haliyle budaklandırır. Yazara göre, ortada bir sistem olabilmesi için en az bir yöneten ve diğer yönetilenlerin bulunması gerekir ve bu oluşan sistemde hegemon kendi teorilerini "Oyunun kuralı bu", "Düzen bu, bundan iyisi olamaz", "bunu değiştirmeye çalışmayın çünkü bu gerçekten ulaşılabilecek son nokta"(Fukuyama'nın düşünce tarihinin sonu çalışması) gibi, temel vurgularla lanse eder ama, önceden de belirtildiği gibi ana amaç teorisinin dolayısı ile hegemonun varlığını sürdürmek ve mümkün mertebe güçlendirmektir.

Her teorinin bir ana aracı ve bu aracın dolaylı ya da dolaysız olarak fayda sağlayacağı diğer alanlar vardır. Bu hegemonun elinde tuttuğu bal kavanozundan diğer uyrukların ağzına bir parmak bal çalması gibidir ki; asıl maksat, hegemonun bu kavanoza sonsuza kadar sahip olabilmesidir. Çünkü her ne kadar hegemon, sistemi korumaya çalışsa da elindeki kavanozu kapmak isteyenler olacağının farkındadır. Bunun olmaması içinde Hegemon ana aracını ortaya salar.

Bunu daha somut bir şekilde açıklayacak olursak, küreselleşme olgusunun ana aracı "serbest ticarettir". Buna göre tüm pazarlar birbirine entegre ve açık olmalı, mal ve hizmetler sınırsız ve özgürce (hegemonun belirlediği ölçüde) dolaşmalı ve çeşitli uluslararası örgütler bu dolaşımı garanti altına alacak bir üst mekanizma gibi varlıklarını sürdürmelidir. Bu serbest ticaret ve açık pazar, herkese refah bağlamında bir artış sağlayacak, bu şekilde sistemin devletleri de hem kazanım sahibi oldukları hem de birbirlerine daha bağımlı hale geldikleri için çatışmalardan mümkün mertebe kaçınacaklardır. Buna ek olarak, bu serbest dolaşım aynı zamanda bir üst yapı entegrasyonu ile desteklenmelidir. Buna göre hukuk sistemleri birbirine entegre olmalı, uyumsuzluk uluslararası örgütler tarafından çözümlenmelidir.

Bu örnek günümüz dünyasında "Pan-Amerikana" sisteminin kaba bir modelidir. Hepimizin yakından tanık olduğu gibi, serbest ticaret bir hegemonun belirlediği bir takım izolasyon ve ambargolar dışında özgürce devam etmeli, sistem entegrasyondan keskin dönüşler yaşanmaması için, mali yapılar aracılığı ile denetimini sürdürmeli ve üst-yapı sürecinin uyumu için demokratikleştirme hamleleri yapılmalıdır. Bu sayede dünya refahı yükselerek devletler arasındaki işbirliği arttırılmalı ve bu şekilde de çatışmalar önlenmelidir.

Kendi kazanımının karşısındakinin kazanımıyla ölçüldüğü realist argümana karşı liberalizmin sunduğu serbest ticaret ve kazan-kazan karşı argümanı Birleşik Devletler gibi bir hegemonla test edilmektedir. Çünkü ticari tüm işbirlikleri bir şekilde dünya üretiminin 1/3'ünü elinde burunduran bir hegemonla karşı daha büyük bir kazanımı, bir değeri yaratamamaktadır.

5 Türk Dış Politikası, Ed: Baskin ORAN, Cilt 1, S: 41

6 Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr, Kaare Strom, Russel J. Dalton, COMPARATIVE POLITICS TODAY, A WORLD VIEW, Eight Edition, S:39

Küreselleşme Korkusu 3 (O. Tan Haskol)**Birinci Bölüm****İkinci Bölüm**

*Bu yazıyı okuyacak kıymetli dostlarımdan ricam “liberal” etiketi altında en saf haliyle ortak makul kabullerde hem fikir olduğumuzu unutmamaları. Ancak bana göre kabuğu kırmanın zamanı gelmiştir. Bu kabuk nedir dersiniz içselleşen “kutsal piyasa” söyleminin, her karşı argümanın ya da uluslar arası düzeyde her problemin çözümü olacağı sanrısı. Bunu sürekli tekrar ederek kendimizi uyuşturuyor ve kafamızı kaldıramadığımız rakamlarla en çok da “liberal” felsefeye zarar veriyoruz. Unutulmamalı ki, **“Liberalizm her şeyden önce bir ahlak felsefesidir”**. İdeolojiden bağımsız düşünebildiğimiz ölçü de bu ahlak felsefesini kavrayabilir ve yarım binanın üzerine bu toprağın mayasının çalındığı yeni yapıtaşları koyabiliriz. Evrensel değerlere bu yolla yapacağımız katkı hiç şüphesiz, değerleri ilerletecek ve daha fazla bize ait hissedebileceğimiz, daha fazla sahip çıkabileceğimiz bir ahlak felsefesi oluşmasını sağlayacaktır.*

Dostlukla...

Sermayenin, ucuz üretim faktörleri, düşük vergiler, “deregülasyon” olan yerlere gitmesi, finansal küreselleşmenin arzu edilen bir sonucudur. Artık sermaye, özelleştirme, finansal serbesti, en sınırlı sosyal uygulamalar neredeyse oraya akarken, sosyal demokrat yaklaşımların bile bu blokta yeri olmayacaktır.

Bizim açımızdan “sevindirici” kabul edilebilecek bu gelişme sosyal demokrat yaklaşımlara alternatif olarak öne sürdüğümüz, piyasa serbestisinden doğan “doğal” zenginleşme ile desteklenmelidir.

Liberalizmin ak kitabı

Bu bakımdan deregülasyon sınırların olmadığı liberal bir dünyanın baskın stratejisidir. Devletler daha düşük vergi oranları, daha ucuz üretim faktörleri ve daha kısıtlı sosyal olanaklarla sermayeyi ülkelere çekmek için rekabet edecekler, bunun doğal bir sonucu olarak -diğer faktörler sabit tutulduğunda- en rekabetçi devlet en hızlı şekilde zenginleşecektir.

Sınırlı evrende baskın bir stratejinin varoluşu karar kuramına göre bir benzeşmeyi de beraberinde getirecektir.

Küreselleşme için bu karar modellerinin incelenmesinde “benzeşme teorisi” ortaya atılmıştır. Bu teori şu şekildedir;

1-)Bütün ülkeler sermayeyi kendilerine çekmek için benzer sermaye dostu politikalar güdecekler ve yerel politikalar arasındaki farklar ve demokrasiler etkisizleşecektir.

2-)Politikaların benzeşmesi sonucunda ülkelerin refahları büyümeleri ve yatırımları da benzeşecek ve doğru sermaye dostu politikalar uygulayan fakir ülkeler, sermaye akımlarından aslan payı alacaklar ve hızla ekonomik büyüme yoluyla zenginleşeceklerdir

3-)Son olarak da doğal ya da yapısal nedenlerden örneğin: Ulaşım yetersizliği, kaliteli iş gücüne sahip olmamaları, lokasyon dezavantajları ve bazı nedenlerden dolayı dezavantajlı ülkeler riskin yüksek olması nedeniyle sermayeyi çekmekte başarısız olacaklardır.¹

İkinci argümandan yola çıkarak bunun pratikte her zaman böyle olmadığını söylemek bile entegrasyonun etkin rollerini paylaşan (imf, dünya bankası gibi) örgütlerin başarısına iyimser bir yaklaşım olacaktır.

Piyasa bir süreçtir.Talan olabilir:

NAFTA'nın yürürlüğe girmesinin hemen ardından (1 Ocak 1994)herkesin bildiği gibi aynı gün chiapas bölgesinde zapatista ayaklanması başladı ve Kurumsal Devrimci Parti'nin (PRI) başkan adayı Colosio bir suikast sonucu öldürüldü. Ağustos 1994'te, Yale Üniversitesi mezunu ekonomist Ernesto Zedillo başkanlık seçimini kazandı. Eylül 1994'de PRI Genel Sekreteri Ruiz Massieu da bir suikaste kurban gitti. Aralık 1994'de, Zedillo'nun görevi devralmasını izleyen günlerde pezo değer yitirmeye başladı ve finansal kriz patladı.³ Şimdi Meksika, ABD destekli bir kurtarma operasyonunun ardından, bilinen IMF patentli kemer sıkma politikaları izliyor ve faturayı da bilindiği gibi halk ödüyor. Bu senaryo ilginç bir biçimde bize tanıdık gelmeli.

Meksika için piyasa başarısızlığı kabul edilebilir mi? Özellikle hızlı bir liberalizasyon sürecinden geçen ve iktisatın pozitif normlarına göre piyasa başarısı için gerekli olan hammadde, lokasyon, işgücü gibi olumlu faktörlere rağmen başarısız olan piyasalar liberal görüş çerçevesinde nasıl açıklanacaktır?

Meksika'nın NAFTA bölgesel entegrasyonunun ardından yaşadığı bu krizin tümüyle yerel olup uluslararası konjonktürden bağımsız gerçekleştiğini de belirtelim.

Liberalizmin ak kitabı

“Meksika, yüksek faiz oranları, vergi cennetleri, sözde politik ve döviz kuru istikrarı peşinde tüm dünyada akıp duran aşırı miktarda, çok oynak ve spekülatif sermaye kitlesinin nelere neden olabileceğinin yaşayan örneğidir. Bu sermaye, tüm ülkeleri mevcut sermaye birikiminden de edip arkasında derin bir tahribat bırakarak çeker gider”.²

Bu konuşma Meksika’nın 1982 dış borç krizinin hemen ardından dönemin başkanı Lopez Portillo tarafından Birleşmiş milletler genel kuruluna hitaben söyleniyordu.

Amerikan Kongresi’nin onayından sonra 1 Ocak 1994’te yürürlüğe giren NAFTA’nın, önce isminin biraz yanıltıcı olduğunu vurgulamakta yarar olabilir. Çünkü anlaşmanın asıl etkisi serbest ticaret alanında değil, yabancı sermaye yatırımları ve sermaye mobilitesi üzerinde görülüyor.⁴

Sermaye hareketlerini IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası mali” kuruluşların da telkiniyle liberalleştiren, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi böyle bir krizle karşılaşmışlardı. Hele Latin Amerika’da ‘70’li yıllarda Arjantin, Şili ve Uruguay’ın hızlı dışa açılmaları sonucu yaşanan acı deneyin belleklerde canlı olması gerekirdi.

Serbest piyasanın sağlıklı işlemesi için belirli kurumlara ihtiyaç vardır. Bizde de rahmetli Özal’ın beklide en büyük hatasıdır. Bu kurumsal alt-yapı oluşmadan gerçekleştirilen reformlar özellikle ödemeler dengesi açısından ülke için felaketle sonuçlanabilir. Küresel ölçekte yönetilen bir liberalizasyon uluslar arası kurumların oldukça etkin bir biçimde çalışmasını zorunlu kılıyor.

Peki normatif kaygılarla sürece baktığımızda bu günün ısıldayan ekonomileri “Asya kaplanları” daha az mı çile çekiyorlar?

Piyasa bir süreçtir. İnsanlar açlıktan ölebilir:

JAKARTA -“Ona ne yaptığını sor - etikette ne yazıyor, etiket ne biliyor musun? Dedim elimi arkama uzatıp gömleğimin yakasını çevirirken. Endonezyalı bu işçiler artık benim gibi insanlara alışmışlardı: Nike, the Gap ve Liz Claiborne gibi çok uluslu şirketler için kesip diktikleri ve yapıştırdıkları fabrikalardaki kötü çalışma koşulları hakkında sorular soran yabancılar. Fakat bu dikişçi kadınlar evde, asansörde karşılaştığım yaşlı konfeksiyon işçilerine hiç benzemiyorlar. Buradakilerin hepsi genç, bazıları onbeş yaşında; çok azı yirmi bir yaşın üzerinde. 1997 Ağustosunun bu gününde, söz konusu olan kötü çalışma koşulları Jakartanın dışında Kawasan Berikat Nusantara sanayi bölgesindeki Kaho Indah Citra konfeksiyon fabrikasında greve neden oldu. Günlük 2\$ karşılığı para kazanan Kaho işçileri için sorun, uzun fazla mesai çalışmalarına zorlanmaları ve bu emeklerinin karşılığında yasal oranda ödeme yapılmamasıydı. Üç günlük bir iş bırakma eyleminden sonra yönetim, iş kanununun olabildiğince esnek olduğu bölgede çok tipik olarak uygulanan bir uzlaşma yolu önerdi: Fazla mesai artık zorunlu olmayacaktı ancak bedel yasadışı olarak düşük kalacaktı. 2000 işçi dikiş makinelerinin başına döndü ;yönetim tarafından grevin ardındaki sorunun başı oldukları düşünülen 101 genç kadın

hariç. Bu kadınlardan biri bana “Şu ana kadar durumumuz kesinleşmedi” dedi, umutsuzlukla dolup taşarak ve yardım alabilecek bir yerden yoksun⁵.

1991 Tayland krizini hatırlayanlar Endonezya, Malezya gibi çevre ülkelerin dünya ekonomisinde ne kadar ciddi bir rol oynadığını biliyorlar. Tayland parası üzerinden gerçekleştirilen geniş ölçekli bir spekülasyon çevre ülkelere sıçramış ve çok uluslu şirketlerin büyük ölçüde üretim tesislerinin

Liberalizmin ak kitabı

bulunduğu Endonezya, Malezya gibi ekonomileri sallamıştı. Bütün dünyanın krize sürüklenmesinde bu ikinci dalga anahtar rol oynuyordu çünkü bu coğrafya yeni dünyanın üretim merkeziydi ve burada ki bir daralmanın tüm dünyada ki hammadde fiyatlarını etkileyebileceğini de bu şekilde tecrübe etmiştik.

Ödemeler dengesi hammaddeye bağlı olan Rusya gibi daha büyük ekonomilerin çöküşü de bu sayede gerçekleşmişti.

Dünyaya entegre olmuş bu ekonomilerin çalışma şartlarının ve ekonomik koşullarının iyileştirilmesi düşüncesi bir arpa boyu kadar yol alınmamış olsa da 20 yıldır sürüyor. Piyasanın bir süreç olduğunu hepimiz biliyoruz ancak dile kolay **bir jenerasyon bu Logo ağırlığı altında ezildi**. Peki dünyayı birbirine bağlayan kutsal bir ödev için mi? Hayır. Sadece subjektif faydası “yaşam tarzı” olarak addedilebilecek lüks bir ürünün üretimi için. Peki bunu tüketebilecekler mi? Yine hayır. Bu ürünler **hiçbirsey üretmeyen firmalar** tarafından satın alınıp üzerine Tommy Hilfiger imzası atıldıktan sonra seçkin batılılara satılacaklar.

.”Tommy Hilfiger , kıyafet üretme işiyle ,imzasını atmakla olduğundan daha az meşgul.Şirket tamamen lisans anlaşmalarıyla işliyor;Hilfiger tüm ürünlerini başka şirketlerden oluşan bir gruba yaptırıyor:Jockey International ,Hilfiger iç çamaşırları yapıyor;Pepe Jeans London ,Hilfiger kotları üretiyor;Oxford Industries Tommy gömlekleri yapıyor ;Stride Rite Corporation da ayakkabılarını yapıyor.Peki Tommy Hilfiger ne mi üretiyor?Hiçbir şey .”⁶

Bir ideoloji olarak tüketim burada kendisini gösteriyor ve tüketicinin saptırılan karar mekanizmaları bu suça hepimizi ortak ediyor.Diesel’in sahibi Renzo Rosso bu korkunç gerçeği bir **“marketing detayı”** olarak Paper dergisine şöyle özetlemişti:

”Biz bir ürün satmıyoruz biz bir yaşam stili satıyoruz. Bir hareket yarattığımızı düşünüyorum ...Diesel kavramı her şeydir. Yaşama biçimidir, giyinme biçimidir bir şeyi yapma biçimidir.”⁷

Bireysel algı çerçevesinde sürdürülebilecek bu tartışma buzdağının görünen kısmı peki evrensel değerleri özümseyememiş kitlelere ancak evrensel değerlerle kontrol edilebilecek teknolojileri sunduğumuzda bunun olumsuz sonuçlarını serbest piyasadan ve küreselleşmeden bağımsız kabul edebilir miyiz?

Piyasa bir süreçtir. Kız çocukları gömülebilir:

Erkek çocuk tercihlerinin Güney Doğu Asya kültürlerinde olduğu gibi kız çocuklarının gömülmesi anlamına gelebileceği gerçeği eminim hepimizi dehşete düşürüyor. Peki bunu yapmak isteyen insana küreği uzatır mıydınız? Diye sorduğumuzda yürekten bir hayır diyoruz. Ancak DNA WorldWide ve Nimble Diagnostics gibi Amerikan firmaları demiyor. Hatta bu küreği satıyorlar.⁸

Çin’de günümüzde 100 kıza 117 erkek bebek tekabül ediyor.”⁹ Çoğu zaman erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler yukarıda adı geçen firmalara başvurarak bebeğin cinsiyetini 3-5 günde %99.999 kesinlikle belirleyebiliyorlar. Sonu kürtaajla bitecek olan bu enformasyon akışı bir piyasa problemi değil elbette. Ancak günümüz koşullarının bu korkunç kabul edilebilecek uygulaması finansal liberalizasyonun bir sonucu.

Liberalizmin ak kitabı

Piyasa bir süreçtir. İnsanlar böbreklerini satabilir:

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre 2005 yılında dünya genelinde 66 bin böbrek nakli yapıldı ancak böbreğe ihtiyaç duyan hasta sayısı bunun yaklaşık 10 katı. Organ arzı ile talebi arasındaki bu ciddi fark, yasadışı organ ticaretini tetikliyor. Bundan daha kötüsü Filipinler gibi bazı ülkelerde denetlenmesi olanaksız hale gelen bu süreç yasallaşmış.

Bu eylemin yapılışından ziyade ne için yapıldığı daha büyük önem arz ediyor. Bir insanın hayatını kurtarmak için insanlar kendi rızalarıyla organ bağışı yapmıyorlar. Filipinlerin varoşlarında yaşayan bir aile reisi bir taksi alıp geçimini sağlamak için **“zorunlu”** olarak organ bağışında bulunuyor.

Daha çok daha çok daha çok reklam:

Marka olgusunun ilk sekteye uğradığı “Marlboro cuması” krizinden bu yana işletmeler markanın değerini daha net olarak keşfettiler ve bunun için gerekli olan harcamaları yapmaya başladılar.

Özellikle “marka” kavramı için durgunluk kabul edilebilecek 1989 döneminden başlayarak bu işe para yatıran işletmeler kazançlı çıktılar.

(Rakamlar milyon dolar cinsinden.)¹⁰

	1989	1990	1991	1992
NIKE	100\$	175\$	225\$	230\$
REEBOK	45\$	75\$	130\$”	140\$

Nike ve Reebok firmalarının kriz dönemi harcamalarını görebileceğimiz bu tabloda şirket fonlarının büyük bir kısmının pazarlama faaliyetine harcadığı iddia edilebilir. Bu tablodaki rakamlar yalnız “tutundurma” faaliyetlerinden reklamları kapsamaktadır.

İmajın özsermayeye direk etkisinin keşfedilmesi klasik iktisat için yeni ve çok büyük bir problemi de beraberinde getirdi. Faydanın subjektif olarak ölçüldüğü bir piyasada arz-talep fonksiyonu ve buna bağlı olarak denge fiyatı için artık iki nokta saptanabilir.

Birincisi klasik iktisatın bildiğimiz arz-talep fonksiyonunda denge fiyatı toplam taleple toplam arzın kesiştiği noktada **“olması gereken yerde”** oluşması halidir. Bütün piyasa kuramı buradan başlayarak

örülür, serbest piyasanın herkesin lehine olan görünmeyen eli burada devrededir ve sağlıklı olarak çalışmaktadır.

Liberalizmin ak kitabı

Ancak tutundurma faaliyetleriyle ürüne yüklenen ek fayda, ek bir maliyeti de beraberinde getirir burada aynı ürün iki şekilde algılanır ve iki ayrı denge fiyatı bulabilir. **“Marka”** algılanan ürüne daha yüksek ücreti ödemeyi kabul eden tüketici farkında olmadan firma davranışını da bu yönde tetikler.

Bu belirli fiyat aralıklarında normal bir malın Veblen eğilimler göstermesine neden olur. Bunu tespit eden firmalar doğal olarak bütçelerinin daha büyük bir kısmını pazarlama faaliyetine harcarlar.

Bu savı destekler nitelikteki en önemli istatistik 1998 Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma raporudur bu rapora göre “küresel reklam harcamalarındaki büyüme dünya ekonomisindeki büyümeden 1/3 daha fazladır.”¹¹

Bu pratik olarak şu anlama geliyor. Bir firma yeni üretim teknolojilerine ya da çalışanlarına harcayabileceği bir bütçeyle tüketicinin “homoeconomicus” rasyonel davranış biçimini saptırmanın bir aracı olarak kullanmayı tercih ediyor ve doğal olarak edecektir.

Biraz daha açarsak tüketici “Marka ideolojisini” öz ürünün reel faydasına tercih ettiği noktada Jakarta’da günde 2\$’a çalışan işçilerin daha az maaş almasını ya da dünyanın bu sebepten ötürü şu an sahip olmadığı ancak olabileceği üretim teknolojilerinden mahrum olmasını sağlar.

Yani tüketici farkında olmadan “Audi” marka arabayı uçan arabaya tercih etmektedir. Dünyanın çok daha iyi üretim teknolojilerinden yoksun bırakılması korkunç bir piyasa başarısızlığı olarak addedilebilir.

Mal ve ürün çeşitlerini anormal derecede fazla oluşturup fiyatlandırarak ve tutundurma faaliyetlerine yüksek bütçeler ayırarak tüketicinin davranışını saptırmaya yönelik “Kaos pazarlama” gibi sistemlerde şüphesiz ki serbest piyasanın işleyişini tehdit eden ancak piyasa kuralları gereği piyasada uygulanabilir sistemlerdir.

Bu bireysel hak ve özgürlüklere de yapılan bir saldırdır aynı zamanda. Bir ekonomistin entelektüel birikimine sahip olmasını beklemeyeceğimiz tüketicinin mahrum kaldığı üretim teknolojilerinden onu kim haberdar edecektir? Ya da benim gibi bunu talep edenlerin bir şansı var mı? İnaniyorum ki bir anket yapsak insanların büyük bir kısmı daha sıcak tutan bir kazağı ya da daha sağlıklı bir besini daha fazla reklama tercih edecektir. Peki durum böyleyken yaptığımız seçimlerle neden sürekli firmaların marketing bütçelerini şişirmek zorunda kalıyoruz?

Bu ve bunun gibi pek çok problem **“sistemin ürettiği”** ancak sisteme olan sonsuz görevden çözülmesi için adım atılmayan sorunlardır.

ÇÖZÜM:

Çözüm yeni dünya da insanın hak ve özgürlüklerinin tanımlandığı gibi **“insana, insan olmanın ödevlerinin tanımlanmasıdır”**.

Liberalizmin ak kitabı

Her bireyin yaşama hakkı olduğu gibi, her bireyinde yaşamı koruma ödevi olmalıdır. Her bireyin hukuk karşısında eşit muamele görme hakkı olduğu gibi, her bireyinde başkalarının hukukunu gözetme ödevi olmalıdır.

Kolektivist bir refleks olarak algılanabilecek bu yaklaşım uluslar arası örgütlerin etkinliğini artırabilir ve belirli bir zümrenin kokteyl partisinden gerçekten sorun çözen ve tüm dünya insanlarını ve bunların ortak değerlerini koruyabilen bir anlayışa götürebilir.

Birbirimizin ne yaptığını umursayamayacağımız bir dünyayı artık çok geride bıraktık. Okyanusun ötesinde adamın biri üretim yaptığı için benim topraklarımın çölleştiği bir dünya da yaşarken hiç kimse kendi egemenlik alanını, iç işlerini dokunulmaz zannetmesin çünkü artık biz bir kişiyiz kardeşim.

Kaynakça

- 1 Çok uluslu şirket beklentileri adlı bir makaleden prof.dr.Muammer Doğan
- 2 R.N. Taylor, *Hot Money*, Unwin Paperbacks London 1988, s. 60.
- 3 Wiser, James *Political Philosophy: A History of the Search for Order*
- 4 *The Global Reader: and Introduction to the Globalisation Debate*, Polity Press, London, 2000
- 5 Naomi Klein *No Logo* s:17
- 6 Naomi Klein *No Logo* s:47
- 7 Naomi Klein *No Logo* s:44
- 8 Mehmet Yılmaz “Kadinsız bir dünyaya doğru” <http://www.derindusunce.org/2008/03/07/kadinsiz-bir-dunyaya-dogru/>
- 9 Mehmet Yılmaz “Kadinsız bir dünyaya doğru” <http://www.derindusunce.org/2008/03/07/kadinsiz-bir-dunyaya-dogru/>
- 10 Naomi Klein *No Logo* s:53
- 11 Joel Bergsman, “Income Distribution and Poverty in Mexico”, World Banc, 1980. *Income*.

Yeni Patronunuz Çindistanlı Olacak ! (Mehmet Yılmaz)**Özet**

İnsanlığın üçte biri Çin’de ve Hindistan’da yaşıyor. Son otuz yıl içinde Dünya ekonomisinin yapısını değiştirecek önemde ilerlemeler kaydetti bu iki ülke. Ne var ki Avrupa gibi Türkiye’de de birçok aydın olayları “ekonomik milliyetçilik” gözlüğünden okumaya devam ediyor. Bu iki yeni devin ortaya çıkışı Türkiye için bazı fırsatlar ve tehditler doğuracak. Ancak henüz “ olgunlaşma” aşamasına erişmemiş bu ekonomilerin iç yapılarını, zayıf yanlarını ve çalışma yöntemlerini yakından tanımak ülkemiz için birinci derecede önem taşıyor. Devletçilik denen hatalı yolu terk ettikten sonra hızla yükselen iki yeni süper gücün geçmiş hatalarına hatta bugünkü eksikliklerine bakıldığında Türkiye ile ortak yönleri çok. 30 milyar dolara yaklaşan cirosu ve istihdam ettiği 224 bin elemanıya Dünya’nın en büyük demir-çelik firması Mittal’in hint kökenli olması bir rastlantı değil. IBM’in PC bölümünü satın alarak Dünya’nın en

büyük PC üreticisi haline gelen Lenovo firmasının Çinli oluşu da. Sadece 2006’da Çin ve Hint kökenli firmalar özellikle Avrupa ve Amerikalı firmaları satın almak için 38 milyar dolar harcadılar. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse [GAP’ın maliyetinin](#) 32 milyar dolar, BTC boru hattının 3.6 milyar dolar veya Türkiye’nin 2006 savunma bütçesinin 9 milyara yaklaştığı hatırlatılabilir.

İmdat! Hintliler Geliyor!

26 ocak 2006’da Dünya’nın en büyük demir-çelik firmalarından biri olan Fransız [Arcelor](#)’un patronu Guy Dollé Kanadalı Dofasco firmasının satın alınma işlemlerini bitirmek üzereydi. Aynı gün [Mittal](#)’in genel müdürü Hintli [Lakshmi N. Mittal](#) ise gene Arcelor’u satın almak için Aleni Pay Alım Teklifini ([Takeover Bid](#)) açıklıyordu. Fransa’da yoğun tepkilere sebep oldu bu teklif. Nasıl olurdu da bir Hint

Liberalizmin ak kitabı

firması bir Fransız endüstri devini yutardı? Hükümet uyuyor muydu? Aslında Hint firması Mittal 2004'ten beri Dünya'nın en büyük çelik üreticisi olmuştu. Ama her nedense 2004'te Mittal'ın American Steel Group'u satın alması Avrupa'da kimsenin dikkatini çekmemişti. 6 mart 2006'da Le Figaro'da yayınlanan "Hisse Senetleri ve Ekonomik Milliyetçilik" başlıklı yazısında Yves Thréard şaşırtıcı bilgiler veriyordu: Fransa'da halkın %69'u devlet müdahalesinden yanaydı, yani devlet yabancı firmaların Fransız firmalarını satın almasına engel olmalıydı. Mittal Arcelor'u almak isteyince kıyameti koparan ekonomik milliyetçiler her nedense (!) elektronik eşya alanında faaliyet gösteren Fransız Legrand firmasının Çinli rakibi Shidean'nin sermayesinin %51'ini ele geçirmesine ses çıkarmadılar. Shidean'ın Çin'deki konut elektronik güvenlik sistemleri (alarm, video) piyasasının lideri olduğu da hesaba katılırsa 60 ülkede 26 bin kişi çalıştıran fransız devinin Çin pazarına girişi daha da iyi anlaşılabilir.

Devletçilik Bir Devleti Geriletir mi?

İlk bakışta milli ekonomilerin çarpıştığı bir arena izlenimi verse de işin iç yüzü oldukça farklı: Ne Arcelor o kadar Fransız ne de Mittal o kadar Hint. Arcelor hisse senetleri CAC40'ta işlem görse de genel merkezi Lüksemburg'da. Mittal ise 1995'ten beri Londra'da faaliyet gösteriyor. **Gene de Hint Ticaret Bakanı Kamal Nath 16 Şubat 2006'da devreye giriyor** ve Avrupa Birliği Ticaret Komiserini müdahale edilmemesi için uyarıyor. Rahmetli Turgut Özal 1982'de Sümerbank'ı kastederek "devlet basma üretmez" dediğinde yer yerinden oynamıştı Türkiye'de. Evet, belediyelerin Tanzim Mağazaları kanalıyla et ve peynir sattığı bir ülkede devlet şeker fabrikası da işletebilir, neden olmasın? Hadisenin garipliğine bakın ki Mittal firmasının parmak ısırtan yükselişi gerçekte Hindistan sınırlarının dışında gerçekleşmiş, **Lakshmi N. Mittal 1976'dan 2004'e kadar Hindistan'a ayak basmamıştı**. Neden mi? Çünkü 1970'lerde demir-çelik sektörü devlete ayrılmış, özel sektöre kapalıydı. Mittal ailesi Endonezya başta olmak üzere Meksika, Kanada, Almanya, Kazakistan, İrlanda, Romanya, Güney Afrika, Cezayir ve ABD'ye yatırımlar yaptı. En son Arcelor atağı ile de AB'ye. 1980'lere kadar Türkiye ile aynı ekonomik hastalıklardan özellikle de devletçilikten muzdarip tek ülke Hindistan değil. Soğuk Savaş döneminde Çin Mao Zedong liderliğinde Sovyet Rusya ile bir "ittifak ve karşılıklı yardım" anlaşması imzalıyor 14 şubat 1950'de. Aynı dönemde Moskova'da eğitim görmüş olan Mahalanobis Hindistan'ın ekonomisinin yüksek gümrük duvarları arkasında devlet eliyle planlanması için görevlendiriliyor.

Devletçiliğin Terk Edilmesi

Bu ideolojik hatadan dönmeye Çin 1978'de Hindistan ise 1991'de başlıyor. Her iki ülkenin ekonomisi tıpkı bugün Türkiye'de olduğu gibi çok küçük işletmelerden oluşuyor. Çin'de bunun başlıca sebebi Mao'nun "ileri sıçrama" projesinden kaynaklanan "üretim ve tüketim merkezlerini birbirlerine yakın tutma" prensibi. Bu nedenle küçük köy ve kasabaların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde atölyeler ve

fabrikalar kurulmuş. Bir örnek vermek gerekirse **Çin'de çimento imâl eden 8000 fabrika bulunduğunu ve Dünya'nın geri kalan kısmında 1500 çimento fabrikası olduğunu söyleyebiliriz**. Elbette bu denli küçük işletmelerin teknolojik araştırmalara, kalite kontrole, çevre korumaya, yön-eyleme eğilmeleri söz konusu değildi. Hindistan'a baktığımızda ise küçük aile işletmelerinin devlet sübvansiyonlarıyla korunduğunu ve tekstil, otomobil yan sanayi ve gıda gibi pek çok sektörün neredeyse tamamının 10 kişiyi aşmayan işletmelerden oluştuğunu görüyoruz. Ne Hindistan ne de Çin henüz bu "atomize" olmuş yapıdan kurtulabilmiş durumdalar. Türkiye'nin de muzdarip olduğu bu sorun hem kaynakların verimli kullanılmasını engelliyor hem de büyük altyapı yatırımlarının potansiyel getirisini azaltıyor. Dış ticaret açığı bu denli önemli olan ülkemizin şüphesiz büyük ve kurumsallaşmış yeni bir ekonomik yapıya ihtiyacı var.

Boks Maçı mı Yoksa Ortaklık mı?

Bugün gelinen noktada Çin'in veya Hindistan'ın 1980'lerdeki "Japon Mucizesi"ni gerçekleştirmeleri söz konusu değil. Meselâ 2004'teki üretimi 90 bin araç olan SAIC Chery Automotive (Çin) veya gene 2004 kapasitesi 100 bin araç olan Telco (Hindistan) gibi firmaların Avrupalı rakiplerini korkutmaları için henüz erken. **Zaten olayın salt rekabet boyutuna bakmak, "ekonomik milliyetçilik" gözlüğünün tozlu camlarından okumak bize fazla bir şey getirmiyor.** Bu iki ülkenin yükselişi Batı'ya rağmen değil Batı sayesinde oldu. Meselâ elektronik ve telekomünikasyon alanındaki [üretimin %70'i yabancı sermaye](#) ile yapıldı. Daha az endüstrileşmiş olan Hindistan 1980'lerden itibaren yüzünü hizmet sektörüne özellikle de bilgi-işleme çevirmişti. Bu alanda pazarın %20'sini elinde tutan Hindistan'ın bu sektördeki [ihracat hacminin üçte ikisini ABD ile](#) gerçekleştirdiğini de hatırlamakta fayda var. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Meselâ Çin'in ihracatının %90'ı başka ülkelerden gelen [yarı mamul ve hammadde ithalatına](#) bağımlı. Ancak elbette iki dev bu noktada durmak istemiyorlar. Genellikle taşeronluk ilişkisiyle başlayan anlaşmalar önce joint-venture şeklini alıyor, sonunda da lisansıya, teknolojisiyle bir Hint veya Çin firması çıkıyor ortaya. Örneğin ünlü Üç Boğaz Barajı'nın inşası için gereken dev türbinlerin (700 MW) teknolojisine sahip Siemens, General Electric gibi çok az firma bulunuyordu pazarda. Çin'in açtığı ihalelerin şartları arasında normalde asla kabul edilemeyecek olan teknoloji transferi de vardı. Ancak Çin projenin büyüklüğünden kaynaklanan avantajı çok iyi kullandı ve **Dünya'da hâlihazırda kurulmuş türbinlerin %60'ını temsil eden bu satın alma** karşısında istediği teknolojileri elde etti, hatta 2005'te barajın ikinci kısmının neredeyse tamamını Çinli mühendisler bitirdi. Çin Avrupalı Airbus firmasıyla da aynı biçimde pazarlık etti. **150 uçak alımı karşılığında** Airbus firması montajın bir kısmının Çin'de, Çinli mühendis ve teknisyenlerce yapılmasını kabul etti. Belki de on yıla kadar Airbus'a rakip ve daha ucuz bir Çin malı yolcu uçağı çıkabilir ortaya.

Türkiye ve Çindistan

Uluslararası ticareti Kurtuluş Savaşı zanneden devletçi zihniyet ülkemize büyük zaman kaybettirdi. Hâlâ bazı köşe yazarlarının **"Eyvah! Filan bankayı yunanlılar aldı!"** diye felaket tellallığı yapması 2007'de kabul edilemez. Türkiye'nin refahı üretilen mal ve hizmetler gibi sermayenin de Dünya ekonomisine tam entegrasyonundan geçiyor.

Türkiye elbette Çin veya Hindistan'ın büyüklüğüne sahip değil, bilimsel araştırmalarda da henüz onların 30 yıl önceki uyanışı bizde başlamadı. Ancak Avrupa'ya ve enerji kaynaklarına yakınlık gibi kartlar var elinde ülkemizin. Bunun yanında bazı ihalelere komşuları ve Karadeniz ülkeleri ile birlikte girerek mesela nükleer enerji alanındaki teknoloji açığını kapatabilir, tıpkı Çin'in Airbus ihalesinde yaptığı gibi. **1980'lerin ucuz emek cenneti Türkiye'nin iş adamları ve siyasetçileri artık başlarını gömdükleri kumlardan çıkarıyor ve yüzlerini katma değeri yüksek alanlara çeviriyorlar.** Geleceğin süper güçleri Çin ve Hindistan'ı yakından takip etmekte fayda var, çünkü bu iki ülke gerek sorunları gerekse buldukları çözümleri ile bizi aydınlatmaya devam edecek gibi görünüyor.

